

**MASARYKOVA  
UNIVERZITA**

PRÁVNICKÁ FAKULTA

# **Právní aspekty změny pohlaví**

Disertační práce

**PETRA KOTKOVÁ**

Školitel: prof. JUDr. Zdeňka Králíčková, Ph.D.

Katedra občanského práva  
Obor Občanské právo

Brno 2022









## Bibliografický záznam

<b>Autor:</b>	Petra Kotková Právnická fakulta Masarykova univerzita Katedra občanského práva
<b>Název práce:</b>	Právní aspekty změny pohlaví
<b>Studijní program:</b>	Teoretické právní vědy
<b>Studijní obor:</b>	Občanské právo
<b>Vedoucí práce:</b>	prof. JUDr. Zdeňka Králíčková, Ph.D.
<b>Rok:</b>	2022
<b>Počet stran:</b>	233
<b>Klíčová slova:</b>	civilní status, rodinný status, změna pohlaví, transgender, intersex, ESLP, zánik manželství a partnerství, chirurgické zákroky, diskriminace

## Bibliographic record

**Author:** Petra Kotková  
Faculty of Law  
Masaryk University  
Department of Civil Law

**Title of Thesis:** The Legal Aspects of Gender Reassignment

**Degree Programme:** Theoretical Legal Sciences

**Field of Study:** Civil Law

**Supervisor:** prof. JUDr. Zdeňka Králíčková, Ph.D.

**Year:** 2022

**Number of Pages:** 233

**Keywords:** civil status, family status, gender reassignment, transgender, intersex, The European Court of Human Rights, marriage dissolution and partnership dissolution, surgical interventions, discrimination

## Anotace

Disertační práce se věnuje právním aspektům změny pohlaví v rámci civilního statusu člověka, a to jak na úrovni českého práva, tak i z pohledu vybraných právních úprav evropských zemí. Cílem je nastínění různých koncepcí v rámci právních úprav civilního, resp. rodinného statusu a vyhodnocení české právní úpravy v tomto kontextu. Na evropské úrovni je téma zkoumáno ve vazbě na analýzu vybraných zahraničních právních úprav a rozhodovací praxe Evropského soudu pro lidská práva v dané oblasti. Kromě jednotlivých podmínek pro právní uznání změny pohlaví je věnována pozornost rovněž účinné právní úpravě změny pohlaví v české legislativě, kde jsou reflektovány její koncepční nedostatky a navrženy úvahy *de lege ferenda*.



## **Abstract**

The dissertation focuses on the legal aspects of gender reassignment within the civil status of a person, both at the level of Czech law and from the perspective of selected legal regulations of European countries. The aim is to outline various concepts within the legal regulations of civil or family status and to evaluate the Czech legislation in this context. At the European level, the topic is examined in relation to the analysis of selected foreign legal regulations and the decision-making practice of the European Court of Human Rights in this area. In addition to the individual conditions for legal recognition of gender reassignment, attention is also paid to the effective legal regulation of gender reassignment in Czech legislation, where its conceptual shortcomings are reflected, and designed law considerations are proposed.



## Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma **Právní aspekty změny pohlaví** zpracovala sama. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

V Brně 2. února 2022

.....

Petra Kotková



## Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala paní profesorce Zdeňce Králíčkové za její cenné rady, osobní a vstřícný přístup po celou dobu mého studia.

Mé poděkování patří rovněž partnerovi za poskytnuté zázemí pro psaní této práce a celé mojí rodině za její celoživotní podporu.



*Dědečkovi*





## Obsah

<b>Seznam pojmů a zkratk</b>	<b>19</b>
<b>1 Úvod</b>	<b>22</b>
1.1 Úvod do problematiky .....	22
1.2 Genetické, biologické, sociální a psychologické pohlaví.....	25
1.3 Výzkumné otázky a metody, cíle a struktura práce .....	33
<b>2 Změna pohlaví ve světle lidskoprávních východisek</b>	<b>39</b>
2.1 Změna pohlaví ve světle ochrany lidských práv na unijní a mezinárodní úrovni.....	41
2.2 K problematice diskriminace .....	45
2.3 Dílčí závěr .....	50
<b>3 Exkurz do koncepcí vybraných zahraničních právních úprav</b>	<b>52</b>
3.1 Silně medikalizovaný model.....	54
3.1.1 Slovenská republika .....	54
3.1.2 Polská republika .....	58
3.1.3 Turecká republika .....	69
3.2 Mírně medikalizovaný model .....	83
3.2.1 Spolková republika Německo .....	83
3.2.2 Rakouská republika .....	90
3.2.3 Belgické království.....	101
3.2.4 Italská republika .....	109
3.2.5 Španělské království.....	118
3.2.6 Anglie.....	122
3.3 Model založený na právu na sebeurčení.....	127
3.3.1 Švédské království .....	127
3.3.2 Dánské království .....	131
3.3.3 Argentinská republika .....	137

3.4	Dílčí závěr .....	147
<b>4</b>	<b>Změna pohlaví v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva</b> .....	<b>151</b>
4.1	Administrativní změna pohlaví.....	152
4.2	Neexistence manželství (registrovaného partnerství) jako podmínka pro právní uznání změny pohlaví.....	158
4.3	Chirurgický zákrok jako podmínka pro právní uznání změny pohlaví .....	162
4.4	Dílčí závěr .....	166
<b>5</b>	<b>Změna pohlaví podle českého práva</b> .....	<b>168</b>
5.1	Vývoj právní úpravy změny pohlaví na našem území.....	168
5.2	Právní úprava de lege lata.....	171
5.2.1	Změna pohlaví podle občanského zákoníku .....	173
5.2.2	Změna pohlaví podle zákona o specifických zdravotních službách.....	179
5.2.3	Změna pohlaví a evidence.....	186
5.2.4	Změna pohlaví v kontextu civilně procesního práva.....	188
5.3	Rozhodovací praxe českých soudů v oblasti změny pohlaví ..	194
5.4	Činnost Veřejného ochránce práv .....	199
5.5	Dílčí závěr .....	207
<b>6</b>	<b>Úvahy de lege ferenda nad připravovanou novelou</b> .....	<b>209</b>
6.1	Obecně .....	209
6.2	Participační práva dítěte ve vazbě na změnu pohlaví.....	213
<b>7</b>	<b>Závěr</b> .....	<b>220</b>
	<b>Použité zdroje</b> .....	<b>226</b>
	Komentářová literatura.....	226
	Monografie .....	227
	Články.....	227
	Kapitoly v knize a příspěvky ve sbornících .....	227

Internetové zdroje .....230



## Seznam pojmů a zkratek

CCQ	občanský zákoník provincie Québec
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EU	Evropská unie
FtM	změna pohlaví z ženy na muže
MtF	změna pohlaví z muže na ženu
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
PStG	Personenstandsgesetz
Úmluva	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, publikovaná pod č. 209/1992 Sb.
LZPS	Listina základních práv a svobod vyhlášená jako součást ústavního pořádku České republiky usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů
OZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (v textu též „občanský zákoník“)
OZO	zákon č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecný zákoník občanský

## SEZNAM POJMŮ A ZKRATEK

---

Poslanecká sněmovna	Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky
Úmluva o právech dítěte	Úmluva o právech dítěte, publikovaná pod č. 104/1991 Sb.
SpecZdrSl	zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů
MatZ	zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
TCC	Turecký občanský zákoník
WHO	Světová zdravotnická organizace
WPATH	World Professional Association for Transgender Health
ZdravSl	zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů
ZEO	zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
ZPéče	zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu
ZZŘS	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů



## 1 Úvod

### 1.1 Úvod do problematiky

Konstatování, že „Člověk se narodil svobodný a všude je v okovech“ nepředstavuje pouhou dobře známou větu, kterou osvícenský filozof Jean Jacques Rousseau otevřel rozpravu *O společenské smlouvě*, neb v ní doznívá myšlenka univerzální lidské svobody.<sup>1</sup> Proto lze tento citát vztáhnout i na velmi citlivou problematiku, která je tématem této práce.

V literatuře bylo uvedeno, že problematika změny pohlaví připomíná, že sociální kategorie (muž, žena), se kterými se v běžném životě setkáváme, nejsou konečným popisem rozmanitosti společnosti, nýbrž odrazem individuální představivosti.<sup>2</sup> S tím nelze než souhlasit, byť existují i jiné názory.

První zmínky týkající se pohlavního nesouladu je přitom možné spatřit již v antice. Z literatury se podává, že muži se v této době vyznačovali ženskostí ve svém chování a charakteru. Ze známých středověkých postav je pak možné zmínit Johanku z Arku, která si stahovala prsa, ostříhala vlasy a převlékala se za muže. V těchto dobách se rozdíl mezi transvestitismem a transexualitou nedělal. Až v roce 1897 zveřejnil lékař Howard případ muže, který odpovídal dnešnímu popisu transexuální osoby.<sup>3</sup>

---

<sup>1</sup> Příbání, J. Civilizace a okovy [online]. A2. [19. 9. 2021]. <https://www.advojka.cz/archiv/2011/6/civilizace-a-okovy>

<sup>2</sup> Agha, A., Doležal, A. Translidé a otázky identity ve veřejném prostoru – slovo úvodem. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no. 1 [31. 10. 2021]. <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/39>

<sup>3</sup> Kotková, P. Změna pohlaví v českém právním řádu. *Právní rozhledy*. 2021, roč. 29, č. 7, s. 249.



Lidská identita je určována pomocí právní kategorie. Systém práva přitom nepracuje pouze s kategoriemi muž či žena, ale vytváří rovněž určité pomezí mezi nimi. I když lidé, nespádající do tradičních kategorií, nejsou ze společnosti vyloučeni, ocitají se na jejím okraji právě kvůli své jedinečnosti. Představují totiž onu zmiňovanou hranici mezi tím, co je a co není akceptováno.<sup>4</sup> V západní filozofii „hraje“ identita velmi důležitou roli, neboť určuje podstatu našeho bytí ve světě. Představuje spojení osobních příběhů, čímž je zajištěn projev lidské osobnosti ve společnosti. Zajímavým momentem je však zjištění, že identity, které jsou považovány za přirozené, nevznikly samy od sebe, nýbrž jsou výsledkem mocenské (symbolické) struktury. Jako příklad mohou sloužit různé historické situace, v nichž vznikaly identity, které nebyly výsledkem sebeurčení, neb výsledkem činnosti jiných skupin.<sup>5</sup>

Samotná existence jednotlivce ve společnosti však není možná bez okolních vazeb a odlišnosti ostatních, respektive schopnosti uvědomit si individualitu sebe sama tím, že se na ni podíváme z cizí perspektivy.

Sociální realita představuje otevřený prostor, v němž dochází ke vzájemnému působení, které jednotlivé identity vytváří a zároveň je narušují. Jde o pokračující, neustávající, otevřený proces, jenž je možné pojmenovat jako *svoboda*.<sup>6</sup> Je uznáváno, že svoboda však může fungovat

---

<sup>4</sup> Ibid.

<sup>5</sup> Agha, P. Trans jako výzva symbolickému uspořádání společnosti. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no. 1 [31. 10. 2021]. [Trans jako výzva symbolickému uspořádání společnosti | Agha | Časopis zdravotnického práva a bioetiky \[cas.cz\]](http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/39)

<sup>6</sup> Agha, A., Doležal, A. Translidé a otázky identity ve veřejném prostoru – slovo úvodem. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no. 1 [31. 10. 2021]. <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/39>

pouze v kooperaci s ostatními, neboť svoboda jednotlivce začíná tam, kde začíná svoboda ostatních.<sup>7</sup>

Právě naznačený přístup k trans osobám, které jsou společností často označovány za anomálii či duševně choré, a taktéž z důvodu změny paradigmatu, se projevil v celosvětové snaze o *depatologizaci* lidí, kteří se neztotožňují s pohlavím přiděleným po narození. S tím úzce souvisí aktuálnost problematiky změny pohlaví, neboť aktualizací mezinárodní klasifikace nemocí s platností od 1. 1. 2022 došlo k nahrazení dosud užívané „poruchy pohlavní identity“ označením „pohlavní nesoulad“ (*gender inkongruence*).

Nové označení je popsáno jako výrazný a dlouhodobý nesoulad mezi autenticky prožívaným genderem a přiděleným pohlavím a je zařazeno do kapitoly týkající se sexuálního zdraví.<sup>8</sup> Diagnóza spojená s trans identitou je tedy nově vyňata ze sekce duševních poruch. Duševními nemocemi přitom netrpí trans osoby více než běžná populace, ale mohou se u nich vyskytnout duševní problémy či poruchy např. v důsledku dlouhodobého stresu, šikany, či diskriminace.<sup>9</sup>

Často je možné slyšet, že téma týkající se změny pohlaví a aspektů s tím souvisejících je okrajové. Argumentem pro toto tvrzení bývá malý počet případů, kterých se problematika dotýká. Neexistuje ani mnoho děl, které by se jí věnovaly, což je s velkou pravděpodobností důvod, proč jsou trans osoby považovány veřejností za duševně choré.

---

<sup>7</sup> Ibid.

<sup>8</sup> World Health Organization (WHO). (2019). The ICD-11 Classification of Mental and Behavioural Disorders. Genève, Switzerland: World Health Organization. <https://icd.who.int/browse11/l-m/en>

<sup>9</sup> Doležalová, P., a kol. Rozvoj duševní pohody u transgender klientů. Poznatky a holisticky orientovaný terapeutický přístup [online]. *nudz.cz*. Národní ústav duševního zdraví, 2021. [cit. 5. 11. 2021]. <https://www.nudz.cz/files/pdf/rozvoj-dusevni-pohody-u-transgender-klientu.pdf>

Za cíl této práce si proto kladu především komplexnější zpracování předmětné problematiky ve vazbě na vybrané zahraniční právní úpravy a hledání argumentů, proč je platná a účinná česká soukromoprávní úprava změny pohlaví nedostatečná a nesprávná.

Byť se problematika změny pohlaví dotýká z velké části sociologických a zdravotních disciplín, bude téma zpracováno optikou právní s důrazem na soukromoprávní sféru, neboť je změna pohlaví součástí civilního statusu člověka. Medicínské či sociologické vazbě bude pozornost věnována pouze okrajově. Pro téma by však jistě byla do budoucna přínosná publikace, v níž by se jednotlivé aspekty (nejen ty právní) prolínaly.

Bližší prozkoumání tématu není možné bez vysvětlení související terminologie a nastínění situací, se kterými je možné se v oblasti změny pohlaví setkat.

## 1.2 Genetické, biologické, sociální a psychologické pohlaví

Podle Úmluvy o právech dítěte<sup>10</sup> musí být dítě po narození evidováno v knize narození. Součástí zápisu je i údaj o pohlaví. V rámci procesu zápisu dítěte do knihy narození tak matrikář zapíše pohlaví dítěte písmeny "F" nebo "M". Ne vždy je to však možné.

První ze situací je tak nemožnost jednoznačného určení pohlaví po narození dítěte. Jde o problematiku tzv. intersex dětí. Pokud není možné pohlaví jednoznačně určit, je nutné novorozence vyšetřit na různých specializovaných odděleních a na základě převažujících pohlavních znaků dítěte konstatovat, zda jde o chlapce či dívku. Dle názoru odborníků se

---

<sup>10</sup> Úmluva o právech dítěte (vyhlášena sdělením č. 104/1991 Sb.).

přibližně jedno z pěti tisíc dětí narodí s nevyhraněným pohlavím.<sup>11</sup> Asi ve čtyřech pětinach těchto případů jeden z vnějších pohlavních orgánů dominuje. Medicínská řešení takových situací jsou různá. Chirurgické zákroky a léčebné postupy vedoucí k „normalizaci“ pohlaví však nejsou ve většině případů nutné, neboť mohou zanechat doživotní následky, ať už v podobě psychického traumatu či tělesného postižení. Čeští neonatologové přitom přístup spočívající v normalizaci pohlaví odmítají a uvádí, že po porodu dochází u novorozenců pouze k operacím z důvodu funkčnosti orgánu, kupř. prodloužení močové trubice. „Normalizace“ pohlaví totiž po narození dítěte může v budoucnu znamenat vážné problémy, neboť se osoba s pohlavím, které bylo po narození popřeno, začne ztotožňovat.<sup>12</sup>

V životě však může nastat i situace, v níž se člověk narodí do mužského či ženského těla, respektive určení pohlaví po porodu je provedeno bez obtíží, jedinec se však v průběhu života začne „ztotožňovat“ s osobou opačného pohlaví, či necítí příslušnost ani k jednomu z binárního pojetí pohlaví. Člověk, který se neztotožňuje se svým pohlavím přiděleným po narození, se nazývá *transgender*. S ohledem na to, že jde o cizí pojem, bude v této práci užíváno označení trans osoba.

Obě naznačené situace vypovídají o tom, že ne vždy je určení pohlaví muž či žena možné. Případně tento proces může trvat po celý život člověka. Na takové situace by mělo odpovídajícím způsobem reagovat i právo, a to tak, aby byl zajištěn respekt k jedinečnosti a autonomii vůle člověka.

---

<sup>11</sup> Baron, T. Věda a výzkum. Gender [online]. *avcr.cz*. 2. 8. 2021. [cit. 5. 11. 2021]. <https://www.avcr.cz/cs/veda-a-vyzkum/socialne-ekonomicke-vedy/Gender-vy-stacime-si-se-skatulkami-zena-a-muz-Vedci-hledaji-nove-pristupy/>

<sup>12</sup> Informace byla získána na základě účasti na kulatém stole na téma Určování pohlaví intersex dětí pořádaném Veřejnou ochránkyní práv dne 4. 11. 2019.

Pro účel této práce bude stanovena koncepce binarity pohlaví spočívající v jeho striktním rozlišování pouze na muže a ženy. Je proto třeba rozlišovat následující.

V současné době je pohlaví člověka určováno na několika úrovních. Pohlaví genetické je dáno pohlavními chromozomy, na nichž se nacházejí geny, které rozhodují již v rané fázi embryonálního vývoje o formování pohlavních žláz (varlat u mužů a vaječníků u žen). Aktivita pohlavních žláz (respektive jimi produkované hormony) způsobuje vytváření vnějších i vnitřních pohlavních orgánů.<sup>13</sup> Podle vzhledu vnějšího genitálu se tak po narození určí biologické pohlaví dítěte neboli pohlaví matriční – úředně přidělené.<sup>14</sup> V návaznosti na to je osobě přiděleno rodné číslo, jeho součástí je i údaj o pohlaví.<sup>15</sup>

Vedle pohlaví genetického a biologického je rozlišováno i pohlaví sociální. To vychází ze sociální role, v níž se osoba ve společnosti situuje (*gender*). Pojem *gender* byl zaveden do anglosaského systému v padesátých letech. Důvodem jeho vzniku bylo narození dítěte s nevyhraněným pohlavím. Následně se vyčkávalo, jak se bude dále vyvíjet, respektive bylo zapotřebí popsat soubor chování a sebeidentifikace pro případný chirurgický zákrok.<sup>16</sup> Pojem *gender*, jakožto sociologický pojem, se však

---

<sup>13</sup> Weiss, P. Poruchy pohlavní identity. *Psychiatrie po praxi*, 2012, č. 3, str. 104-106.

<sup>14</sup> Doležal, A. Konstrukce identity v právním diskursu. Dvojí pojetí bytí. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no. 1 [31. 10. 2021]. <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/42/48>

<sup>15</sup> Srov. zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, ve znění pozdějších předpisů.

<sup>16</sup> Baron, T. Věda a výzkum. Gender [online]. *avcr.cz*. 2. 8. 2021. [cit. 5. 11. 2021]. <https://www.avcr.cz/cs/veda-a-vyzkum/socialne-ekonomicke-vedy/Gender-vy-stacime-si-se-skatulkami-zena-a-muz-Vedci-hledaji-nove-pristupy/>

od padesátých let značně proměnil. Původní instrument sloužící k obhájení chirurgického zákroku se změnil v hluboce zakořeněný legální pojem.<sup>17</sup>

V rámci sociálního pojetí pohlaví pak hovoříme o tradičních rolích ženy a muže, přičemž samotná výchova jedince jej směřuje do řádu, v němž existuje dichotomie rolí, mužská a ženská. Tímto způsobem formovaná identita se kromě zařazení do společnosti, stane i prostředkem komunikace s okolním světem i se sebou samým.<sup>18</sup>

Další kategorii představuje psychické pohlaví. Tím se rozumí skutečnost, zda se jedinec cítí být mužem nebo ženou. I zde je užíván termín gender, nicméně psychické vnímání své pohlavní identity se od té sociálně konstruované může značně lišit.<sup>19</sup> Psychické pojetí pohlaví tedy vychází z jedince samotného, jenž se přes tlak společnosti vyvíjený na jeho chování (určené dle biologických charakteristik) s „přidělenou“ rolí neztotožňuje. Většinu trans osob není možné zařadit do kategorizovaného světa identit, neboť si vytváří samostatný typ, který se odlišuje od dichotomie muž či žena.<sup>20</sup>

Je možné konstatovat, že pohlavní identita tak vyjadřuje subjektivně vnímaný pocit sounáležitosti či naopak rozporu s vlastním tělem, s jeho primárními a sekundárními pohlavními znaky, i se sociální rolí přisuzo-

---

<sup>17</sup> Ibid.

<sup>18</sup> Doležal, A. Konstrukce identity v právním diskursu. Dvojí pojetí bytí. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no. 1 [31. 10. 2021]. <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/42/48>

<sup>19</sup> Ibid.

<sup>20</sup> Ibid.

vanou danému pohlaví. Její odraz je možné nalézt v myšlení, cítění i chování jedince, včetně jeho profese, zájmů, společenských vztahů.<sup>21</sup> V češtině hovoříme o pohlavní identitě, angličtina však užívá pojmy gender (rod) a sex (pohlaví). Pro některé ne zcela jednoznačné pohlavní nesoulady, případně pro jejich souhrn se někdy užívá též název *transgenderismus*. Rozumí se tím pocit subjektivně vnímané nepohody, která souvisí s neshodou mezi pohlavní identitou na straně jedné a svou pohlavní rolí a biologickým pohlavím na straně druhé. Její nejvýraznější formu představuje *transsexualita*.<sup>22</sup>

Pojem *transgender* (trans osoba) je označení pro skupinu osob, které se neztotožňují se svojí tělesnou schránkou. Panuje u nich rozpor mezi biologickým a psychologickým pohlavím. Tyto osoby svoji genderovou identitu vnímají či vyjadřují jinak než jako identitu, která jim byla přiřazena při narození na základě fyzických rysů.<sup>23</sup> Kalifornská univerzita v San Franciscu analyzovala data z let 2006-2016 a dospěla k závěru, že jako trans osoba se v USA označuje asi 0,39 % populace. V České republice přitom žije přibližně patnáct set trans osob (tj. asi 0,00015 % populace).<sup>24</sup> Důvodem je různá terminologie, která vede k nepřesným statistickým údajům. Původně (první polovina 20. století) se užíval pojem transsexualismus jako medicínská kategorie pro osoby, které prošly ně-

<sup>21</sup> Ve vazbě na pohlavní identitu se užívá pojem sexuální role, je jejím vnějším výrazem.

Sexuální role je ovlivňována zejména rodinnými hodnotami. Rodiče totiž představují pro své děti vzorce chování a ovlivňují i přístup k opačnému pohlaví. Viz Weiss, P. Poruchy pohlavní identity. *Psychiatrie pro praxi*, 2012, č. 3.

<sup>22</sup> Kotková, P. Změna pohlaví v českém právním řádu. *Právní rozhledy*. 2021, roč. 29, č. 7, s. 247.

<sup>23</sup> *Ibid.*, s. 248.

<sup>24</sup> Baron, T. Věda a výzkum. Gender [online]. *avcr.cz*. 2. 8. 2021. [cit. 5. 11. 2021]. <https://www.avcr.cz/cs/veda-a-vyzkum/socialne-ekonomicke-vedy/Gender-vy-stacime-si-se-skatulkami-zena-a-muz-Vedci-hledaji-nove-pristupy/>

jakou fází medicínské změny pohlaví. Od roku 1980 se medicínská kategorie změnila na psychiatrickou diagnózu, v roce 1994 na označení porucha pohlavní identity, genderovou dysforii (2013), až do roku 2022, kdy s cílem depatologizace byl pohlavní nesoulad vyňat z kapitoly duševních poruch. V současné době se tak pod označení trans osoba zahrnují lidé, kteří prošli změnou pohlaví, ale rovněž ti, kteří medicínské úpravy neprodělali.<sup>25</sup>

Pro zajímavost je možné dodat, že ne všechny trans osoby musí vnímat své pohlaví jako pohlaví opačné, proti tomu, které jim bylo určeno při narození. Pro tento jev se užívá pojem *fluidní genderová identita*. To znamená, že osoba svoji genderovou identitu soustavně nefixuje na jedno pohlaví, ale někdy se cítí být ženou, jindy mužem, či svou genderovou identitu dokonce vnímá jako určitou směs těchto dvou pohlaví, případně si sama vytváří svou vlastní definici genderové identity.<sup>26</sup>

Trans osoby své potřeby uspokojují různě. Pro některé je dostačující být osobou „vysněného“ pohlaví pouze na chvíli, bez nutnosti změny pohlaví. Jiní naopak vyžadují vše, nový občanský průkaz i chirurgickou změnu.

Jedním z dalších typů pohlavního nesouladu je bezesporu *transvestitismus dvojí role*. Je typický pro heterosexuální muže, kteří žijí v roli opačného pohlaví kvůli psychickému uspokojení z možnosti dočasné změny, nikoliv z důvodu pohlavního vzrušení. Není zde jednoznačná touha po změně pohlaví, i když u některých z nich představuje přechodnou fázi transsexualismu.<sup>27</sup>

---

<sup>25</sup> Ibid.

<sup>26</sup> Kotková, P. Změna pohlaví v českém právním řádu. *Právní rozhledy*. 2021, roč. 29, č. 7, s. 248.

<sup>27</sup> Procházka, I. Diferenciální diagnostika. In: Fifková, H., Weiss, P. *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. 2. vyd. Praha: Grada, 2008, s. 43-47.



V České republice se pohlavní nesoulad řeší chirurgickou změnou pohlaví, která je hrazena z veřejného zdravotního pojištění. S tímto řešením jsou spojeny filozofické, etické i medicínské otázky, zda je vůbec eticky správné měnit jinak fungující a zdravá těla, neboť anorexie se rovněž neléčí liposukcí, nebo proč řešit pohlavní nesoulad plastickou chirurgií. Bezesporu však toto téma provází rovněž otázky právní.<sup>28</sup>

Spousta trans osob žije ve spokojených heterosexuálních párech nebo manželstvích. Postupem času se však jejich identifikace s osobami opačného pohlaví stupňuje, až nakonec začnou žít v opačné roli. Z literatury se podává, že pokud se osoba rozhodne žít v roli opačného pohlaví, souvisí s tím široké spektrum otázek. Kromě různých administrativních úkonů týkajících se změny jména a změny v matrice, jde též o sdělení nového civilního statusu svému okolí, zaměstnavateli nebo na úřadech, což se ne vždy setká s vlídným přijetím. V těchto situacích jsou trans osoby často obětmi diskriminace. S problematikou trans osob jsou spojeny obtíže každodenního života, ať už jde o používání dámských nebo pánských veřejných toalet či snaha o koupi hormonálních přípravků v zahraničí, neboť jsou v České republice pouze na lékařský předpis.<sup>29</sup>

Právě pro pochopení trans osob je podstatné rozlišování na pohlaví genetické, biologické, sociální a psychické, tak jak bylo vymezeno výše.

Jak již bylo uvedeno dříve, v roce 2019 (s účinností od 1. 1. 2022) přestala WHO poruchu pohlavní identity (*gender identity disorder*) klasifikovat jako psychickou poruchu. Jejím očekáváním bylo, že členské země navážou na tuto změnu vyškrtnutím diagnózy ze svých praxí. Co na to

---

<sup>28</sup> Baron, T. Věda a výzkum. Gender [online]. *avcr.cz*. 2. 8. 2021. [cit. 5. 11. 2021]. <https://www.avcr.cz/cs/veda-a-vyzkum/socialne-ekonomicke-vedy/Gender-vy-stacime-si-se-skatulkami-zena-a-muz-Vedci-hledaji-nove-pristupy/>

<sup>29</sup> Kotková, P. Změna pohlaví v českém právním řádu. *Právní rozhledy*. 2021, roč. 29, č. 7, s. 248.

Česká republika? To dosud nevíme. I nadále je v našem prostředí zastáván názor, že trans osoby se narodily do nesprávného těla, či že jsou v něm uvězněny. Tento přístup byl přitom dávno opuštěn. Trans osoby často uvádí, že se nenarodily do špatného těla, ale do trans těla. Neexistuje přitom univerzální kategorie, nýbrž jak bylo výše uvedeno, každý prochází jinou fází, či vidí uspokojení své touhy různě.<sup>30</sup>

I když je pohlaví biologicky determinováno již od narození v binárním pojetí (muž nebo žena), je lidem umožněna jeho právní změna.

V literatuře bylo uvedeno, že původním jediným možným řešením transsexuality byl invazivní chirurgický zákrok, jakožto podmínka pro změnu statusových otázek, či změnu údaje o pohlaví v osobních dokladech.<sup>31</sup> V současné době však k právnímu uznání preferovaného pohlaví postačuje v mnoha zemích lékařské potvrzení. K této koncepci napomohl vývoj judikatury ESLP, avšak rovněž rozšíření společenských debat. V některých evropských zemích pak funguje ještě liberálnější přístup. Ten je založen na sebeidentifikaci. Změna pohlaví je možná prostřednictvím osobního prohlášení dotyčné osoby vůči matričnímu úřadu.<sup>32</sup>

Nevládní organizace *Transgender Europe*<sup>33</sup> oznámila, že na základě posledních výzkumů většina evropských států požaduje pro právní uznání preferovaného pohlaví lékařské potvrzení o poruše pohlavní

---

<sup>30</sup> Baron, T. Věda a výzkum. Gender [online]. avcr.cz. 2. 8. 2021. [cit. 5. 11. 2021]. <https://www.avcr.cz/cs/veda-a-vyzkum/socialne-ekonomicke-vedy/Gender-vy-stacime-si-se-skatulkami-zena-a-muz-Vedci-hledaji-nove-pristupy/>

<sup>31</sup> Baršová, A. Skalpel a duše. Ke změně pohlaví podle nového občanského zákoníku. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no. 1. [31. 10. 2021]. <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/43>

<sup>32</sup> Dušková, Š. Pohlaví jako věc veřejná. Právo na uznání pohlavní identity trans lidí. In: Šimáčková, K., Havelková, B., Špondrová, P. *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, s. 970–971.

<sup>33</sup> Jde o nevládní organizaci založenou na první Evropské radě transsexuálů v roce 2005 ve Vídni, která mapuje práva trans lidí v Evropě.

identity, naopak invazivní chirurgický zákrok s následkem sterility podmiňuje menšina (mezi nimi Česká republika či Slovensko).<sup>34</sup>

S ohledem na to, že začátek roku 2022 určil v oblasti změny pohlaví zcela nový směr (aktualizací mezinárodní klasifikace nemocí), rozhodla jsem se, že stěžejním bodem mého zkoumání bude evropský přístup ke změně pohlaví ve vazbě na českou soukromoprávní úpravu.

### 1.3 Výzkumné otázky a metody, cíle a struktura práce

Předestřenou problematiku budu zkoumat z několika pohledů, a to jak z pohledu lidskoprávní dimenze, koncepce zahraničních právních úprav vybraných zemí, z hlediska judikatury Evropského soudu pro lidská práva, tak z pohledu české právní úpravy.

S přihlédnutím k výše uvedenému si kladu za jeden z hlavních cílů komplexnější zpracování problematiky právní úpravy změny pohlaví, přičemž bych ráda našla odpovědi na následující výzkumné otázky.

- „Jaký je současný evropský standard v otázce právní úpravy změny pohlaví“?
- „Je tuzemská soukromoprávní úprava změny pohlaví v souladu s evropským standardem“?

Pakliže mají být v práci představeny evropské koncepce v otázce změny pohlaví, zvolila jsem pro tyto účely několik dílčích oblastí zkoumání.

---

<sup>34</sup> Maďarsko bylo v roce 2020 z tohoto seznamu vyškrtnuto.

V dnešní době nelze přehlédnout postupné sblížování úprav nejen občanského (rodinného) práva v evropských právních řádech.<sup>35</sup> K takovému sladění právních úprav významnou měrou přispívá judikatura Evropského soudu pro lidská (dále jen „ESLP“). Děje se tak navzdory tomu, že mnohdy dochází ke střetu jeho judikatury se shodou, která mezi smluvními státy Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“)<sup>36</sup> v různých právních otázkách absentuje.<sup>37</sup> I přesto má v oblasti ochrany lidských práv pro smluvní státy Úmluvy, včetně České republiky klíčovou funkci. V neposlední řadě napomáhá ke sjednocování výkladu, proto je třeba ve vazbě na evropské měřítko zkoumané problematiky věnovat pozornost i rozhodovací praxi ESLP.

Ve světle výše uvedeného je práce rozdělena na pět kapitol.

Trans osoby představují zvláště zranitelnou skupinu lidí. S tím jsou úzce spjata lidská práva, proto se první část práce ponese ve světle lidskoprávních standardů na národní, unijní i mezinárodní úrovni. Tato kapitola si klade za cíl analyzovat souladnost podmínek pro právní uznání změny pohlaví s ochranou lidských práv. S ohledem na to, že trans osoby nejvíce bojují právě s diskriminací, s níž se potýkají v různých oblastech života, byla pro podkapitolu tohoto tematického zaměření vybrána problematika diskriminace trans osob. Rozsáhlá část tohoto tematického bloku byla již publikována v časopise *Právník*.<sup>38</sup>

---

<sup>35</sup> Králíčková, Z. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 41-42.

<sup>36</sup> Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (vyhlášena sdělením č. 209/1992 Sb.).

<sup>37</sup> Králíčková, Z. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 41-42.

<sup>38</sup> Kotková, P. Česká právní úprava ve světle evropských lidskoprávních standardů. *Právník*. 2021, č. 12, s. 1071-1082.

Na kapitolu věnovanou lidskoprávní oblasti naváže za užití komparativní metody exkurz do vybraných právních úprav evropských zemí, kde existují různé koncepce v přístupu k trans osobám. Kritériem pro rozdělení těchto zemí na tři modely budou koncepce právního uznání změny pohlaví. První model, který je založený na silné medikalizaci<sup>39</sup>, bude zastupovat Slovenská republika, Polská republika a Turecká republika. Do druhého modelu budou zařazeny státy, jejichž přístup ke změně pohlaví je v medikalizaci mírnější. Zde z evropských zemí patří Spolková republika Německo, Rakouská republika, Belgické království, Italská republika, Španělské království a Anglie. Další přístup ve vazbě na změnu pohlaví bude demonstrován na právních úpravách Švédského království a Dánského království. Nad rámec Evropy a pro zajímavost pak bude věnována pozornost Argentinské republice. Jde totiž o zemi, která je považována v oblasti změny pohlaví za „nejpokrokovější“ na světě.

Nekladu si přitom ambice provést detailní komparaci jednotlivých právních úprav, nýbrž mým cílem je především zaměřit se na vybrané aspekty týkající se změny pohlaví. Za tyto považuji kupř. věk, podmínky pro právní uznání preferovaného pohlaví či povahu řízení. Touto kapitolou budu navazovat na svůj článek nazvaný *Zahraniční inspirace ve vazbě na právní úpravu změny pohlaví*, publikovaný v časopise *Právní rozhledy*.<sup>40</sup>

V následující kapitole provedu analýzu judikatury ESLP, a to rovněž v kontextu vybraných aspektů týkajících se problematiky změny pohlaví.

---

<sup>39</sup> Význam slova medikalizace = přehnané užívání medicíny; srov. [https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi\\_slovo=medikalizace&typ\\_hledani=prefix](https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=medikalizace&typ_hledani=prefix)

<sup>40</sup> Kotková P. Zahraniční inspirace ve vazbě na právní úpravu změny pohlaví. *Právní rozhledy*. 2021, roč. 29, č. 23-24, s. 822-829.

V rámci své rozhodovací praxe ke zkoumané problematice se ESLP věnoval především otázkám změny zápisu údaje o pohlaví v matrice, neexistenci manželství či registrovaného partnerství a chirurgickému zákroku, jakožto podmínkami pro právní uznání preferovaného pohlaví. Cílem této části práce není pouhá deskripce právních závěrů judikatury ESLP, naopak záměrem je judikaturu analyzovat a z obecného vyvodit jednotlivé dílčí závěry. Tato část bude vycházet především z článku publikovaného v časopisu *Právník*<sup>41</sup> a rovněž z příspěvku *Marriage for Transpeople*, prezentovaném v rámci konference Dny práva 2018.<sup>42</sup>

Navazující kapitolou se pozornost přesune na území České republiky. Ta bude zprvu zaměřena na vývoj právní úpravy změny pohlaví na jejím území. Hlavní pozornost však bude věnována vývoji příslušných zdravotních předpisů, jakož i dotčené právní úpravě na úseku matrik a evidence obyvatel. Použitými metodami budou především analýza a abstrakce, částečně pak bude použita i historická metoda. Tato část práce navazuje na článek *Změna pohlaví v českém právním řádu*, publikovaný v *Právních rozhledech*<sup>43</sup>, a na příspěvek *Civilní status transgender v českém právním řádu* prezentovaném v rámci konference COFOLA 2018.<sup>44</sup>

Návazností na předešlé bude česká právní úprava *de lege lata*. Tato část si klade za cíl kritickou analýzu tuzemské právní úpravy. Podrobně-

---

<sup>41</sup> Ibid.

<sup>42</sup> Kotková, P. Marriage for transpeople. In: Králíčková, Z., Kornel, M., Valdhans, J. (eds.). *Dny práva 2018. Část I. Marriage for all?*. Brno: Masarykova univerzita, 2019. s. 79-89.

<sup>43</sup> Kotková, P. Změna pohlaví v českém právním řádu. *Právní rozhledy*. 2021, roč. 29, č. 7, s. 247-255.

<sup>44</sup> Kotková, P. Civilní status transgender v českém právním řádu. In: Králíčková, Z., David, R., Janovec, M. (eds.). *COFOLA 2018, Část VIII., Civilní status člověka*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 57-81.

šímu rozboru bude podrobena stěžejní soukromoprávní úprava obsažená v ustanovení § 29 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen „OZ“), která problematiku civilních aspektů změny pohlaví s účinností od 1. 1. 2014 do českého právního řádu zavedla. Předmětem zkoumání však budou neméně normy, které problematiku změny pohlaví v českém právní řádu ovládají ve sféře zdravotního práva a evidence. Těmi jsou zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách (dále jen „SpecZdrSl“), který se věnuje problematice změny pohlaví u transsexuálních pacientů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů (dále jen MatZ), a zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel); dále jen „ZEO“, týkající se změny rodného čísla po podstoupené změně pohlaví. Ve vazbě na procesní právo bude v závěru této kapitoly věnována pozornost vlivu změny pohlaví na zahájení či průběh civilního soudního řízení, nad rámec pak bude pojednáno o řízení, jež může nastat ve vazbě na změnu jména a příjmení po podstoupené změně pohlaví. Tato část práce rovněž naváže na článek *Změna pohlaví v českém právním řádu*, publikovaný v *Právních rozhledech*.<sup>45</sup>

Jelikož se oblasti změny pohlaví věnovaly rovněž české soudy, bude o jejich rozhodovací praxi pojednáno v další kapitole. Na těchto stránkách je pak třeba zabývat se rovněž činností Veřejného ochránce práv, který aktivně posuzuje, zda s dotyčnými nebylo zacházeno méně příznivě pro odlišnou pohlavní identifikaci, a to v souvislosti s metodickou

---

<sup>45</sup> Kotková, P. Změna pohlaví v českém právním řádu. *Právní rozhledy*. 2021, roč. 29, č. 7, s. 247-255.

pomocí obětem diskriminace, jíž bude pozornost věnována v rámci lidskoprávní dimenze.<sup>46</sup>

Výše předestřené kapitoly bude uzavírat úvaha *de lege ferenda* nad připravovanou novelou občanského zákoníku a příslušných ustanovení zákona o matrikách, jménu a příjmení. Ta představuje reakci na v této disertační práci již vymezený vývoj a současné vybrané (nejen) evropské koncepce v problematice změny pohlaví.

Nutno dodat, že jednotlivé kapitoly zakončují dílčí závěry, prostřednictvím nich je zkoumaná problematika zhodnocena společně s úvahami *de lege ferenda*, a to za použití metody syntézy. V samotném závěru práce pak shrnu její hlavní myšlenky a výsledky ve vazbě na stanovené výzkumné otázky.

---

<sup>46</sup> Informace byly získány na základě elektronické korespondence s Mgr. Karlem Sudou, který působí v Kanceláři veřejného ochránce práv, jakožto právník oddělení rovného zacházení.



## 2 Změna pohlaví ve světle lidskoprávních východisek

Změna pohlaví je součástí civilního statusu člověka. Civilní status člověka je klíčový pojem soukromého práva, který při rekodifikaci českého občanského práva nabyl na významu. Rekodifikací totiž došlo k významným změnám týkajícím se obsahu civilního statusu člověka u nás.

Tradičně zahrnuje jméno a příjmení, právní osobnost a svéprávnost, bydliště a v neposlední řadě i rodinný status, tj. vazby člověka na své příbuzné, rodinu. Jeho součástí je pak ve vazbě na legislativu i analyzování civilního statusu trans osob.

Danou problematiku přitom není možné zkoumat bez širších vazeb na neprávní disciplíny, ale zejména bez historických, evropských či světových souvislostí (srov. judikatura ESLP, přístup jednotlivých národních právních úprav evropských zemí) a v neposlední řadě lidskoprávní dimenze vůbec.<sup>47</sup>

Lidé jsou svobodní jak v důstojnosti, tak i v právech. Lidská práva mají univerzální povahu, tzn., že náleží všem bez rozdílu. Lidská práva jsou nedílnou součástí moderních demokratických systémů a představují jeden z korektivů čistě majoritního rozhodování.

Ve vazbě na změnu pohlaví, respektive podmínek pro právní uznání preferovaného pohlaví, kterými se rozumí zejména chirurgický zákrok, sterilizace, či zánik manželství, se klade otázka, zda jsou základní práva náležející všem osobám bez rozdílu nedotčena.

---

<sup>47</sup> Králíčková, Z. Civilní status člověka – anotace. In: Králíčková, Z., Dávid, R., Janovec, M. (eds.). *COFOLA 2018. Část VIII. Civilní status člověka*. Brno: Masarykova univerzita, 2019.

Ochrana lidských práv zaujímá kromě vnitrostátního zakotvení (u nás v Ústavě a v Listině základních práv a svobod), klíčové místo na unijní i mezinárodní úrovni.

Uzavřením různých mezinárodních závazků v oblasti lidských práv bylo totiž členským státům uloženo, aby své národní právní úpravy s mezinárodním závazkem sladili.

Z výše uvedeného došlo vývojem problematiky změny pohlaví ve vazbě na ochranu lidských práv k vytvoření tří modelů, jejichž prostřednictvím je možné kategorizovat přístup jednotlivých zemí k právnímu uznání změny pohlaví.

Prvním z nich je přístup, který je možné označit jako „silně medikalizovaný model.“ Důvod tohoto označení spočívá v tom, že země zastávající tento přístup podmiňují právní uznání preferovaného pohlaví invazivními chirurgickými zákroky.<sup>48</sup>

Druhý model je pak možné označit jako „model mírně medikalizovaný.“ S tím opět souvisí koncepce právního uznání změny pohlaví, která volí méně invazivní lékařské zákroky.

Poslední model je pak označován jako „model sebeurčení“. V souladu s ním nejsou chirurgické zákroky vyžadovány.

Nastíněné kategorizaci přístupu k právnímu uznání změny pohlaví bude blíže věnována pozornost v následující kapitole.

Tato kapitola si klade za cíl analyzovat problematiku souladnosti právní úpravy změny pohlaví s ochranou vybraných lidských práv, které s touto právní oblastí úzce souvisí, neboť jestli bylo v úvodu této kapitoly

---

<sup>48</sup> Jaramillo, I., C., Carlson, L. (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 15-17.

uvedeno, že práva náleží všem lidem bez rozdílu, po bližším prozkoumání je možné konstatovat, že ne vždy tomu tak je.<sup>49</sup>

Vybranými lidskými právy se rozumí práva, která s problematikou změny pohlaví souvisí, tedy právo na nedotknutelnost osoby a soukromí, právo na ochranu před mučením a jiným krutým, nelidským nebo ponižujícím zacházením, právo na zachování lidské důstojnosti a osobní cti, právo na ochranu před neoprávněným zásahem do soukromého života a rodinného života a právo na ochranu zdraví.<sup>50</sup>

## 2.1 Změna pohlaví ve světle ochrany lidských práv na unijní a mezinárodní úrovni

Kromě garantovaných práv Listinou základních práv a svobod<sup>51</sup> je Česká republika vázána mnoha mezinárodními smlouvami. Z hlediska mezinárodněprávního jde o smlouvy, které chrání práva a svobody obsažené ve Všeobecné deklaraci lidských práv (dále jen „Deklarace“).<sup>52</sup>

Již výše zmiňované právo na soukromí zakotvuje čl. 12 Deklarace, ve kterém je stanoveno, že „nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence, ani útokům na svou čest a pověst. Každý má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům“.<sup>53</sup>

---

<sup>49</sup> Kotková, P. Česká právní úprava ve světle evropských lidskoprávních standardů. *Právník*. 2021, č. 12, s. 1071-1072.

<sup>50</sup> *Ibid.*, s. 1071-1082.

<sup>51</sup> Listina základních práv a svobod vyhlášena jako součást ústavního pořádku České republiky usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále jen „LZPS“).

<sup>52</sup> Všeobecná deklarace lidských práv schválená Valným shromážděním Organizace spojených národů dne 10. 12. 1948.

<sup>53</sup> *Ibid.*, s. 1074.

Na evropské úrovni představuje ekvivalentní ochranu rodinného a soukromého života čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, který v odst. 1 stanoví, že „každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence“ a podle odst. 2 „státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, ochrany pořádku a předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“ První odstavce čl. 8 Úmluvy konstatuje právo, na které má každý nárok a je specifický tím, že nezakotvuje právo na soukromý život jako takový, ale pouze právo na respekt k němu. V odstavci druhém jsou pak vymezeny zájmy, v nichž může stát do práva k respektování soukromého života zasáhnout v souladu se zákonem pouze za situace, kdy je to nezbytné v demokratické společnosti (viz doktrína *margin of appreciation* zastávaná ESLP).

Jasná definice soukromého života neexistuje. Na rozdíl od Deklarace nechrání Úmluva soukromí, ale soukromý život, což je pojem širší a byl autory použit záměrně. Soukromý život je tedy tak, jak opakovaně konstatoval ESLP „široký pojem, který není poddajný vyčerpávající definici“ (srov. rozsudek ESLP ve věci *S. a Marper proti Spojenému království*).<sup>54</sup> Základy tohoto práva tvoří negativní koncept svobody neboli „být nechán na pokoji“, tedy existence nějaké soukromé zóny, do které by neměl nikdo zasahovat či vstupovat.<sup>55</sup>

---

<sup>54</sup> Rozsudek Velkého senátu ESLP ze dne 4. 12. 2008, ve věci *S. a Marper proti Spojenému království*, č. 30562/04.

<sup>55</sup> Janis, M. W. a kol. *European Human Rights Law, text and materials*. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2010, str. 374.

Takovou zónu je přitom možné chápat jak prostorově, tak i jako rozhodování o své vlastní identitě (jménu, pohlaví či sexuální orientaci, životu). Ochrana soukromého života tak zahrnuje intimní prvky, kam spadá i pohlavní identita a sexuální život.<sup>56</sup>

S právem na respektování soukromého života úzce souvisí právo uzavřít manželství dle čl. 12 Úmluvy. Právo uzavřít manželství mají muži a ženy, způsobilé věkem k uzavření manželství, mají právo založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva. Tato koncepce je zakotvena i v českém právním řádu, přičemž se klade otázka, zda je nutné na ní setrvat.

Dalším lidským právem, které se změnou pohlaví souvisí, je právo na zdraví. Deklarace zmiňuje právo na zdraví ve vztahu k životní úrovni člověka. Dle čl. 25 Deklarace má každý právo na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit zdraví a důstojný život jemu i jeho rodině, přičemž mateřství a dětství mají nárok na zvláštní péči a pomoc. Ochrana zdraví je mimo to i předmětem unijního práva. Evropská sociální charta<sup>57</sup> ji upravuje v čl. 11 a Listina základních práv Evropské unie<sup>58</sup> se jí věnuje v čl. 35. Významným interpretačním dokumentem v oblasti monitoringu dodržování práva na zdraví u trans osob jsou Standardy péče WPATH (World Professional Association for Transgender Health).<sup>59</sup>

Jakýkoliv lékařský zákrok může být totiž ze zdravotního hlediska riskantní, nemluvě o tom, že v případě změny pohlaví jde o nevratný stav. Ve zdravotnictví je navíc možné setkat se s předsudky či s nedostatkem

---

<sup>56</sup> Kotková, P. Česká právní úprava ve světle evropských lidskoprávních standardů. *Právník*. 2021, č. 12, s. 1073-1074.

<sup>57</sup> Evropská sociální charta (vyhlášena sdělením č. 14/2000 Sb.m.s.).

<sup>58</sup> Listina základních práv Evropské unie (vyhlášena sdělením č. 111/2009 Sb.m.s.).

<sup>59</sup> Jde o doporučený postup pro sexuology v oblasti péče o transsexuální osoby. Dostupné z: <https://www.wpath.org/>

odborníků. Kvůli možnému zhoršení psychického stavu, který je způsoben psychickou náročností transformace, se trans osoby běžně dostávají do psychiatrických léčeb, kde jejich identitu ignorují (kupř. je oslovují podle údajů z oficiálních dokumentů).<sup>60</sup>

Přístup k hormonální terapii je pak dalším možným úskalím zdravotnictví ve vztahu k trans osobám. Hormonální léčbou se totiž rozumí zdlouhavý proces, který není vždy plně hrazen z veřejného pojištění, což představuje finanční nákladnost pro osoby bez dostatečných finančních prostředků.

Nejvíce diskutovanou je však podmínka znemožnění reprodukční funkce pro právní uznání změny pohlaví, která má za následek sterilitu. Sterilizace je lékařský zákrok, prostřednictvím něhož se osoba stává neplodnou. Buď se tak děje přímo, nebo v důsledku druhotného efektu. I když některé osoby tento zákrok vyhledávají, neděje se tak vždy. Rozpor s právem na zdraví se znemožněním reprodukční funkce je spatřován v tom, že odporuje svobodě jedince rozhodnout o svém sexuálním a reprodukčním zdraví. Nad to jde o snižování reprodukceschopné populace. Proti sterilizaci je velké množství mezinárodních orgánů. Světová zdravotnická organizace vydala stanovisko, v němž se negativně vyjádřila ke sterilizaci jako podmínce právního uznání změny pohlaví. Rozhodnutím ve věci *Transgender Europe a ILGAEurope proti České republice*<sup>61</sup> rozhodl Výbor pro sociální práva, že podmíněním právního uznání genderové identity podstoupením sterilizace Česká republika porušuje čl. 11 odst. 1 Evropské sociální charty („Charta“), který zaručuje právo na co nejvyšší dosažitelnou úroveň zdraví a právo na přístup ke zdravotní péči. Významným dokumentem týkající se této problematiky jsou *Yogyakarta*

---

<sup>60</sup> Ibid.

<sup>61</sup> Rozhodnutí Výboru pro sociální práva ze dne 15. května 2018, č. 117/2015.

*Principles*.<sup>62</sup> Jejich cílem je zmapování porušování lidských práv, s nímž se lidé různých sexuálních orientací i genderových identit setkávají, zároveň „připomíná“ státům jejich závazky na ochranu a dodržování v oblasti lidských práv.<sup>63</sup>

## 2.2 K problematice diskriminace

Trans osoby tvoří skupinu obzvláště zranitelných lidí, bývají tak často terčem nerovného zacházení, násilí a v některých zemích také zločinů z nenávisti. Důvodem je nastavení pravidel v právních řádech, které trans osobám neposkytují dostatečnou ochranu před projevy nenávisti a neumožňují, aby jako trestné činy z nenávisti byly kvalifikovány útoky z důvodu sexuální orientace a genderové identity.

To je důvod, proč je diskriminaci věnována pozornost zvláště v samostatné podkapitole.

I když výzkumy veřejného mínění poukázaly na pokles předsudků vůči sexuálním a genderovým menšinám v české populaci v posledních desetiletích, není však situace v oblasti lidských práv trans osob všemi vnímána jako uspokojivá. Vedle absence právní úpravy stejnopohlavního manželství a adopce dětí stejnopohlavními páry, je v souvislosti s trans

---

<sup>62</sup> Představují jedny z nejkompexnějších standardů, které se vztahují k LGBTI+ lidem a jež mezinárodní společenství uznává. Byly sestaveny v roce 2006 odborníky z akademického a občanského sektoru a následně doplněny v roce 2017. <https://www.refworld.org/docid/48244e602.html>

<sup>63</sup> Kotková, P. Česká právní úprava ve světle evropských lidskoprávních standardů. *Právník*. 2021, č. 12, s. 1075-1076.

osobami uváděná nedostatečná ochrana před diskriminací a zejména násilím z nenávisti proti této skupině osob. Zákaz diskriminace je tedy dalším lidským právem úzce souvisejícím s osobami trans komunity.<sup>64</sup>

Na vnitrostátní úrovni je kromě čl. 3 LZPS výklad pojmů týkajících se diskriminace obsažen v ustanovení § 2 zákona č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (antidiskriminační zákon). V souladu s tímto ustanovením se právem na rovné zacházení rozumí právo nebýt diskriminován z důvodů, které stanoví tento zákon nebo přímo použitelný předpis Evropské unie v oblasti volného pohybu pracovníků. Diskriminace je rozlišována na přímou a nepřímou. Přímou diskriminací se rozumí takové jednání, včetně opomenutí, kdy se s jednou osobou zachází méně příznivě, než se zachází nebo by se zacházelo s jinou osobou ve srovnatelné situaci, a to z důvodu rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženského vyznání, víry či světového názoru, a dále v právních vztazích, ve kterých se uplatní přímo použitelný předpis Evropské unie z oblasti volného pohybu pracovníků, i z důvodu státní příslušnosti. Za nepřímou diskriminaci je považováno jednání, při němž se s někým zachází méně příznivě na základě kritéria, které je zdánlivě neutrální. Za diskriminaci se považuje i obtěžování, sexuální obtěžování, pronásledování, pokyn k diskriminaci a navádění k diskriminaci. Diskriminací je také jednání, kdy je s osobou zacházeno méně příznivě na základě domnělého důvodu podle § 2 odst. 3 antidiskriminačního zákona. Za diskriminaci z důvodu pohlaví se považuje i diskriminace z důvodu těhotenství, mateřství nebo otcovství a z důvodu pohlavní identifikace. Zakotvení pohlavní

---

<sup>64</sup> Kotková, P. Česká právní úprava ve světle evropských lidskoprávních standardů. *Právník*. 2021, č. 12, s. 1079.



identifikace jako důvodu diskriminace rozšířilo míru ochrany pro trans osoby.<sup>65</sup>

Na mezinárodní a unijní úrovni je diskriminace zakázána téměř ve všech dokumentech. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod zákaz diskriminace upravuje v čl. 14, kde je stanoveno: „Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakékoli příčině, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národní nebo sociální, původ, příslušnost k národnostní menšině, rod nebo jiné postavení“.

Na úrovni Evropské unie se právo na rovné zacházení a zákaz diskriminace opírá také o směrnice přijímané postupně od 70. let. Pro problematiku trans lidí a jejich ochranu jsou klíčové ty, které se týkají rovnosti mužů a žen, nebo směrnice o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy v přístupu k zaměstnání, odborné přípravě a pracovních podmínkách.<sup>66</sup>

Důležitou roli „hraje“ pro trans osoby rozhodovací praxe ESLP. Zákazem diskriminace se zabýval již ve zmiňované kauze *Goodwin*. V rozhodnutí ESLP ve věci *P.V. proti Španělsku*<sup>67</sup> kupř. rozšířil diskriminační důvody o transsexualitu a v kauze *Identoba proti Gruzii*<sup>68</sup> byly pak diskriminační důvody rozšířeny o genderovou identitu, čímž byla poskytnuta ochrana před diskriminací všem trans osobám.<sup>69</sup> Více bude přelomovým rozhodnutím ESLP věnovaná samostatná kapitola.

---

<sup>65</sup> Kotková, P. Česká právní úprava ve světle evropských lidskoprávních standardů. *Právník*. 2021, č. 12, s. 1080.

<sup>66</sup> Ibid.

<sup>67</sup> Rozhodnutí ESLP ze dne 30. 11. 2010 ve věci *P. V. proti Španělsku*, č. 35159/09.

<sup>68</sup> Rozhodnutí ESLP ze dne 12. 5. 2015 ve věci *Identoba a ostatní proti Gruzii*, č. 73235/12.

<sup>69</sup> Kotková, P. Česká právní úprava ve světle evropských lidskoprávních standardů. *Právník*. 2021, č. 12, s. 1080-1081.

S diskriminací se však trans osoby potýkají i v běžném životě. Kromě již výše uvedené oblasti zdravotnictví jde o oblast administrativní, a to v situaci, kdy si chtějí změnit jméno v oficiálních dokumentech. Návštěvy úřadů jsou totiž situace, při nichž se musí osoba identifikovat, a to zejména podle přiděleného rodného čísla, jehož součástí je i identifikátor pohlaví. I když se o rodných číslech často hovoří jako o socialistickém přežitku, který by měl postupem času v České republice úplně vymizet, i nadále jsou rodná čísla využívána jako primární identifikátor osob. Změnou pohlaví dochází kromě změny jména a příjmení také ke změně rodného čísla. Třeba je však vyměnit všechny osobní doklady, tj. občanský průkaz, cestovní pas, řidičský průkaz či kartičku zdravotní pojišťovny. Organizace *Amnesty International*<sup>70</sup> vyzvala státy, aby v souladu s mezinárodními závazky a standardy v oblasti lidských práv přestaly porušovat lidská práva trans osob a poskytly jim ochranu. Součástí těchto výzev byla také žádost o poskytnutí školení všem státním složkám včetně státní policie a státních úředníků, aby byla respektována identita trans osob a ve styku s nimi se chovali informovaně a citlivě.<sup>71</sup>

Kromě styku s úřady bývají trans osoby často obětmi diskriminace i v pracovním životě, nebo ve vztahu k důchodům. Český sociální systém totiž rozlišuje mezi důchodovým věkem u mužů a u žen.<sup>72</sup>

Dalšími, nikoliv okrajovými oblastmi, v nichž k diskriminaci dochází, jsou věznice, sporty či návštěvy veřejných toalet.

---

<sup>70</sup> The State Decides Who I am. Lack of Legal Gender Recognition for Transgender People in Europe [online]. *Amnesty International*. 4. 2. 2014 [cit. 5. 11. 2021]. <https://www.amnesty.org/en/documents/eur01/001/2014/en/>

<sup>71</sup> Ibid.

<sup>72</sup> Ustanovení § 29 odst. 2 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Věznice je prostředí, v němž trans osoby nemají přístup k příslušné hormonální a chirurgické léčbě. I když došlo v minulosti ke snaze o její povolení, nebyly následně podniknuty žádné bližší kroky. Tento postup je přitom v rozporu se zahraničním přístupem, jehož cílem je náprava a sociální rehabilitace odsouzených osob. Osobám ve výkonu trestu by měla být poskytnuta adekvátní zdravotní péče, to se týká i transsexuality. Ministerstvo spravedlnosti by tedy mělo stanovit postup, prostřednictvím něhož by bylo možné dle potřeby hormonální či chirurgickou změnu pohlaví poskytnout a zamezit tak, aby docházelo k ohrožení nejen jejich léčby, ale také jejich fyzické a psychické integrity. Domnívám se, že právě u osob ve výkonu trestu může často docházet tímto způsobem k trestání za již odsouzený trestný čin.

Snaha vyhnout se přísnějšímu typu věznice je také jedním z argumentů proti úřední změně pohlaví. Dle názoru odpůrců úřední změny pohlaví bude možné snáz obejít přísnější režim věznic. Takový názor panuje i přes fakt, v němž je změna pohlaví trans osobami vnímána jako velmi psychicky i fyzicky náročný proces, který by dobrovolně nikdo z uvedeného důvodu nepodstoupil.

Diskutovaná dnešní společností je rovněž otázka výkonnosti vrcholových sportovců. Oddělení mužských a ženských disciplín bylo tradičně založeno na pohlaví. Trans žena a vzpěračka *Laurel Hubbard* kupř. soutěžila dříve v mužské kategorii jako *Gavin Hubbard*. V současnosti se však genderově identifikuje jako žena a účastní se soutěží v ženských kategoriích. Soupeři s tím ovšem nesouhlasí, neboť se tradiční sportovní kategorie dělí na základě pohlaví, a nikoliv na základě genderové identity.<sup>73</sup>

---

<sup>73</sup> Baron, T. Věda a výzkum. Gender [online]. *avcr.cz*. 2. 8. 2021. [cit. 5. 11. 2021]. <https://www.avcr.cz/cs/veda-a-vyzkum/socialne-ekonomicke-vedy/Gender-vy-stacime-si-se-skatulkami-zena-a-muz-Vedci-hledaji-nove-pristupy/>

Důvodem může být i fakt, že trans ženy mají vyšší hladinu testosteronu v krvi, proto jsou fyzicky zdatnější než ostatní. Argumentem odpůrců toho, aby trans osoby soupeřily v klasických sportovních kategoriích žen a mužů, jsou jednak hormonální faktory, ale také faktory fyziologické, kupř. výška, či větší kapacita plic, která trans ženy zvyhodňuje oproti soupeřkám. Britské právo dokonce na základě *Gender Recognition Act* z roku 2004 umožňuje, aby sportovní pořadatelé vyloučili trans osobu ze soutěže, a to v případě, že by její účast narušila spravedlivý výsledek.<sup>74</sup>

### 2.3 Dílčí závěr

Cílem kapitoly věnované lidskoprávní dimenzi institutu změny pohlaví byla analýza souladnosti podmínek pro právní uznání preferovaného pohlaví s ochranou vybraných lidských práv, které se změnou pohlaví úzce souvisí.

Pokud se zaměříme na nejvíce diskutované a kontroverzní podmínky, tedy invazivní chirurgické zákroky a zánik manželství a registrovaného partnerství, je třeba uzavřít, že i když se evropské země nepovažují za transfobní či homofobní země, neexistuje ve všech evropských zemích možnost uzavřít manželství mezi osobami stejného pohlaví či mezi trans osobami, a naopak jsou dotyční nuceni k tomu, aby jejich svazek zanikl, a to přes to, že si jeho zánik sami nepřejí. Obdobné je možné konstatovat i u medicínského aspektu této problematiky. Dnešní doba je typická pro obrovský pokrok ve zdravotnictví (funguje umělé oplodňování,

---

<sup>74</sup> Kotková, P. Česká právní úprava ve světle evropských lidskoprávních standardů. *Právník*. 2021, č. 12, s. 1081-1082.

genové terapie), tak proč je nutné podmiňovat právní uznání preferovaného pohlaví změnou vnějších pohlavních znaků typických pro to které pohlaví, a nutit tak osoby, pro které ze zdravotních důvodů není zákrok vhodný, aby riskovaly své životy?

Konečně by pak lidé s pohlavním nesouladem neměli být terčem posměchu, ba dokonce trestáni za to, kým jsou. Měla by vůči nim být zachovávaná důstojnost kvůli jejich jedinečnosti. Zůstává tedy otázkou, zda český zákonodárce umožní, aby převážil zájem trans osob nad zájmem „tradičních“ hodnot ve společnosti.

### 3 Exkurz do koncepcí vybraných zahraničních právních úprav

Změna pohlaví patří mezi diskutovaná, zároveň však velmi kontroverzní témata nejen v České republice, ale téměř po celém světě. Požadavky na změnu pohlaví se liší, a to zejména s ohledem na historický, politický a náboženský vývoj jednotlivých zemí.

Mnohé právní úpravy přistoupily na administrativní změnu pohlaví, která však i nadále prochází dynamickými změnami. Byť se může zdát, že dochází pouze k vývoji směrem vpřed, tedy ve prospěch trans osob, Maďarsko je příkladem toho, že vývoj změny pohlaví může mít i směr opačný. V Maďarsku byla totiž v květnu 2020 přijata novela zákona, která znemožňuje trans a intersex osobám úřední změnu pohlaví v souladu s vnímáním vlastní genderové identity a v návaznosti na to i získání odpovídajících dokladů. Dle této novely má být v matrice a v dokladech totožnosti uvedeno biologické pohlaví, jako pohlaví jediné možné, které je určitelné podle sekundárních pohlavních znaků či podle chromozomů. Došlo k tomu po třech letech, co maďarská právní úprava respektovala základní práva trans osob, součástí, níž byla i možnost změny jména a příjmení právě z důvodu změny pohlaví. Maďarsko navíc do roku 2020 nevyžadovalo sterilizaci jako podmínku pro právní uznání změny pohlaví, ale pouze tzv. jinou léčbu nebo diagnózu poruchy pohlavní identity.<sup>75</sup>

Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, evolutivní vývoj v oblasti lidských práv se projevil rovněž v problematice trans osob. Na základě

---

<sup>75</sup> Hungary bans people from legally changing gender [online]. *cnn.com*. 19. 5. 2020. [cit. 4. 11. 2021]. <https://edition.cnn.com/2020/05/19/europe/hungary-trans-legal-recognition-intl/index.html>

toho můžeme rozdělit přístup k právnímu uznání preferovaného pohlaví do tří modelů. Jde o přístup spočívající:

- (1) v silné medikalizaci,
- (2) v mírnější medikalizaci,
- (3) v sebeurčení při registraci pohlaví.

První dvě kategorie spoléhají na to, že lékařská komunita bude pohlaví jedince určovat po celý jeho život. Přístupy spočívající v medikalizaci se totiž týkají jurisdikcí, kde je stále ještě povinné podstoupit poměrně invazivní chirurgické zákroky, aby lékaři mohli potvrdit změnu pohlaví, kterou si člověk přeje mít formalizovanou v příslušných dokumentech, případně není stanovena přesná forma lékařského zákroku (mírnější forma).

Do třetí skupiny pak patří země, v nichž jednotlivci nemusí svůj požadavek na změnu označení pohlaví v matrice nebo v příslušných dokumentech nijak dokládat. Vyžadována je tak pouze podpora myšlenky, že člověk konzultoval otázku změny pohlaví s odborníkem, ať už lékařem, nebo poradcem, a projevil ochotu a schopnost podstoupit proces, na jehož základě se stane jedincem jiného pohlaví nebo genderu.

Zatímco existuje určitá shoda ohledně výhod modelu sebeurčení oproti ostatním, ohledně ostatních záruk jsou poměrně velké rozdíly.

Pro účely této kapitoly tak budou jednotlivé vybrané země rozděleny do výše uvedených modelů.

Ve vazbě na první z nich zaměřený na silnou medikalizaci bude pozornost věnována Slovenské republice, Polské republice a Turecké republice. Mírnější medikalizační model bude zahrnovat Spolkovou republiku Německo, Rakouskou republiku, dále poté Belgické království, Italskou republiku, Španělské království a Anglii; do třetího modelu, který

nevyžaduje jakýkoliv lékařský zákrok, pak byly z evropských zemí vybrány Švédské království a Dánské království. Nad rámec evropského kontinentu bude pozornost věnována Argentinské republice, neboť ta je považována v problematice změny pohlaví za nejliberálnější na světě.

S ohledem na cíl této kapitoly a stanovenou výzkumnou otázku, byly vybrány jurisdikce, které jsou České republice nejbližší nejen z geografického hlediska, případně jurisdikce, které jsou dle mého názoru v otázce vývoje problematiky trans osob vstřícné (koncepte sebeurčení), či jak už bylo řečeno, jsou považovány za nejliberálnější.

Níže budou jednotlivé země rozebrány podrobněji, a to především se zaměřením na věk, podmínky pro právní uznání preferovaného pohlaví či povahu řízení.

### 3.1 Silně medikalizovaný model

#### 3.1.1 Slovenská republika

Úvodní zemí je Slovenská republika, a to proto, že je České republice nejbližší jak geograficky, tak historicky, neboť do 31. prosince 1992 tvořily jednotný stát. Jelikož byl vývoj v oblasti změny pohlaví v obou jurisdikcích stejný, je i platná právní úprava do určité míry obdobná. Do uvedeného data byly obě právní úpravy obsaženy v *zákoně č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu* (dále jen „ZPéče“) a na něj navazujících právních předpisech upravujících osobní údaje (*zákon č. 55/1950 Sb., o užívání a změně jména a příjmení a zákon č. 268/1949 Sb., o matrikách*). I když je možné současnou slovenskou právní úpravu změny pohlaví zařadit mezi konzervativnější modely, nejde však na rozdíl od maďarské právní úpravy zmíněné výše označit za úpravu nerespektující ba či dokonce omezující



práva trans lidí. Kvůli společenskému zázemí zde není liberálnější přístup zřejmě možný.

Jak již bylo řečeno, slovenská právní úprava se podobá té české, byť občanskoprávní úprava zde chybí. Obě země podmiňují právní uznání změny pohlaví chirurgickým zákrokem za současného znemožnění reprodukční funkce. Je zde však několik rozdílů. První z nich spočívá v tom, že ve slovenském právním řádu není možné nalézt definici pojmů souvisejících se změnou pohlaví, kupř. transsexuál, či trans osoba. Pojem změna pohlaví se vyskytuje v *zákoně o mene a priezvisku*<sup>76</sup>, který v § 6 odst. 6 upravuje možnost užívat neutrální jméno a příjmení na základě žádosti fyzické osoby a potvrzení zdravotnického zařízení, v němž léčba probíhá. Další zmínku je možné nalézt v *zákoně č. 570/2005 Z. z. o brannej povinnosti v znení neskorších predpisov*, kde je stanovena povinnost občanům Slovenské republiky prokázat do 60 dnů změnu úřední identity Okresnímu úřadu. Hovoří se pouze o změně pohlaví, avšak bez její další definice.<sup>77</sup> Český právní řád naopak obsahuje definici transsexuálního pacienta v ustanovení § 21 SpecZdrSl, či definici změny pohlaví v ustanovení § 29 OZ.

Chirurgické zákroky se na Slovensku provádějí dle postupu stanoveného v podzákoném právním předpise, kterým je *Oznámenie Ministerstva zdravotníctva*.<sup>78</sup> Tento předpis řadí chirurgické zákroky znemožňující reprodukční funkci mezi ty, které se provádí u intersex osob a u

---

<sup>76</sup> Zákon č. 300/1993 Z. z. o mene a priezvisku v znení neskorších predpisov.

<sup>77</sup> Magurová, Z. *Trans Ludia – vybrané právne aspekty*. In: Králíčková, Z., Dávid, R. Valdhans, J. *Dny práva 2017. Část VI. Translidé nejen v rodinném právu*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 31.

<sup>78</sup> Oznámenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej socialistickej republiky č. 3 – 4 z roku 1981.

sexuálních deviantů. Zmínka o změně pohlaví je obsažena v příloze vyhlášky *Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky* týkající se zdravotních výkonů přeshraniční zdravotní péče, které podléhají předcházejícímu souhlasu příslušné zdravotní pojišťovny pro účely jejího proplacení.<sup>79</sup> Typ zdravotnického zařízení, náležitosti lékařského posudku, či samotný proces změny pohlaví však v právní úpravě chybí.<sup>80</sup>

Z hlediska občanského práva Slovenské republiky tak vyvstává otázka týkající se manželství a rodičovství, neboť slovenské právo nezná institut změny pohlaví, tak jak je tomu v České republice (§ 29 OZ). Institut manželství a rodičovství je upraven v *zákone o rodine*.<sup>81</sup> Zde je uvedeno, že manželství je svazek muže a ženy. I když slovenský zákonodárce nevěnoval pozornost osobním a majetkovým aspektům změny pohlaví, je možné dovodit, že změna pohlaví je podmíněna rozvodem, neboť manželství na Slovensku může uzavřít pouze muž a žena. Břemeno tedy v této situaci leží na ošetřujícím lékaři, který rozhodne o tom, že není možné pokračovat v léčbě, dokud se pacient nerozvede.<sup>82</sup> Rovněž slovenská právní úprava rozvodu manželství se od té české značně liší. Rozvést manželství na Slovensku je možné pouze v odůvodněných případech. Pouze v situaci, kdy kvalifikovaný rozvrat manželství je dán jako vážné narušení vztahů mezi manželi, manželství nemůže plnit svůj účel a není možné očekávat obnovení manželského spoluzití tak, jak předpokládá §

---

<sup>79</sup> Vyhláška ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky č. 341/2013 Z. z., ktorou sa ustanovuje cezhraničná zdravotná starostlivosť, ktorá podlieha predchádzajúcemu súhlasu príslušnej zdravotnej poisťovne na účely jej preplatenia.

<sup>80</sup> Magurová, Z. *Trans Ludia – vybrané právne aspekty*. In: Králíčková, Z., Dávid, R. Valdhan, J. *Dny práva 2017. Část VI. Translidé nejen v rodinném právu*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 32.

<sup>81</sup> Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplneni niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

<sup>82</sup> *Ibid.*

22 a 23 zákona o rodině. Jelikož zánik manželství z důvodu změny pohlaví není legislativně zakotven, zůstává otázka, zda soud musí manželství rozvést i z důvodu léčby vedoucí ke změně pohlaví. Ve vazbě na rodičovství je pak vyživovací povinnost vůči dětem zachována, a to ve vazbě na zdravý rozvoj dítěte ve smyslu Úmluvy o právech dítěte.<sup>83</sup>

S otázkou změny pohlaví souvisí i změna jména, příjmení a rodného čísla. I v této oblasti je slovenská právní úprava té české velmi blízká. Český zákonodárce byl však i v této otázce pečlivější. Změnu jména a příjmení obsahuje *zákon o mene a priezvisku*.<sup>84</sup> V souladu s ustanovením § 6 odst. 6 zákona č. 300/1993 Z. z. je možné používat neutrální jméno a příjmení na základě žádosti fyzické osoby a potvrzení zdravotnického zařízení, v němž léčba změny pohlaví probíhá. Po podstoupení změny pohlaví je možná změna jména odpovídající novému pohlaví. Trans osoby tak mohou projít až třemi fázemi změny jména, při narození, na neutrální jméno a jméno jimi vybrané po podstoupené změně pohlaví.

Právní úprava změny rodného čísla je na Slovensku obdobná jako v České republice. Upravuje ji *zákon o rodnom čísle*.<sup>85</sup> Ženské rodné číslo zvyšuje číslici označující měsíc narození o číslo 50. Rozdíl však spočívá v orgánu, který rozhoduje o změně rodného čísla. Na Slovensku tím je Ministerstvo vnitra na základě lékařské zprávy potvrzující změnu pohlaví, oproti České republice, kde je kompetentním stejný matriční úřad, u něhož probíhá změna jména a příjmení v důsledku změny pohlaví.<sup>86</sup>

---

<sup>83</sup> Magurová, Z. Trans Ludia – vybrané právne aspekty. In: Králíčková, Z., Dávid, R. Valdhans, J. Dny práva 2017. Část VI. Translidé nejen v rodinném právu. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 34.

<sup>84</sup> Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 300/1993 Z. z. o mene a priezvisku v znení neskorších predpisov.

<sup>85</sup> Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 301/1995 Z. z. o rodnom čísle v znení neskorších predpisov.

<sup>86</sup> Ibid., s. 32.

V závěru části věnované slovenské právní úpravě je možné uzavřít, že slovenská právní úprava týkající se změny pohlaví je oproti české legislativě pozadu. *De lege ferenda* pokud bude společenská vůle, měl by se slovenský zákonodárce zaměřit především na terminologii a podmínky pro změnu pohlaví spočívajících v chirurgickém zákroku a nuceném zániku manželství.

### 3.1.2 Polská republika

Polsko pod vlivem katolické církve je v otázce společenských hodnot řazeno mezi konzervativní země. Byť polská Ústava (*Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*)<sup>87</sup> zakotvuje v čl. 32 rovnost všech a zároveň dbá na to, aby orgány veřejné moci zacházely se všemi stejně, není Polsko vůči trans osobám vstřícné.

V Polsku neexistuje žádný zákon upravující změnu pohlaví. Nicméně od 60. let minulého století se touto problematikou úspěšně zabývá polské soudnictví.<sup>88</sup> Byly stanoveny určité postupy, kterými se mohou trans osoby domoci změny svého občanského stavu s ohledem na úředně zapsané pohlaví. Tento postup by nakonec mohl vést ke změně pohlaví, doprovázený změnou jména.

Ačkoli žádný psaný předpis výslovně neupravuje změnu pohlaví, dochází k ní díky judikatuře.

---

<sup>87</sup> Ústava Polské republika přijata Národním shromážděním dne 2. dubna 1997; U. z 1997 r. nr 78, poz. 483.

<sup>88</sup> Wojewoda, M. Gender Modification in Poland: A Case Law Phenomenon in a Civil Law Country. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 104-105.

Pohlaví je součástí civilního statusu člověka. Kromě pohlaví pak zahrnuje: jméno (jména), příjmení, rodné příjmení, datum a místo narození, jména a příjmení rodičů, jakož i údaj o rodinném stavu.

Ve světle současné právní úpravy převládá v polské právní doktríně<sup>89</sup> názor, že občanský stav je soukromoprávní pojem, který odráží jak rodinné prvky (příbuzenství, manželství), tak osobní aspekty (jméno, pohlaví) právního postavení jednotlivce. I občanský stav jako takový – jakožto souhrnný pojem zahrnující různé prvky – je považován za jeden z "osobních statků", tj. přísně osobních hodnot, které jsou ve společnosti uznávány a respektovány a chráněny zákonem. Některé složky civilního statusu jsou považovány za samostatné osobní statky zasluhující zvláštní ochranu. To se týká zejména jména a příjmení, ale také pohlavní identity.

Civilní status člověka se zapisuje do registru osob, který je od roku 2015 veden v elektronické formě. Registr má celostátní působnost. Jednotlivé zápisy provádějí matrikáři na kterémkoli z matričních úřadů rozestých po celé zemi. Tyto úřady jsou organizovány místními orgány (obcemi). V současné době je v Polsku téměř 2 500 občanských matričních úřadů.

Během života jednotlivce může dojít k různým změnám, které by měly být řádně zaznamenány. Změny týkající se občanského stavu jsou vždy důsledkem nějaké právní skutečnosti, která nastala v životě jednotlivce. Někdy je to rozsudek soudu (např. v případě rozvodu), jindy je to rozhodnutí matričního úřadu (např. když se ve správním řízení mění jméno nebo příjmení).

---

<sup>89</sup> Ibid.

Některé změny občanského stavu mohou být provedeny také dobrovolnými úkony učiněnými před matrikářem (např. uzavření manželství nebo určení otcovství). Obvykle je každá změna osobního stavu účinná pouze do budoucna (*ex nunc*) a zaznamenává se prostřednictvím tzv. dodatečné poznámky, která se připojuje k příslušným listinám o osobním stavu. Všechny zápisy jsou deklaratorní.

Nicméně občanský rejstřík má v praxi klíčovou funkci, neboť listiny o osobním stavu jsou jediným důkazem o skutečnostech v nich zapsaných. To znamená, že k prokázání úmrtí, příbuzenství, rodinného stavu nebo pohlaví v jakémkoli řízení, je vždy zapotřebí úřední osvědčení (rodný, oddací nebo úmrtní list) vydané matrikou.

K opravě nepravdivých údajů (nikoliv pravopisných chyb), které se mohou případně objevit v listině o osobním stavu, je vždy zapotřebí rozhodnutí soudu.

Jak již bylo řečeno, součástí civilního statusu v Polsku je i pohlaví. Existují však pouze dvě varianty – každý jedinec je buď muž, nebo žena. Po narození dítěte je zdravotnický personál, který asistuje u porodu, povinen vyplnit porodní kartu, ta představuje úřední lékařské potvrzení popisující charakteristiky dítěte, včetně pohlaví. O pohlaví dítěte se rozhoduje podle vnějších biologických znaků (biologické pohlaví). Porodní průkaz se poté předkládá místnímu úřadu evidence obyvatel a je podkladem pro zápis pohlaví dítěte do rodného listu (zákonné pohlaví).<sup>90</sup>

---

<sup>90</sup> Wojewoda, M. Gender Modification in Poland: A Case Law Phenomenon in a Civil Law Country. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 102.

V Polsku je situace trans osob z hlediska možnosti změny pohlaví velmi složitá a představuje právní mezeru, neboť není upravena žádným zvláštním právním předpisem.<sup>91</sup>

Po mnoho let považoval polský zákonodárce transsexualismus za okrajové téma, které není hodno právní regulace. I když v minulosti existovaly diskuse, prostřednictvím nichž volala polská společnost o právní úpravě změny pohlaví, k vytvoření jejího návrhu došlo teprve v roce 2013. Zákonné ustanovení mělo být odrazem potřeby reagovat na nesoulad biologického a psychologického pohlaví. V návrhu byly stanoveny jasné podmínky. Svéprávnost, neexistence manželství, porucha pohlavní identity, dvě odborné lékařské zprávy z oboru sexuologie a psychiatrie či psychologie, které u pacienta deklarovaly poruchu pohlavní identity. V situaci, kdy žadatel splnil veškeré zákonem stanovené podmínky, byl mu vydán nový rodný list. Změna pohlaví neměla žádný vliv na právní postavení osoby. Polský parlament přijal předmětný zákon v roce 2015,<sup>92</sup> tehdejší prezident *Andrzej Duda* jej však vetoval, neboť nesouhlasil s podstatnými podmínkami. Odmítal zejména pojetí pohlaví, jakožto subjektivní pocit jedince, který jej může změnit kdykoliv bude chtít. Vytýkal rovněž, že k právnímu uznání změny pohlaví není třeba podstoupení chirurgického zákroku a hormonální léčby. Tím veškerá snaha o přijetí právní úpravy změny pohlaví skončila, neboť se návrhem nezabýval Ústavní soud, ani nedošlo k rozsáhlejší diskusi s jeho tvůrci.<sup>93</sup>

---

<sup>91</sup> Ibid.

<sup>92</sup> *Ustawa o uzgodnieniu płci*. Text návrhu zákona dostupný zde:

[http://orka.sejm.gov.pl/proc7.nsf/ustawy/1469\\_u.htm](http://orka.sejm.gov.pl/proc7.nsf/ustawy/1469_u.htm) [cit. 5. 12. 2021].

<sup>93</sup> Dynarskiego, W., Śmieszka, K. *Sytuacja prawna osób transpłciowych w Polsce*. [cit. 5. 11. 2021]. [https://drive.google.com/file/d/1LFZHbVw\\_RpnL0OGda1V9m3eTwk-TAhzvp/view](https://drive.google.com/file/d/1LFZHbVw_RpnL0OGda1V9m3eTwk-TAhzvp/view)

Dle literatury je v Polsku nyní situace taková, že neexistuje právní úprava, která by stanovovala postup změny pohlaví a o její přípustnosti rozhodují soudy v rámci civilního řízení na základě článku 189 občanského soudního řádu z roku 1964 - *Kodeks postępowania cywilnego*, avšak bez jakéhokoliv právního základu. Dokazování probíhá zejména na základě odborných stanovisek lékařů, či znaleckých posudků. Z toho důvodu zde panuje nerovnost mezi trans osobami, neboť někteří soudci vyžadují připodobnění vzhledu preferovaného pohlaví, jiným postačí svědectví dotčené osoby, či jejích nejbližších.<sup>94</sup>

Vývoj rozhodovací praxe soudů v této oblasti je možné rozdělit do dvou fází.

Na samém počátku docházelo k návrhu na „přímou“ opravu rodného listu soudem. Tento přístup byl později nahrazen soudním uznáním preferovaného pohlaví, jež mělo být následně zapsáno do registru osob prostřednictvím dodatečné poznámky.

Vše začalo rozsudkem Vojvodského soudu ve Varšavě vydaným dne 24. září 1964, který měl nepochybně precedenční charakter. Soud druhé instance se zabýval návrhem transsexuální ženy, která – v návaznosti na operaci změny pohlaví podstoupenou v jiné zemi – usilovala o změnu svého právního pohlaví z mužského (jak bylo úředně zaznamenáno) na ženské. Na základě znaleckých posudků, které osvědčovaly, že psychické pohlaví navrhovatelky je ženské, soud rozhodl, že je třeba odpovídajícím způsobem opravit rodný list. Z odůvodnění vyplývalo, že je nutné dát přednost skutečné pohlavní identitě před biologickým pohlavím přiraze-

---

<sup>94</sup> Ibid.



ným při narození a posléze zaznamenaným do rodného listu. V tom případě došlo ke změně údaje o pohlaví s účinky *ex nunc*, od okamžiku provedení chirurgického zákroku.

Výše uvedený rozsudek vyvolal řadu odborných diskusí. Trvalo více než deset let, než se polský Nejvyšší soud poprvé oficiálně vyjádřil k možnosti změny pohlaví u transsexuálních osob.

Ve svém rozsudku ze dne 25. února 1978 schválil praxi využití mimosoudního opravného řízení za účelem provedení změny právního pohlaví trans osoby. Znovu bylo zdůrazněno, že toto řízení má být použito pouze analogicky a že oprava je účinná výhradně do budoucna. Důležitá novinka spočívala v tom, že ve výjimečných případech bylo lze změnu právního pohlaví provést i bez předchozího chirurgického zákroku, pokud je skutečná pohlavní identita dotčené osoby trvalá a nevratná.

Pokud jde o soudy nižších stupňů, rozsudek Nejvyššího soudu z roku 1978 otevřel cestu k úpravě zákonného pohlaví v rostoucím počtu případech. A co víc, výjimka, kterou Nejvyšší soud předpokládal – tedy absence chirurgické úpravy pohlaví – se ve skutečnosti stala pravidlem. Tento přístup byl sice akceptován psychiatry a sexuology, kteří zdůrazňovali terapeutický účinek soudní změny pohlaví na své pacienty, ale současně kritizován právníky.<sup>95</sup>

K nečekanému zastavení vývoje judikatury došlo v roce 1989, kdy Nejvyšší soud prohlásil, že transsexualismus není platným důvodem pro opravu označení pohlaví v rodném listě dotčené osoby. Skutečnost, že

---

<sup>95</sup> Wojewoda, M. Gender Modification in Poland: A Case Law Phenomenon in a Civil Law Country. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 105.

akt o osobním stavu odhaloval biologické pohlaví dítěte v souladu s jeho vnějšími pohlavními znaky, vedla k závěru, že byl sepsán správně.

Nový koncept přineslo rozhodnutí Nejvyššího soudu v roce 1991.<sup>96</sup> Tentokrát však byl s ohledem na situaci trans osob přijat zcela nový přístup. Nejvyšší soud stanovil alternativní způsob změny právního pohlaví. Pohlavní identita byla prohlášena za jeden z "osobních statků" – zvláštní právní kategorie, která je chráněna zákonem. Přijetí názoru, že příslušnost k dané genderové identitě je chráněným osobním statkem, znamená, že musí existovat účinné právní nástroje, které budou tuto hodnotu střežit a pomáhat ji realizovat. Tím nástrojem byla žaloba o uznání preferovaného pohlaví.

Účel řízení spočíval v potřebě odstranit existující rozpor mezi psychologickým pohlavím (obvykle se odráží ve vzhledu a chování žalobce) a právním pohlavím, jak se prokazuje v evidenci obyvatelstva a v dokladech totožnosti. Takový rozpor vede k vážné právní nejistotě ohledně postavení trans osoby ve společnosti. Úkolem soudu je proto zjistit (rozpoznat), jaké je "skutečné" pohlaví žalobce.

Formální potvrzení "skutečného" pohlaví žalobce v rozsudku soudu umožňuje vyznačení (změnu) "nového" pohlaví v registru osob. To následně otevírá prostor pro změnu jména žadatele (viz dále).

Posledním krokem je výměna občanských průkazů a dalších osobních dokumentů. Ty by měly být znovu vydány s novými údaji, které uvádějí pohlaví úředně uznané soudem a změněné jméno.

---

<sup>96</sup> Citováno dle Wojewoda, M. Gender Modification in Poland: A Case Law Phenomenon in a Civil Law Country. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Persons*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 105.

Tento nový přístup, schválený dalšími rozhodnutími Nejvyššího soudu, se může na první pohled zdát podobný původnímu pojetí opravy údaje o osobním stavu. Existuje však několik důležitých rozdílů, které je třeba zdůraznit.

Především je třeba poznamenat, že řízení je kontradiktorní. V tomto typu občanskoprávního řízení je žalobce (trans osoba) povinen označit žalovaného, proti němuž je žalobní návrh směřován. Není však snadné vyřešit, kdo by měl být v pozici žalovaného předvolán. Nejvyšší soud původně rozhodl, že roli žalovaných by měli převzít rodiče žalobce, nebo pokud jsou oba mrtví, tak zvláštní kurátor jmenovaný soudem. Postavení rodičů v pozici žalovaných však může v soudní síni vytvářet nepříjemné situace, kdy se rodiče cítí být "obvinění" svými dětmi.<sup>97</sup>

V jednom ze svých relativně nedávných rozhodnutí ze dne 6. prosince 2013 se Nejvyšší soud pokusil upřesnit svůj názor týkající se žalované strany. Navrhl, aby v případě, že žalobce má děti nebo je ženatý, vystupovali jako žalovaní povinně děti a manžel. V takové situaci nejsou rodiče povinnými účastníky řízení. Argumentoval tím, že důsledky případné změny pohlaví dalece přesahují individuální zájem žalobce. Mají totiž dopad i na právní postavení jeho dětí a manžela, proto je jejich účast v řízení nezbytná.<sup>98</sup>

Tento koncept se neseťkal s přijetím. V roce 2017 bylo od této možnosti upuštěno a přednost byla dána původnímu názoru, tedy, že by žalovanými měli být rodiče, neb jsou uvedeni v rodném listě, který bude opatřen poznámkou o změně pohlaví (v případě úspěchu), to je činí přímo účastníky řízení.

---

<sup>97</sup> Ibid.

<sup>98</sup> Ibid.

Na druhou stranu bylo zdůrazněno, že rodné listy dětí se v žádném ohledu nemění. Změna pohlaví nemění vztahy mezi rodiči a dětmi.

Postavení rodičů v pozici žalovaných je pak z čistě procesního hlediska, neboť pro kontradiktorní povahu řízení je typická účast žalovaného.

Druhý charakteristický rys současného pojetí, které polská justice používá k ochraně práv trans osob, se týká způsobu zavedení informace o změně pohlaví do registru osobního stavu. Je třeba zdůraznit, že rozsudek uznávající skutečné (psychologické) pohlaví žalobce nevede k opravě rodného listu. Pouze otevírá cestu k provedení příslušné doplňující poznámky, která se umístí na okraj listiny a která odráží účinnou změnu civilního statusu do budoucna. Po provedení poznámky se upravený občanský stav fyzické osoby projeví ve všech nových výpisech vydávaných matrikou. V případě transsexuálních osob má poznámka o změně jejich pohlaví, provedená do původního rodného listu, ten účinek, že ve všech rodných listech vydaných v budoucnu bude uvedeno změněné pohlaví. Ve zkrácené (zjednodušené) verzi rodného listu budou uvedeny pouze aktuální údaje, zatímco v plné verzi budou uvedeny jak původní, tak nové údaje (vedle sebe).

Po vysvětlení postupu při projednávání věci, je třeba se konečně zabývat konkrétními podmínkami pro změnu pohlaví. S ohledem na neexistenci právní úpravy je nutné podmínky dovodit z judikatury polských soudů. Po bližším zkoumání je možné konstatovat, že existují dva typy pozitivních předpokladů – formální a materiální.<sup>99</sup>

Aby žalobce ve věci zvítězil, měl by se ujistit, že všechny tyto předpoklady jsou splněny a že nejsou přítomny žádné negativní okolnosti.

---

<sup>99</sup> Ibid., s. 107.

Formální podmínky jsou spojeny s procesními požadavky. Zúčastněná osoba musí podat návrh na uznání svého skutečného (psychologického) pohlaví. Rozhodující je, aby žalobce správně označil žalovanou stranu. Jak již bylo vysvětleno, tato role je obecně vyhrazena rodičům žalobce. Pokud zúčastněná osoba zahájí nesprávný typ řízení (např. namísto návrhu na uznání je požadována oprava rodného listu nebo není-li uveden žalovaný), může být věc z formálních důvodů zamítnuta.

Ještě obtížnější je určit hmotněprávní podmínky úspěšného návrhu na uznání změny pohlaví. Nezbytné předpoklady totiž nejsou jednoznačně stanoveny. Zajímavé je, že se mohou objevovat i určité místní odlišnosti (v některých odvolacích obvodech), pokud jde o konkrétní podmínky.

Nejzásadnější a všeobecně uznávanou podmínkou se však zdá být úplná, trvalá a nezvratná příslušnost k preferovanému pohlaví. To znamená, že ochrana pohlavní identity je závislá na zjištění, jaká tato identita skutečně je. Je také příznačné, že původní odkazy v judikatuře na osobní "pocit pohlavní identity" jsou dnes nahrazovány zmínkami o pohlavní identitě jako takové. Toto jazykové zpřesnění je vnímáno jako náznak toho, že posouzení soudu musí být objektivní a nemělo by se omezovat pouze na prohlášení žalobců vycházející z jejich subjektivních zkušeností.

Kromě toho by měl být soud přesvědčen, že zainteresované trans osoby jsou připraveny žít v nové sociální roli.

Co se týká chirurgických zákroků, ne vždy jsou stanoveny jako podmínka. Praxe polských soudů je v tomto nevyzpytatelná a je třeba přiznat, že se může v podmínkách pro právní uznání preferovaného pohlaví lišit.<sup>100</sup>

Co se týká podmínky rodinného stavu navrhovatele, tak dostupné statistiky ukazují, že o uznání psychologického pohlaví žádají v podstatě pouze svobodné osoby. Pokud by však žalobce byl ženatý či vdaná, z výše uvedeného rozsudku Nejvyššího soudu z roku 2013 jednoznačně vyplývá, že existence manželství musí znamenat zamítnutí žaloby.

Tentýž rozsudek z roku 2013 naznačuje existenci druhé negativní podmínky, kterou je nejlepší zájem dětí trans žalobce. Při rozhodování o změně pohlaví je tak důležité zohlednit nejen přání trans osoby, sladit zákonné pohlaví se svým psychologickým pocitem pohlavní identity, ale také okolnosti týkající se dítěte, konkrétně jeho připravenost přijmout situaci, kdy má vnímat svého rodiče jako osobu jiného pohlaví, než jaké bylo tomuto rodiči přisouzeno v době početí a narození, jakož i při výchově dítěte v určité fázi jeho života.

Výše uvedené pokyny Nejvyššího soudu jasně naznačují, že kdykoli by mohlo být blaho dítěte vážně narušeno uznáním "nového" pohlaví jeho rodiče, měl by být v řízení o změně pohlaví vydán zamítavý rozsudek.

Po tomto konstatování je rovněž třeba objasnit, že soud musí vždy provést vlastní hodnocení skutečností a znaleckých posudků.<sup>101</sup>

Absence právní úpravy a společenské vnímání pohlaví, respektive dvojího pohlaví, muže a ženy, znamená v Polsku sociální vyloučení trans osob. Následkem pak může být neposkytnutí zdravotní péče zahrnující

---

<sup>100</sup> Ibid.

<sup>101</sup> Ibid., s. 109.

vyšetření sexuologem a psychiatrem, či životně důležitá hormonální léčba, na kterou se nevztahuje veřejné zdravotní pojištění. Paradoxem je, že právě soudy rozhodují o právním uznání změny pohlaví na základě nich. Nadto je nutno podotknout, že jde o postup, který není v souladu s pravidly WHO, neboť léčba transsexuality by měla být hrazena ze systému veřejného zdravotního pojištění.

V závěru je tedy možné konstatovat, že Polsko můžeme nadnešeně považovat za inspirační zemi v otázce právního uznání změny pohlaví, neboť podstoupení změny pohlaví je v Polsku možné (někde), a to i bez chirurgických zákroků, byť soudy nerozhodují na základě zákona, nýbrž na základě podmínek stanovených rozhodovací praxí. Dotyčná osoba pak může změnu pohlaví podstoupit teprve po vydání soudního rozhodnutí, přičemž nerespektování této podmínky je trestné. Polský trestní zákoník stanovuje pro lékaře za provedení operativních zákroků s následkem sterility bez soudního rozhodnutí trest odnětí svobody až na 10 let.

Uvidíme tedy, jaký vývoj v otázce změny pohlaví bude v Polsku následovat, zda bude tradiční model společnosti založené pouze na biologickém pojetí pohlaví zachován i přes to, že tím dochází k porušování mezinárodních závazků a nerespektování judikatury ESLP.<sup>102</sup>

### **3.1.3 Turecká republika**

Ve zprávě věnované vývoji problematiky LGBTI+ v Turecku za rok 2018, kterou vydala Evropská komise<sup>103</sup>, se uvádí, že existují vážné obavy ohledně ochrany základních práv leseb, gayů, bisexuálů, transsexuálů a intersexuálů, přičemž LGBTI+ osoby čelí různým formám diskriminace v

---

<sup>102</sup> Ibid.

<sup>103</sup> Turkey 2018 Progress Report, COM (2018) 450 final, s. 39. Dostupné z: [20180417-turkey-report.pdf \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eu-external-press/files/2018/04/17-turkey-report.pdf)

mnoha různých oblastech života. Přestože homosexualita není trestná, společenská tolerance vůči LGBTI+ osobám je velmi nízká a homofobie a transfobie jsou v zemi bohužel velmi rozšířené.

Dle literatury je existence LGBTI+ osob ignorována a naprostá většina státních úředníků a médií považuje homosexualitu za biologickou poruchu a nemoc, kterou je třeba léčit.

Zároveň jsou trans osoby ve zranitelném a marginalizovaném postavení. Nedostatečná vnitrostátní právní ochrana trans osob vede k omezování jejich základních občanských práv.

Stejně jako tomu bylo v případě Polska, týká se civilní status člověka otázek souvisejících s rodinným právem, včetně jména, státní příslušnosti, věku, pohlaví, rodinného stavu, příbuzenských vztahů a dalších životních událostí, jako je narození a úmrtí.

Turecký občanský zákoník (dále jen „TCC“)<sup>104</sup> je hlavním pramenem práva, který se zabývá úpravou občanského stavu. Ustanovení o civilním statusu člověka mají kogentní povahu, neboť se považují za ustanovení týkající se veřejného pořádku.

Civilní status člověka je zaznamenáván do úřední evidence vedené státem. Po narození dítěte se pohlaví (muž, žena), které má být následně do evidence zapsáno, určuje výhradně podle biologických pohlavních znaků novorozence. Novorozenci je rovněž přiděleno identifikační číslo.

V Turecku neexistuje neutrální pohlaví. Rovněž neexistuje žádná právní úprava týkající se intersexuálních osob. Intersexuální osoby jsou v rodném listě označeny jako muž nebo žena. Intersexuální osoby mohou

---

<sup>104</sup> *Türk Medeni Kanunu*, neboli zákon č. 4721.



podstoupit chirurgický zákrok před dosažením věku osmnácti let se souhlasem rodiny. Na druhou stranu si intersexuální osoby mohou také vědomě zvolit své pohlaví a podstoupit operaci.

Podle tureckého práva lze jakýkoli záznam v registru osobního stavu (rovněž tedy označení pohlaví) změnit pouze na základě soudního rozhodnutí. Příslušným soudem k projednání je soud v místě bydliště žadatele. Jakmile soud žádosti vyhoví, provedou úřady změnu v matrice.

Vzhledem k tomu, že věci týkající se civilního statusu jsou považovány za věci související s veřejným pořádkem a veřejným zájmem, není soudce omezen žádostmi osob zúčastněných na řízení. Stejně tak může soudce provádět požadovaná šetření a shromažďovat požadované důkazy z moci úřední.

Záznamy v rejstříku osobního stavu a dokumenty, které jsou podkladem pro tyto záznamy, jsou důvěrné. Kromě soudů, oprávněných úředníků rejstříku a osob pověřených kontrolou nesmí nikdo tyto záznamy vidět ani do nich nahlížet. Právo získat kopii záznamů mají příbuzní, a to manžel, rodiče, opatrovníci, předci v linii přímé a potomci zapsané osoby. Důvodem změny pohlaví v registru je potvrzení pohlaví chirurgickým zákrokem. LGBTI+ organizace požadují odstranění takového doplňujícího zápisu z registru. S ohledem na to, že úplný výpis z evidence obyvatel je v Turecku vyžadován při přijímacím řízení do zaměstnání nebo při zápisu do škol, může zápis, který obsahuje explicitní informaci o operaci potvrzení pohlaví, rovněž představovat základ pro diskriminační praxi.

Je nesporné, že mnoho aspektů občanského stavu trans osob se vzájemně ovlivňuje s ochranou osobních údajů, neboť čl. 20 turecké ústavy stanoví, že každý má právo požadovat ochranu svých osobních údajů, které mohou být zpracovávány pouze v případech stanovených zákonem

nebo na základě výslovného souhlasu dané osoby. Přístup k osobním údajům upravuje zákon o ochraně osobních údajů. Ten stanoví, že údaje týkající se zdraví jsou považovány za zvláštní kategorii osobních údajů.

Vzhledem k tomu, že pojem zdraví zahrnuje operaci potvrzující pohlaví a všechny zákroky s tím spojené, jsou veškeré informace o této problematice považovány za citlivé informace, takže by měly mít silnější ochranu. Na základě výše uvedeného musí být všechny předchozí informace soukromé a stát by měl při shromažďování jakýchkoli citlivých údajů přijmout nezbytná opatření na ochranu práva na respektování soukromého života trans osob.<sup>105</sup>

Právo trans osob na změnu pohlaví v registru osob po operaci potvrzující pohlaví bylo v Turecku uznáno zákonem v roce 1988. Ačkoli neexistují žádné oficiální statistické údaje, svědectví chirurgů naznačují, že v Turecku se ročně provede v průměru více než 300 operací. Vzhledem k tomu, že transgenderismus je uznán jako porucha pohlavní identity, je veřejné a právní vnímání transsexuálů shovívavější. Sňatky osob stejného pohlaví jsou v Turecku zakázány; jakýkoliv typ soužití kromě manželství mezi mužem a ženou turecké právo neuznává. Přestože povědomí o problémech leseb, gayů, bisexuálů a transsexuálů (LGBT) se v posledních desetiletích v celém Turecku zvýšilo, stále je přítomna silná tendence k homofobii a o žádné změně zákona se nediskutuje. Tento postoj se ostatně odráží i v ustanoveních týkajících se osob, u nichž je právní uznání preferovaného pohlaví podmíněno operací.

---

<sup>105</sup> Tosun Y., Tepetaş, C. Y., Civil Status and Trans Persons in Turkey. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 149-153.

Právní postavení trans osob v Turecku lze analyzovat ve třech fázích.

V období před rokem 1988 neexistovala vůbec žádná zvláštní právní úprava. Touto otázkou se však zabývala judikatura.

Druhá fáze byla zavedena změnou článku 29 tureckého občanského zákoníku v roce 1988, která umožnila změnu zápisu do registru osob po operaci potvrzující pohlaví.

Dosud poslední fáze začala zavedením nového tureckého občanského zákoníku v roce 2002. Článek 40 nového občanského zákoníku nyní stanoví předoperační a pooperační právní postup, který je třeba dodržet, aby bylo dosaženo změny označení pohlaví v registru osobního stavu.

V první fázi, v níž neexistovala žádná právní úprava týkající se transsexuálních osob, musel turecký kasační soud posoudit žádost známého tureckého zpěváka *Bülenta Ersoye*, který se podrobil operaci potvrzující pohlaví v zahraničí a chtěl změnit označení pohlaví v registru osobního stavu v Turecku.

Soud žádost zamítl s odůvodněním, že stávající zákony nedávají jednotlivcům svobodu volby pohlaví. Soud dospěl k závěru, že nikdo si nemůže svévolně změnit pohlaví a poté požádat o změnu v registru. Soud výslovně odmítl přijmout názor, podle něhož turecké právo v této otázce mlčí a soudci by tak měli vyplňovat právní mezeru. Operaci potvrzující pohlaví mohli podstoupit pouze intersex osoby.<sup>106</sup>

---

<sup>106</sup> Atamer, Y. M. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Turkey. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 313-315.

V roce 1988 turecký parlament rozhodl o změně tureckého občanského zákoníku s cílem upravit postavení trans osob. V souladu s ním mohla osoba, která byla schopna předložit zprávu komise dokládající, že se podrobila potvzovací operaci pohlaví a podat žádost k soudu, aby nařídil změnu v registru občanského stavu. Pokud by tato osoba byla v manželském svazku, manželství by automaticky zaniklo. V případě, že by dotýčný pár měl děti, musel by soud rovněž rozhodnout, který z rodičů bude o děti pečovat.

Přestože tato právní úprava byla jednoznačně krokem vpřed s ohledem na závětrnou situaci trans osob, byla v právní doktríně silně kritizována.

Vzhledem k tomu, že turecké právo uznává pouze manželství mezi osobami různého pohlaví, byla jednou z hlavních otázek, které se staly předmětem debaty, možnost trans osoby setrvat v manželství. Další vznesená kritika se týkala toho, že článek 29 nespécifikuje předpoklady pro přístup k operaci. Vzhledem k realitě rozšířených nekalých praktik v souvislosti s operacemi potvrzujícími pohlaví v 80. letech 20. století byla nezbytná její regulace.

Ve třetí fázi tak byla zavedena přísná pravidla pro operace trans osob. Tato fáze začala novým tureckým občanským zákoníkem, který byl přijat v roce 2002. Pro právní uznání pohlaví v souladu s tímto právním režimem je nutno projít dvě fáze. První etapa předchází operaci, druhá pak následuje po operaci. Žadatel o uznání musí nejprve požádat soud o povolení podstoupit operaci pro potvrzení preferovaného pohlaví. Ve druhé fázi musí žadatel předložit soudu zprávu zdravotnické komise, která potvrzuje, že žadatel podstoupil požadovaný chirurgický zákrok.<sup>107</sup>

---

<sup>107</sup> Ibid., s. 317

Turecká instituce sociálního zabezpečení až donedávna neklasifikovala operace změny pohlaví jako operace spadající do oblasti veřejného pojištění. Změnu přinesla až mediální debata v roce 2013, která následovala po operaci potvrzující preferované pohlaví známé mladé turecké herečky. Dne 23. října 2013 informovala instituce sociálního zabezpečení dopisem všechny správy sociálního zabezpečení, aby považovaly transgenderismus za zdravotní stav a hradily všechny nezbytné lékařské zákroky, včetně operací, jako je například operace horní části těla transsexuálních žen. Soukromé pojišťovny však i nadále vylučují úhradu operace potvrzující pohlaví prostřednictvím standardních pojistných podmínek.

Dle čl. 40 tureckého občanského zákoníku<sup>108</sup> musí osoba, která chce změnit své pohlaví, osobně požádat soud a požádat o povolení změny pohlaví. Aby bylo toto povolení uděleno, musí žadatel dosáhnout věku 18 let a musí být svobodný. Kromě toho se musí prokázat úředním posudkem zdravotní komise vydaným vzdělávací a výzkumnou nemocnicí, že je transsexuální povahy, že změna pohlaví je nutná pro jeho duševní zdraví a že je trvale neschopen reprodukce. Pokud je úřední zprávou zdravotní komise potvrzeno, že operace změny pohlaví byla provedena na základě uděleného souhlasu a v souladu s účelem a lékařskou metodou, rozhodne soud o provedení nezbytných změn v evidenci obyvatel.<sup>109</sup>

Fyzická osoba, která se chce podrobit operaci potvrzení pohlaví, musí nejprve získat povolení příslušného soudu, kterým je soud v místě trvalého pobytu žadatele. Žádost musí být podána ve fázi, kdy může výzkumná nemocnice na základě zprávy oficiální zdravotní rady potvrdit,

---

<sup>108</sup> *Türk Medeni Kanunu*, neboli zákon č. 4721.

<sup>109</sup> *Ibid.*, s. 318.

že operace potvrzující pohlaví je nutná pro duševní zdraví jednotlivce. Kromě toho musí osoba splňovat další objektivní kritéria, jako je dosažení minimálního věku a být svobodný.

Soud, který vydá povolení k operaci potvrzující pohlaví, tak učiní pouze v případě, že lékařská zpráva stanoví, že operace je nezbytnou léčbou. Tato zpráva musí svědčit o třech různých otázkách. Za prvé, že žadatel je trans osoba (tzn., že se osoba sama identifikuje s jiným pohlavím, než které jí bylo zákonem přiděleno při narození). Za druhé, že operace pro potvrzení pohlaví je z důvodu duševního zdraví žadatele nezbytná. A konečně, že žadatel je trvale zbaven své reprodukční schopnosti. Existenci těchto tří podmínek nemůže soud zkoumat samostatně. Většinou rozhoduje na základě znaleckého posudku.<sup>110</sup>

Ustanovení výslovně vyžaduje, aby zprávu vypracovala zdravotní rada vzdělávací a výzkumné nemocnice.<sup>111</sup> Nemocnice, která může tento posudek vypracovat, je vymezena velmi striktně, aby se zabránilo tomu, že trans osoby budou ošetřeny a posudek vydán zdravotnickými zařízeními, která nemají dostatečné odborné znalosti nebo neadekvátní postupy pro předchozí lékařské vyšetření.

Ve skutečnosti již většina vzdělávacích a výzkumných nemocnic poskytujících operace pro potvrzení pohlaví zavedla "rady pro genderovou identitu" (*Cinsel Kimlik Konseyi*), které se skládají ze specialistů různých lékařských oborů. Informační dopis Rady sociálního zabezpečení z roku 2013 výslovně uvádí, které lékařské obory musí být v příslušné radě zastoupeny (psychiatrie, endokrinologie, urologie, gynekologie a rekonstrukční chirurgie). Rada rovněž zmiňuje, že k posudku musí být připojeno stanovisko lékaře specializujícího se na lékařskou genetiku.

---

<sup>110</sup> Ibid.

<sup>111</sup> Výzkumné nemocnice určuje Ministerstvo zdravotnictví.

V situaci, kdy úřední zdravotní rada dospěje k závěru, že předpoklady pro operaci potvrzující pohlaví nejsou splněny, vydá o tom negativní zprávu. Proti rozhodnutí lékařské komise neexistuje žádný oficiální odvolací mechanismus. Avšak vzhledem k tomu, že není bezpodmínečně nutné, aby trans osoba získala zprávu v nemocnici v místě svého bydliště, může se následně obrátit na jinou vzdělávací a výzkumnou nemocnici.

Zpráva vydaná zdravotnickou komisí musí osvědčovat to, že žadatel je trans osobou. Zákon však nestanovuje, jak dlouho je třeba, aby se identifikoval s jiným pohlavím než pohlavím určeným při narození, ani to, jak přesně se tato otázka identifikace musí projevit. Kritéria stanovují lékařští znalci. Turečtí psychiatři se obecně řídí standardy Světové odborné asociace transgenderového zdraví (WPATH). Jedinec, který by chtěl získat uznání preferovaného pohlaví, je sledován psychiatry po dobu až dvou let. Po rozsáhlých psychiatrických sezeních je připraven na „životní zkoušku,“ při níž je většinou zahájena hormonální léčba. Pokud na konci období pozorování psychiatr rozhodne, že skutečnou identitou posuzované osoby je opačné pohlaví, bude případ předložen komisi ke konečnému rozhodnutí. Kladně komise rozhodne v případě, že dospěje k závěru, že operace změny pohlaví je nezbytná pro duševní zdraví žadatele.<sup>112</sup>

Tímto okamžikem však výčet požadavků stanovených v článku 40 TCC nekončí. Existuje ještě třetí, velmi problematická zdravotní podmínka, kterou musí žadatel splnit před přístupem k operaci potvrzení pohlaví. Žadatel musí být trvale zbaven reprodukční schopnosti. V mnoha situacích však bude trans osoba před tím, než podstoupí operaci

---

<sup>112</sup> Atamer, Y. M. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Turkey. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 320.

potvrzení pohlaví, plodná. Turecké právo vyžaduje, aby v rámci procesu uznání preferovaného pohlaví byla trans osoba schopnosti plodit děti zbavena. Hlavním účelem této podmínky je pravděpodobně zabránit trans mužům v mateřství a trans ženám v otcovství. Vzhledem k tomu, že požadavek sterilizace a vlastně celý proces nucení osob podrobit se chirurgickému zákroku je ve většině zemí stále více kritizován a odmítán, zdá se být naprosto nepřijatelné, že turecký zákon vyžaduje neplodnost ještě předtím, než osoba může přistoupit k operaci potvrzení pohlaví. Kromě toho není ze znění ustanovení jasné, zda musí být trans osoba neplodná již od narození. Takový výklad by zřejmě zabránil trans osobám, které již mají děti, podstoupit operaci potvrzující pohlaví a získat právní uznání.

Všechny tyto otázky vedly k napadení článku 40 TCC<sup>113</sup> u ESLP. Případ *Y.Y. proti Turecku*<sup>114</sup> byl vyvolán poté, co vnitrostátní soud odmítl trans muži podstoupit operaci potvrzující pohlaví. Soud v roce 2005 rozhodl, že stěžovatel nesplňuje zákonnou podmínku trvalé neplodnosti. Žalobce se ve své námitce odvolával zejména na článek 8 Úmluvy, který se týká respektování soukromého a rodinného života. ESLP rozhodl ve prospěch stěžovatele. Ve svém odůvodnění soud zejména poukázal na nejnovější změny v právních předpisech členských států v návaznosti na *Rezoluci 1728 (2010) Parlamentního shromáždění Rady Evropy*, která vyzývá členské státy, aby vydávaly úřední doklady, které odrážejí preferovanou pohlavní identitu jednotlivce, aniž by bylo nutné se předem podrobit sterilizaci nebo jiným lékařským zákrokům, jako je operace na změnu pohlaví a hormonální léčba. Srovnávací analýza vedla ESLP k zá-

---

<sup>113</sup> *Türk Medeni Kanunu*, neboli zákon č. 4721.

<sup>114</sup> Rozsudek ESLP ze dne 10. března 2015 ve věci *Y. Y. proti Turecku*, č. 14793/08.



věru, že požadavek trvalého zbavení reprodukční schopnosti před operací potvrzující pohlaví je v rozporu s Úmluvou a že stěžovatel utrpěl kvůli dlouhé čekací době, než mu bylo v roce 2013 konečně umožněno podstoupit operaci.<sup>115</sup>

Žadatel, který chce podstoupit operaci potvrzení pohlaví, musí dosáhnout věku 18 let. Odborná literatura však uvádí, že za mimořádných okolností, respektive tehdy, kdy odklad chirurgického zákroku by mohl způsobit vážné zdravotní problémy, může podstoupit operaci i osoba, která není zletilá na základě rozhodnutí soudu. Žadatel o operaci potvrzující pohlaví musí být rovněž mentálně vyspělý, u osoby, která je omezená ve svéprávnosti, uděluje souhlas opatrovník. Další podmínkou je neexistence manželství.

Po vyhodnocení zprávy úřední zdravotní rady a kontrole existence objektivních kritérií může soudce vydat povolení k operaci potvrzující změnu pohlaví.

V současné turecké právní úpravě však zůstává několik otázek otevřených. Jednou z nich je situace, v níž osoby podstoupily operaci potvrzující pohlaví bez předchozího povolení soudu (např. operace provedené v cizí zemi). Vzhledem k tomu, že TCC zřejmě umožňuje změny v rodném listě pouze v případě operací provedených s předchozím povolením, zdá se, že soud musí technicky vzato zamítnout všechny ostatní žádosti, včetně těch provedených v zahraničí.

---

<sup>115</sup> Atamer, Y. M. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Turkey. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 321.

Turecká doktrína se domnívá, že ačkoli je stanoveno, že nepovolené operace jsou nezákonné, musí zákonodárce najít vhodné řešení v případech, kdy se jednotlivci takové operaci podrobí. Transsexuální osoby, které přistoupí k „nepovolenému“ zákroku, by dle názoru doktríny měly mít možnost provést změnu v evidenci osobního stavu i přes absenci předchozího soudního souhlasu.<sup>116</sup>

Kasační soud v Turecku se vyjádřil ve prospěch trans osob, alespoň pokud jde o operace provedené v zahraničí. V roce 2010 zrušil rozhodnutí soudu nižší instance, který zamítl žádost o změnu v rejstříku v případě, že žadatel, turecký občan, podstoupil zákrok v Německu. Podle kasačního soudu musí soud prvního stupně postupovat podle článku 40 TCC a umožnit žadateli dodat doklad o operaci potvrzující pohlaví. V jiném rozhodnutí z roku 2009 se žadatel, bývalý turecký občan, který nebyl německým státním příslušníkem, domáhal, aby turecké soudy potvrdily uznání preferovaného pohlaví ze strany Německa. Kasační soud zrušil rozhodnutí soudu nižší instance, který rozhodl, že by Turecko porušilo veřejný pořádek, kdyby uznalo preferované zákonné pohlaví jednotlivce, přestože tento jednatel nesplnil podmínky stanovené v článku 40 TZ.<sup>117</sup>

Podle Nejvyššího soudu nebylo porušením tureckých pravidel veřejného pořádku to, že v Německu nebyl dodržen postup podle článku 40.

Další otázkou je, zda by soudní rozhodnutí předcházející operaci potvrzující pohlaví mělo zůstat neomezeně platné a trvajícím, i když osoba v

---

<sup>116</sup> Ibid., s. 322.

<sup>117</sup> Ibid., s. 323.

přiměřené době po vydání soudního rozhodnutí nepřistoupí k chirurgickému zákroku.

Článek 40 TCC v tomto ohledu mlčí. Pokud k operaci nedojde v přiměřené lhůtě, bylo by vhodné, aby lékaři požádali o nové rozhodnutí, pokud existují pochybnosti o tom, zda podmínka pro operaci stále trvá.

A konečně, současný zákon neřeší otázku státní příslušnosti žadatele. Není jasné, zda se na cizince s trvalým pobytem v Turecku nebo na zdravotnické turisty vztahuje článek 40/1 TCC.

Poté, co osoba získá právní uznání svého pohlaví v matrice osobního stavu, má právo na změnu jména. Podle článku 27 Občanského zákoníku má osoba právo podat žalobu za účelem změny jména, pokud k tomu existuje oprávněný důvod. O tom, zda je důvod oprávněný, rozhoduje soudce. Za takový spravedlivý důvod je jistě třeba považovat operaci potvrzení pohlaví a uznání právního pohlaví v registru osob, neboť dosavadní jméno nebude odpovídat nově uznanému právnímu pohlaví osoby.<sup>118</sup>

Po změně označení pohlaví v matrice má trans osoba právo uzavřít manželství s osobou opačného právního pohlaví. Osoba, která žádá o změnu svého pohlaví, avšak nedošlo k její úplné přeměně, nemůže do manželství vstoupit. V případě, že jeden z manželů před uzavřením manželství neví, že došlo ke změně pohlaví (právní i medicínské), je oprávněn manželství anulovat. Článek 149 dává rovněž manželovi právo zrušit manželství z důvodu, že druhému z manželů chybí důležité vlastnosti, které by pro něj byly nesnesitelné. Souběžně s tím článek 150 stanoví právo manžela na zrušení manželství, pokud byl oklamán podvodem ohledně některé z hlavních funkcí manželství.<sup>119</sup>

---

<sup>118</sup> Ibid., s. 324.

<sup>119</sup> Ibid., s. 325.

Ve vztahu k dětem narozeným trans osobám se turecké právo staví následovně. I když osoba podstoupí operaci za účelem změny pohlaví, zůstává i nadále genetickým rodičem uvedeným v rodném listě při narození. Pokud by se dítě narodilo mimo manželství, péče o něj by byla obvykle svěřena matce. Pokud se dítě narodí v manželství a rodiče se rozvedou, protože jeden z partnerů chce podstoupit operaci potvrzující pohlaví, musí soudce rozhodnout, kterému z rodičů bude dítě svěřeno do péče. Pokud je v nejlepším zájmu dítěte zůstat s transgenderovým rodičem, nepředstavuje to právní překážku, aby soud rozhodl ve prospěch něj.<sup>120</sup>

Při pohledu na vývoj v posledních 25 letech je třeba konstatovat, že turecké právo stále ztotožňuje pohlaví s pohlavními orgány a upírá práva LGBT osobám. Přestože veřejné debaty zvýšily povědomí o LGBT lidech a jejich problémech, homofobie je v turecké společnosti stále hluboce zakořeněna. Nejlépe vyzdvihla tureckou situaci trans osob v Turecku Evropská komise v roce 2014, když vydala zprávu o progresu v oblasti trans osob.<sup>121</sup> Zdůraznila zejména diskriminaci, se kterou se osoby nejen v pracovním životě setkávají, trestné činy z nenávisti, jež jsou páčány na trans osobách a v neposlední řadě také byrokratické zatížení trans osob po podstoupené změně pohlaví a složitý přístup ke zdravotní péči. Souběžně s tím jsou trans osoby vyslyšeny pouze do té míry, že je jejich stav akceptován jako nemoc, kterou je možné léčit jedině operací potvrzující pohlaví. Jiná řešení jsou odmítána. Nebere se ohled na to, jak se

---

<sup>120</sup> Ibid., s. 326.

<sup>121</sup> Informace dostupná z: [https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key\\_documents/2014/20141008-turkey-progress-report\\_en.pdf](https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2014/20141008-turkey-progress-report_en.pdf) [cit. 5. 11. 2021].

osoba identifikuje, přičemž změna v registru osobního stavu bez chirurgického zákroku není možná. Zda budou přísné podmínky přehodnoceny ve vazbě na judikaturu ESLP se teprve uvidí.

## 3.2 Mírně medikalizovaný model

### 3.2.1 Spolková republika Německo

Podle německého práva je pohlaví člověka vnímáno jako něco významného již od samotného počátku života. Německé právo nerozlišuje mezi pojmem pohlaví a gender, pro obě označení používá slovo „Geschlecht“.

Jakmile se dítě narodí, je zapsáno do knihy narození, a to na základě zákona o osobním stavu (Personenstandsgesetz – dále jen „PStG“).<sup>122</sup> Zde se zapisuje jméno dítěte, místo, den, hodina i minuta, jména rodičů, včetně pohlaví novorozence (do roku 2017 bylo možné uvést pouze pohlaví muž nebo žena).<sup>123</sup>

Pohlaví je určováno výhradně biologickými pohlavními znaky dítěte. Co se však stane, pokud po narození dítěte nelze určit jeho právní pohlaví, protože tělo dítěte vykazuje nejednoznačné pohlavní znaky?

V minulosti museli rodiče, lékaři a porodní asistentky – často předčasně – rozhodnout o pohlaví muž nebo žena. Tato situace se nyní, mimo jiné po kritice *Národní etické rady* změnila. Od konce roku 2013 nové ustanovení v zákoně o osobním stavu umožňuje úředníkům nepotvrdit právní pohlaví dítěte v registru narození, pokud (z důvodu intersexuálního stavu) dítěti nelze v době narození přiřadit mužské nebo ženské právní pohlaví. Právní status neurčitého pohlaví může trvat až do

---

<sup>122</sup> BGBl. I. S. 122. Text dostupný z: <https://dejure.org/gesetze/PStG> [cit. 18. 1. 2022].

<sup>123</sup> BGB. I. 2017 I. S. 2522.

smrti. Osoba však může kdykoliv požádat o zapsání pohlaví muž nebo žena.<sup>124</sup>

Hnací sílu reforem občanského práva v letech 2017 a 2018 představovala zejména rozhodovací praxe německých soudů. Na základě přelomového rozhodnutí německého Spolkového ústavního soudu z roku 2017 byl totiž změněn PStG a byla zavedena třetí právní kategorie pohlaví – „*různé*“ (diverse).<sup>125</sup>

Povinná registrace narození stále obsahuje oddíl pro určení pohlaví dítěte, ale nyní nabízí vedle "ženy" a "muže" další kategorii "různé". Existuje také možnost neuvádět pohlaví dítěte v případě pohlavní variability (§ 22 odst. 3 PStG).<sup>126</sup>

Dříve existující možnost jednoduše ponechat tento oddíl nevyplněný, pokud pohlaví dítěte nebylo možné určit jako ženské nebo mužské, byla Spolkovým ústavním soudem odmítnuta jako nedostatečná pro vyjádření pohlavní identity osoby a byla proto prohlášena za protiústavní, neboť představovala zásah do osobnostních práv. Němečtí zákonodárci tak zachovali právní kategorie pohlaví jako součást osobního stavu a pro napravení ústavnosti přidali třetí kategorii pohlaví. Třetí kategorii pohlaví je však možné zapsat pouze tehdy, pokud je pohlaví osoby nejednoznačné. Trans osoby, jež se neztotožňují s fyzickým pohlavím, které jim bylo při narození přiřazeno, se do této kategorie nezahrnují.<sup>127</sup>

---

<sup>124</sup> Dethloff, N., Kaesling, K., Tiefenbach, C. Gender identity, sexual orientation and parentage. In: Brinig, M. (ed.). *International survey of family law*. Cambridge: Intersentia, 2020, s. 136.

<sup>125</sup> BGBl. 2017 I. S. 2522.

<sup>126</sup> Ibid.

<sup>127</sup> Ibid.

Otázky týkající se trans osob jsou upraveny ve speciálním zákoně z roku 1980 (*Transsexuellengesetz*<sup>128</sup> – dále jen „TSG“). Tato právní úprava poskytuje pouze možnost změny křestního jména (§ 1-7) a možnost nechat si určit příslušnost k opačnému pohlaví, a tím změnu pohlaví právně uznat (§ 8-12). Aby byly nároky úspěšné, zákon o transgenderu stanoví vyšetření dotčené osoby dvěma různými znalci. Kromě toho soud později vyslechne žadatele a rozhodne, zda jsou splněny podmínky pro změnu křestního jména a právního pohlaví. Tyto požadavky spočívají v tom, že se osoba skutečně neztotožňuje s pohlavím uvedeným v rodném listě, že žije nejméně tři roky pod tlakem, aby žila v souladu se svou vnímanou identitou, a že je vysoce pravděpodobné, že se tato situace nezmění. Kromě toho musí být trans osoba německým občanem nebo musí v Německu trvale žít na základě povolení k pobytu.<sup>129</sup>

Německý zákon, jako jeden z prvních takových zákonů na světě, byl od svého přijetí v roce 1980 podstatně změněn, pokud jde o jeho předpoklady, jako je nutnost operace, nebo rozvodu, které byly prohlášeny za protiústavní. Stále je však předmětem značné kritiky. Dvě hlavní výtky se týkají toho, že postup změny pohlaví zahrnuje příliš mnoho třetích stran, které posuzují transsexualitu osoby, a že povaha požadovaných vyšetření zasahuje do nejintimnějších aspektů života. Kromě toho byla oddělená úprava transsexuálních osob v transgenderovém zákoně mnohými považována za diskriminační.<sup>130</sup>

Název TSG se doslovně překládá jako "Zákon o změně křestních jmen a posuzování příslušnosti k pohlaví". Při přípravě jeho návrhu byl

---

<sup>128</sup> BGBl. I S. 1654. Text dostupný z: <https://www.buzer.de/gesetz/6253/index.htm> [cit. 18. 1. 2022].

<sup>129</sup> Ibid., s. 136.

<sup>130</sup> Ibid., s. 137.

zohledněn srovnávací právní výzkum týkající se různých právních přístupů, které již byly v té době zvoleny v jiných zemích.

Ve Švédsku (viz níže) již existoval právní předpis, který umožňoval změnu právního pohlaví. V některých jiných zemích byla možná změna křestního jména, nebo dokonce byla povolena změna právního pohlaví, bez bližšího právního rámce.<sup>131</sup>

Přestože bylo dříve řešení právního postavení trans osob považováno za progresivní, TSG patologizoval transgenderismus a podrobil jej přísnému vládnímu dohledu a kontrole. TSG obsahoval ustanovení upravující téměř každou část soukromého života trans osob, kupř. manželství a vztah rodičů a dětí.

Zákon umožňoval pouhou změnu křestního jména ("malé řešení") nebo změnu právního pohlaví ("velké řešení"), obojí za určitých podmínek.<sup>132</sup>

Jméno je dle německého práva součástí civilního statusu člověka a rovněž jako pohlaví je registrováno po narození. Tradičně muselo křestní jméno jasně označovat pohlaví osoby. Teprve v roce 2009 Spolkový ústavní soud<sup>133</sup> přístup zvolnil tak, že rodiče nyní mohou jméno dítěte volit svobodněji. Jméno může být genderově neutrální, ale musí umožnit dítěti rozvíjet svou osobnost a individualitu tím, že bude ztotožnitelné s jeho pohlavím. Jméno nemusí být uvedeno na oficiálním seznamu jmen, avšak nesmí být pejorativní, nesmí dítě zesměšňovat nebo ponižovat.<sup>134</sup>

---

<sup>131</sup> Richarz, T. A., Sanders, A. Trans Rights in Germany. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 282.

<sup>132</sup> Ibid.

<sup>133</sup> BVerfG NJW 2009, 663.

<sup>134</sup> Ibid., s. 284.



Kromě právní úpravy týkající se změny (spíše opravy) jména po chybném zápisu v zákoně o osobním stavu, právní úpravy změny jména na základě zvláštního důvodu podle zákona o rodině, nalezneme podmínky pro změnu jména u trans osob rovněž v TSG.

Cílem tzv. malého řešení je umožnit žadateli vést „nový“ život, korepondující jeho genderové roli co nejrychleji, a zvláště pak umožnit mu novou identitu, aniž by musel podstupovat nezvratné chirurgické zákroky.

O změně jména rozhodují okresní soudy.

TSG rovněž upravuje podmínky pro změnu jména (trvalý pocit k přináležitosti preferovaného pohlaví, odborné lékařské posudky atd.).

Ve vazbě na děti, je původní jméno trans rodiče ponecháno v rodném listě dítěte).<sup>135</sup>

Bývalý manžel či manželka, rodiče, děti nebo vnoučata trans osoby musí používat jeho nové jméno pouze v úředních dokumentech. Další důležitá výjimka se týká narození dítěte po rozhodnutí o změně jména. Pro takovou situaci je stanovena lhůta 300 dnů, tzn., pokud se v této lhůtě po rozhodnutí o změně jména narodí žadateli dítě, bude změna jména zrušena. Toto pravidlo je dalším projevem heteronormativního pojetí, které převládalo v době vzniku TSG.

Německo eviduje i vzácné případy, kdy trans osoba změnu jména odvolala.

„Velké řešení“ pak popisuje změnu právního pohlaví. Pohlaví je kategorie civilního status člověka definována v zákoně o osobním stavu. Ci-

---

<sup>135</sup> Ibid., s. 285.

vilní status člověka obsahuje údaje o narození, uzavření manželství, partnerství a úmrtí, jakož i související skutečnosti týkající se rodinného práva, včetně jména. Německé právo však definici pohlaví neupravuje.

Pro zajímavost je možné zmínit, že Všeobecný zemský zákon pro pruské země z roku 1794 uznával třetí pohlavní znak zvaný "hermafrodit", který bylo možné použít na základě vlastního prohlášení.<sup>136</sup>

Od roku 2013 mělo být pohlaví dítěte v matrice ponecháno otevřené, pokud nebylo možné přiřadit označení muž nebo žena. Od ledna 2019 si pak mohou osoby, u nichž je diagnostikována odchylka ve vývoji pohlaví (intersex), vybrat mezi ponecháním otevřeného označení pohlaví a použitím označení muž, žena nebo „různé“.<sup>137</sup> Poté, co trans osoby začaly využívat vágní definici jako vstupní bránu pro legální změnu pohlaví bez nutnosti podmínek stanovených v TSG, rozhodl Spolkový ústavní soud v dubnu 2020, že tento zákon se na trans osoby nevztahuje, a odkázal je opět na TSG.

Po zápisu lze pohlaví osoby změnit (dle zákona o osobním stavu), pokud došlo k písařské chybě nebo pokud byl zápis založen na neúplných informacích. Tato možnost však neumožňuje změnit označení pohlaví osoby z důvodu, že pohlavní identita osoby je odlišná od registrovaného pohlaví.<sup>138</sup>

Stejně jako v případě zavedení možnosti změny jména, i současný stav právní úpravy týkající se změny registrovaného pohlaví byl silně ovlivněn judikaturou Spolkového ústavního soudu. Původně si trans osoba mohla změnit své právní pohlaví pouze v případě, že jí bylo více

---

<sup>136</sup> Ibid., s. 288.

<sup>137</sup> BGBl. 2018 I, S. 2635.

<sup>138</sup> Ibid.

než 25 let, nebyla vdaná, podstoupila operaci pohlavních orgánů za účelem jejich "přizpůsobení" pohlaví, se kterým se identifikovala, a byla trvale neplodná. V souvislosti s podmínkou operace se v oficiálních důvodech návrhu zákona z roku 1979 argumentovalo tím, že je nepřijatelné, aby se muž, který se stále může "chovat jako muž", mohl oženit s jiným mužem (v té době ještě existoval trestní postih za dobrovolný pohlavní styk mezi mužem starším 18 let a mužem mladším 18 let).<sup>139</sup>

Právní úprava postupu týkající se žádosti o změnu zákonného pohlaví je obdobná jako v případě žádostí o změnu jména. Pokud žádost podává nezletilá osoba, není nutné samostatné rozhodnutí rodinného soudu. V praxi nezletilá 14letá osoba potřebuje souhlas rodičů, ačkoli může žádost podat sama, když jí je 14 let.

Stejný jako v případě „malého řešení“ je i v otázce opětovné změny. Ta je možná i v koncepci „velkého řešení“.

Obdobné je to i s chirurgickými zákroky. Pro změnu zákonného pohlaví není chirurgický zákrok vyžadován.

Jednou z důležitých výjimek jsou právní vztahy mezi trans osobou a jejími dětmi, které jsou i nadále určovány předchozím právním pohlavím trans osoby. Situace je však odlišná, pokud bylo dítě osvojeno poté, co trans osoba změnila své právní pohlaví.

Nároky trans osoby na starobní dávky nebo důchod nejsou změnou právního pohlaví dotčeny.

Co se týká přístupu k hormonální léčbě a operacím pro potvrzení pohlaví, tak německý systém zdravotní péče poskytuje obojí. Pro podstoupení hormonální léčby nebo chirurgického zákroku neexistují žádné zvláštní právní požadavky. Žádná léčba již není zákonným požadavkem

---

<sup>139</sup> Ibid., s. 289.

pro změnu jména nebo dokonce právního pohlaví. Léčba se zahajuje pouze na žádost.<sup>140</sup>

Aby však mohly být náklady na hormonální léčbu a operaci hrazeny ze zdravotního pojištění, musí trans osoba předložit potvrzení (odborného lékaře či psychiatra) o tom, že je léčba nezbytná k zachování nebo obnovení fyzického nebo duševního zdraví.

Dnes se často uvádí, že právní úprava obsažená v TSG je značně zastaralá. I když je možné evidovat různé novelizační snahy, reformní proces je nyní na mrtvém bodě.<sup>141</sup>

### 3.2.2 Rakouská republika

Právní situace trans osob v Rakousku je vnímána v souvislosti s problematikou pohlaví a genderu, a tak je nepřímo spjata s tradičním binárním modelem pohlaví, na kterém bylo dříve založeno např. manželství, registrované partnerství, rodičovství a jméno.

Tyto stěžejní otázky občanského práva jsou však formovány základními principy a lidskými právy (rovnost, zákaz diskriminace atd.). Civilní status člověka je v rakouském právu pojímán jako pojem vlastní občanskému právu.<sup>142</sup>

Tím, že právo přisuzuje osobě civilní status, přiřazuje jí odpovídajícím způsobem práva a povinnosti, a to až donedávna jako omezené na

---

<sup>140</sup> Ibid., 290-291.

<sup>141</sup> Richarz, T. A., Sanders, A. Trans Rights in Germany. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 300-301.

<sup>142</sup> Verschraegen, B. Civil Status and Trans Persons in Austria. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 181-183.

binární model týkající se pohlaví muž či žena. Odchylky od tohoto modelu byly historicky považovány zákonodárcem a společností za okrajovou záležitost týkající se menšinových skupin, a jelikož chyběl zájem veřejnosti o možnost změny, tak se demokratický proces jednání v zájmu zranitelných menšinových skupin ukázal jako pomalý a neochotný.

Rakouský právní systém s kompetencemi federace a spolkových zemí na jedné straně a hybridním rozdělení zákonodárné a výkonné moci na straně druhé, přispěly k určité netransparentnosti, proto jsou podmínky uznání civilního statusu trans osob zakotveny v právním řádu, který odráží napětí nutně spojené s víceúrovňovým systémem práva a kompetencemi.<sup>143</sup>

Právní rámec civilního statusu je velmi komplikovaný a hybridní. Jeho kořeny sahají do první poloviny dvacátého století a nutně souvisí se zákony přijatými v roce 1938. Trvalo dlouho, než se podařilo oddělit jednotlivé prameny práva a jejich obsah od politických opatření, která byla po vyhlášení rakouské nezávislosti v roce 1945 v demokratické společnosti nepřijatelná.

Dnes je Rakousko založeno, stejně jako všechny ostatní země kontinentální Evropy, na systému psaného práva. Vedle ústavních zákonů hrají důležitou roli spolkové a zemské zákony (*Gesetze*), nařízení (*Verordnungen*), instrukce (*Weisungen, Erlässe*), primární a sekundární právo EU, mezinárodní smluvní právo, také obyčejové právo a zejména judikatura, kterou vytvořil ESLP, Soudní dvůr Evropské unie a rakouský ústavní soud.

---

<sup>143</sup> Verschraegen, B. Civil Status and Trans Persons in Austria. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 181-183.

Změna pohlaví a její požadavky nejsou zakotveny ve formálním legislativním aktu, ale v pokynech nebo pouhých doporučeních vydávaných výkonnou mocí. To znamená, že místní orgány mají určitý prostor pro uvážení a praxi týkající se registrace změny pohlaví, která se v jednotlivých státech liší.

Přístup k léčbě závisí na dostupnosti a zdravotní péče na kvalifikaci nezbytné pro lékařské nebo kosmetické ošetření.

Do záležitostí civilního statusu (tj. pohlaví, jméno), jeho úpravy a soudního přezkumu je zapojeno několik vrstev orgánů. Federace má legislativní a prováděcí pravomoci, tj. ve věcech občanského práva (*Zivilrechtswesen*; čl. 10 odst. 1 bod 6 *B-VG*) a ve věcech týkajících se občanského stavu, včetně registrace narození, sňatků a úmrtí a změny jména (*Personenstandsangelegenheiten*; čl. 10(7) *B-VG*) a rovněž orgány odpovědné za registraci civilního statusu jsou organizovány na státní úrovni a jejich správní rozhodnutí jsou v poslední instanci v zásadě přezkoumatelná rakouským správním soudem a rakouským ústavním soudem. Pokud jde o rodinně právní účinky (např. rodičovství, péče o děti, otázky jména), vstupují do hry obecné soudy.<sup>144</sup>

Civilní status představuje postavení osoby v rámci právního řádu. Jeho kritéria mají soukromoprávní povahu, zatímco registrace a vydávání úředních dokladů týkajících se narození, jména atd. jsou záležitostmi správního práva.

Tato hybridní povaha civilního statusu je příkladem toho, že přijímání zákonů týkajících se civilního statusu spadá do kompetence zákonodárných orgánů federace, zatímco jeho správa, včetně odpovědnosti

---

<sup>144</sup> Ibid., s. 183-185.

za matriku, je úkolem správních orgánů na úrovni obcí. Řízení ve věcech civilního statusu je svou povahou v zásadě správní.<sup>145</sup>

Jak již bylo uvedeno, pohlaví je rovněž součástí civilního statusu osoby. Zákon však nedefinuje, za jakých podmínek je osoba považována za muže nebo ženu, a neexistuje ani žádný zákon v užším slova smyslu, který by se zabýval trans osobami nebo osobou, která se rozhodne pro třetí pohlaví. Správní praxe a soudní přezkum tedy určují, jak postupovat, pokud jde o pohlaví jako součást statusu osoby.

Nicméně pro účely zaměstnání, vojenské služby, vzdělání, důchodu, přístupu ke zdravotním službám a rodinně právních záležitostí, např. adopce nebo uznání otcovství, je rozhodující registrované pohlaví. Pohlaví osoby určuje lékař nebo porodní asistentka. Matrikář, který zapisuje narození dítěte, nemá právo pohlaví zpochybňovat, a proto je povinen zapsat to, co bylo určeno lékařským personálem v době narození.

Až donedávna rakouské právo ani rakouská praxe nestanovovaly pohlavně neutrální nebo "třetí pohlaví". Zdálo se být zcela nesporné, že právo vychází z binárního pojetí pohlaví, tj. muž či žena. Rakouská judikatura určila, že právní systém a také společnost nepochybují o tom, že člověk je buď muž, nebo žena, tj. *tertium non datur*.<sup>146</sup>

V roce 2018 rakouský Ústavní soud rozhodl, že na základě čl. 8 Úmluvy se pojem "pohlaví" neomezuje pouze na muže nebo ženu, ale lze

---

<sup>145</sup> Ibid.

<sup>146</sup> VfGH 03.12.2009, B 1973/08. Rozhodnutí dostupné z:

[https://www.ris.bka.gv.at/VfghEntscheidung.wxe?Abfrage=Vfgh&Dokumentnummer=JFT\\_09908797\\_08B01973\\_00&IncludeSelf=True](https://www.ris.bka.gv.at/VfghEntscheidung.wxe?Abfrage=Vfgh&Dokumentnummer=JFT_09908797_08B01973_00&IncludeSelf=True) [cit. 19. 1. 2022].

jej chápat a musí být vykládán tak, že zahrnuje i alternativní pohlavní identity.<sup>147</sup>

I přesto se zásadní části rakouského právního systému stále drží koncepce, že osoba je buď muž či žena. Značná škála zákonů rozlišuje i nadále pouze pohlaví muž či žena. Kromě manželství, rodičovství a péče o děti je systém sociálního zabezpečení založen rovněž na binárním pojetí za účelem ochrany jejich zájmů.

Každá tak zásadní změna, jako je zavedení třetí kategorie pohlaví, však nutně vyžaduje odpovídající reflexi v právních základech státu, jeho zákonech a právním myšlení.

Bylo by rozumné pro odpovídající změnu v přístupu k pohlaví zvolit legislativní reformu, namísto správních orgánů, vzhledem k tomu, že právní jistota a jednotné uplatňování pravidel na rozdíl od rozdílné praxe mezi správními orgány států jsou v nejlepším zájmu dotčených osob.

Kromě toho je rozdíl mezi mužem a ženou zakotven i v samotné ústavě.

Žádný takový právní předpis však dosud nebyl přijat. V této fázi se tak lze pouze domnívat, proč kromě současné politické situace není zavedení třetího pohlaví široce diskutovanou otázkou. Problematikou se zabývají lobbistické skupiny a také odborníci, kteří diskutovali mj. o rozsudku německého Spolkového soudního dvora ze dne 10. 10. 2017, jímž bylo "třetí pohlaví" uznáno.<sup>148</sup>

---

<sup>147</sup> VfGH 15.06.2018 G 77/2018. Rozhodnutí dostupné z:

[https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Vfgh&Dokumentnummer=JFT\\_20180615\\_18G00077\\_00](https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Vfgh&Dokumentnummer=JFT_20180615_18G00077_00)

<sup>148</sup> Deutschland erlaubt das dritte Geschlecht „divers“. *diepresse.com*.

<https://www.diepresse.com/5546206/deutschland-erlaubt-das-dritte-geschlecht-divers>



Na základě Instrukce Ministerstva vnitra<sup>149</sup> byly stanoveny pravidla postupu při změně pohlaví a pro situace, v nichž je pohlaví nejednoznačné. Rozlišuje změnu zápisu pohlaví od zápisu pohlaví při narození.

V prvním případě se pohlaví na žádost a na základě odůvodněné lékařské zprávy vypracované *VdG-Board* (název odvozen od pojmu *Variante der Geschlechtsentwicklung* – varianta vývoje pohlaví) změní na "různé". *VdG-Boards* jsou mezioborové a multiprofesní lékařské expertní skupiny, které zřizuje ministerstvo zdravotnictví. Trans osoby jsou tak omezeny ve výběru, nemohou se obrátit na odborníka, kterému důvěřují, nýbrž na skupinu *Vdg-Boards*, ti však nejsou zřízeny po celém Rakousku. Z toho vyplývá, že dotčené osoby mohou čelit kromě cestovních a finančních problémů i tomu, že pro ně může být velmi obtížné konzultovat s odborníky, které neznají.<sup>150</sup>

Ve druhém případě zůstává pohlaví "otevřené", tj. neúplné, dokud jej nebude možné určit. U osob s variantním vývojem pohlaví, tj. s poruchou pohlavní identity, lze pohlaví zapsané v registru a uvedené v osvědčeních o civilním statusu změnit na "inter", "diverse" nebo "otevřené", či může zůstat nezodpovězeno a případně znovu změněno na muž či žena.

V současné době je nesporné, že změna civilního statusu změnou pohlaví již nevyžaduje chirurgický zákrok, při kterém se odstraňují primární pohlavní orgány. Změna formálního zápisu pohlaví při narození je možná na základě „vyšetřovacího“ řízení (kupř. porízením znaleckého posudku), při kterém lze rovněž změnit zvolené jméno na jméno genderově neutrální.

---

<sup>149</sup> BMI-VA1300/0528-III/4/b/2018.

<sup>150</sup> Verschraegen, B. Civil Status and Trans Persons in Austria. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 181-183.

Nový rodný list se vydává bez uvedení změny pohlaví. Na základě nového rodného listu lze pak žádat o řadu dalších osvědčení a dokladů, které je třeba doložit (např. cestovní pas, řidičský průkaz).

Z literatury se podává,<sup>151</sup> že lze požadavky na změnu pohlaví zpravidla potvrdit pouze odůvodněným znaleckým posudkem. Není přitom jasné, kdo přesně má být kvalifikovaným pro jeho vypracování, musí se však jednoznačně jednat o zkušeného znalce, psychiatra nebo klinického psychologa. V posudku se uvádí, že osoba dosáhla jasného vnějšího vzhledu opačného pohlaví a že pocit příslušnosti k tomuto pohlaví se s vysokou pravděpodobností již nezmění.<sup>152</sup>

*Rakouská bioetická komise* vydala v roce 2017 obsáhlou zprávu o intersexualitě a transidentitě, v níž jsou všechny požadavky podrobně vysvětleny.<sup>153</sup>

„Diagnóza transsexualismu“ není vyžadována již od jara roku 2020. Jelikož je však působnost správních orgánů rozdělena mezi Spolkovou republiku (Bund), tj. příslušné ministerstvo vnitra a ministerstvo zdravotnictví, a spolkové země (Länder), tj. orgány příslušné k vydávání pokynů platných na jejich území, mohou matriční úřady jednotlivých

---

<sup>151</sup> Verschraegen, B. Civil Status and Trans Persons in Austria. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 192.

<sup>152</sup> Ibid., s. 193.

<sup>153</sup> Bioethik Kommission, Intersexualität und Transidentität. Stellungnahme der Bioethikkommission. <https://www.bundeskanzleramt.gv.at/themen/bioethikkommission/pressemitteilungen-bioethik/bioethikkommission-zu-intersexualitaet-und-transidentitaet.html> [cit. 15. 10. 2021].

zemí uplatňovat různé normy, podle nichž se podrobně transformuje judikatura.<sup>154</sup>

O žádostech změny pohlaví rozhodují matriční úřady.

V závislosti na transformaci předmětné judikatury se praxe v jednotlivých státech liší. Například zemská vláda Vorarlberska nařídila obecním úřadům, aby zamítaly žádosti o změnu pohlaví na základě odůvodněného prohlášení psychoterapeuta s odůvodněním, že psychoterapeut nesplňuje kritérium „odborné lékařské zprávy“.<sup>155</sup>

Rakouská koncepce přístupu k právnímu uznání preferovaného pohlaví vychází z předpokladu, že bez nutnosti chirurgického zákroku nemají osoby potřebu změny pohlaví vícekrát.<sup>156</sup> Přesné statistické údaje však nejsou k dispozici. Avšak s ohledem na to, že léčba může trvat nejen dlouho, ale i lékařští specialisté, kteří pacienta léčí a doprovází po značnou dobu, jsou argumenty pro opatrnost lékařů ve vydávání kladného stanoviska. Odpovědnost na jedné straně, stejně jako pověst na straně druhé jsou ovlivňujícími faktory, pokud jde o jimi uplatňované standardy. Nikdo z nich nemá zájem na tom, aby se v novinovém titulku objevila zpráva, že lékař, klinický psycholog, nebo psychoterapeut, dospěl k chybnému názoru.

---

<sup>154</sup> Verschraegen, B. Civil Status and Trans Persons in Austria. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 193.

<sup>154</sup> Ibid.

<sup>155</sup> Förtsch, A. Im Auftrag diskriminiert? *vol.at*. [14.4.2019]. <https://www.vol.at/im-auftrag-diskriminiert/6168726> [cit. 15. 10. 2021].

<sup>156</sup> Verschraegen, B. Civil Status and Trans Persons in Austria. In: Jaramillo, I. C., Carlso Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 193.

Právní postup při případné opětovné změně je však stejný jako při původním zákroku za předpokladu, že nebyl proveden chirurgický zákrok, který je samozřejmě nevratný. Tudíž by i v opětovném případě měla být změna právně povolena, pokud by byly splněny současné požadavky.<sup>157</sup>

Jméno osoby je výrazem její osobní identity a je vnímáno jako důležitá součást civilního statusu člověka. V praxi se trans osobám, které jsou v procesu změny pohlaví, konkrétněji během tzv. *real life testu*, se doporučuje, není povinností, určit si genderově neutrální jméno. Toto doporučení je z důvodu lepšího začlenění osoby do profesního a společenského života.

O změnu jména není možné žádat před samotnou změnou pohlaví, neboť žádost o změnu jména, které neodpovídá pohlaví osoby, musí být zamítnuta.<sup>158</sup>

Pokud jde o účinky změny pohlaví na existující manželství, rakouský ústavní soud konstatoval, že o tom, zda manželství po změně pohlaví může či nemůže být zpochybněno, nemůže rozhodovat správní orgán. Proto nemá změna pohlaví v zásadě žádný vliv na platnost manželství, pokud některý z manželů nepodá žalobu na zrušení tohoto právního svazku. Totéž platí pro registrované partnerství.<sup>159</sup>

Dále zůstává nezměněn vztah k dětem, např. otcovství nezaniká, pokud je v matrice změněno pohlaví otce.

Podle názoru odborné veřejnosti mohou osoby registrované jako osoby třetího pohlaví a trans osoby (bez ohledu na změnu pohlaví) uza-

---

<sup>157</sup> Ibid.

<sup>158</sup> Ibid, s. 200.

<sup>159</sup> Ibid, s. 201-202.

vřít manželství s jakýmkoli jiným mužem, ženou nebo osobou třetího pohlaví nebo registrovat partnerství s jakoukoli takovou osobou, aniž by jim v tom bránily právní překážky.<sup>160</sup>

Transsexuálové z ženy na muže, kteří nepodstoupili chirurgický zákrok, ale omezili svou změnu pohlaví na hormonální léčbu a doprovodnou lékařskou, psychologickou a psychoterapeutickou péči, kteří otěhotněli a porodili, si získali pozornost veřejnosti prostřednictvím zpráv v médiích. Přerušeni hormonální léčby totiž může znamenat i početí, neboť základní schopnost otěhotnět nebyla vyloučena. K takové situaci došlo v Rakousku v únoru 2017.<sup>161</sup>

Vyvstává otázka, zda biologická matka, která je právně mužem, má být považována za matku dítěte. Jinak řečeno, zda má registrované pohlaví vliv na právní povahu rodiče, který dítě porodí?

Podle rakouského občanského práva je matkou žena, která dítě porodila. Tato definice odráží římskou zásadu "*mater semper certa est*".<sup>162</sup> Lze se tak domnívat, že zákonodárce nezohlednil situaci, kdy dítě porodí muž, neboť v souladu s uvedenou římskou zásadou je "on" biologickou matkou.

Snad nejpřísnějším argumentem ve prospěch zápisu muže, který dítě porodil, jako matky dítěte jsou nejlepší zájmy dítěte. Dítě má právo znát svůj původ.

Z toho vyplývá, že muž, který dítě porodil, může být v matrice narození (a v rodném listě dítěte) uveden jako matka dítěte. Pokud někdo považuje změnu pohlaví za záležitost osobní identity, kterou lze změnit bez

---

<sup>160</sup> Ibid.

<sup>161</sup> Ibid.

<sup>162</sup> § 143 Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie (ABGB), JGS (Justizgesetzsammlung from 1780-1848) Nr. 946/1811, BGBl. I 148/2020.

nevratného chirurgického zákroku, mohl by snadněji přijmout myšlenku, že identita osoby ve smyslu pohlaví je jedna záležitost a rodičovství ve smyslu pohlaví druhá.

Obdobně je možné diskutovat o tom, zda osoba zapsaná jako "inter", "různá", "otevřená" nebo bez jakéhokoli označení a která porodila dítě, má být považována za matku dítěte.

V současné době by výše uvedené argumenty v zájmu dítěte mohly hovořit ve prospěch osoby, která dítě porodila. Přesto toto rozdělení není v žádném případě závazné. Vyhovující by snad mohlo být, že dítě porodila osoba "inter", či obdobného označení.

Zdá se, že je předčasné upřednostňovat římský princip před jinými řešeními. Jak jasně ukazují různé souvislosti, mezi nimi např. náhradní mateřství, kde je rodičovství velmi kontroverzní. Většinový názor na tuto otázku je v nedohlednu. Navíc dosud nebylo rozhodnuto, zda by např. transsexuální osoba z ženy na muže, která je těhotná a následně porodí dítě, mohla žádat o mateřskou dovolenou. Lze předpokládat, že jak v zájmu těhotné osoby, tak v zájmu dítěte by mateřská dovolená měla být poskytnuta.

Rakouská společnost se krok za krokem lépe seznamuje s trans osobami a uvědomuje si potřebu možnosti změny pohlaví. Rakouské judikatuře je přitom třeba přiznat zásluhu na tom, že pro právní uznání preferovaného pohlaví se již nevyžaduje chirurgický zákrok. Postup při změně pohlaví odráží zátěž, která je s ní spojena, ale také ukazuje pochopení pro veškeré utrpení, které by bylo způsobeno, kdyby změna pohlaví nebyla z principu povolena. V literatuře bylo uvedeno, že právní uznání

třetího pohlaví ve společnosti, která vyrostla v tradici binárního modelu, si jistě žádá zcela jinou perspektivu, než jakou zná většina z nás.<sup>163</sup>

Přizpůsobení stávajícího práva normám stanoveným rakouským ústavním soudem vyžaduje legislativní kroky přinejmenším v zásadních otázkách, jako je například změna ústavy.

Smíšený právní systém a pravomoc přidělená jak federaci, tak zemím, vede k odlišným pravidlům s různými požadavky na změnu pohlaví, jakož i o registraci třetího pohlaví.

Osoby, kterých se tyto územní odchylky týkají, čelí značným překážkám, nemluvě o obtížích způsobených systémem *VdG*, které nejsou rovnoměrně rozděleny, neboť byly jmenovány ministerstvem zdravotnictví v určitých částech země, nikoliv po celé zemi.

Z literatury se podává, že rakouská společnost je v zásadě tolerantní vůči osobám, které si přejí změnu pohlaví. Ve společnosti založené na binárním modelu se s nejednoznačností pohlaví dříve zacházelo jako se zdravotním stavem. Proto byla možnost vyčkat s registrací pohlaví s jistotou považována za vhodnější než operace časného přiřazení pohlaví.<sup>164</sup>

### 3.2.3 Belgické království

Belgický právní rámec týkající se trans osob prošel v průběhu času velkým vývojem. Zdravotní podmínky byly zrušeny ve prospěch principu sebeurčení.

Hlavními faktory, které stály za tímto vývojem, byly rostoucí vědecké poznatky týkající se transgenderismu, lidských práv a společenského přijetí trans osob obecně.

Tento vývoj, počínaje 60. lety 20. století, lze shrnout následovně.

---

<sup>163</sup> Ibid.

<sup>164</sup> Ibis., s. 204.

V roce 1980 v kauze *Van Oosterwijck*,<sup>165</sup> což byl první případ na téma trans osob před ESLP, jeden ze soudců této kauzy zdůraznil, že jediným možným řešením změny pohlaví je žádost o změnu statusu. V situaci, kdy je možné požádat o změnu statusu v případě jeho zpochybnění, mělo by být možné požádat o změnu statusu také v případě, že by osoba chtěla uznat své preferované pohlaví.<sup>166</sup>

Do roku 2007 belgické právo neupravovalo možnost uznání preferovaného pohlaví, neznamena to však, že by jej vylučovalo. Již v roce 1960 Okresní soud v Bruselu zprostil viny lékaře, který provedl pacientovi chirurgickou změnu pohlaví. I když toto rozhodnutí nelze považovat za klíčové, prostřednictvím něhož by měl každý právo vybrat si své preferované pohlaví, stalo se však „odrazovým můstkem“ pro chirurgické zákroky, jakožto součást terapie poruchy pohlavní identity. Konečné rozhodnutí o volbě druhu lékařské péče bylo však i nadále ponecháno na ošetřujícím lékaři.<sup>167</sup>

Zákon o transsexualitě z roku 2007<sup>168</sup> změnil právní postup z režimu soudního na správní. Hlavní rozdíl mezi soudcem a civilním matrikářem je zřejmý, matrikář neměl žádnou diskreční pravomoc.

---

<sup>165</sup> Rozhodnutí soudu první instance v Bruselu ze dne 23. ledna 1985, RTDF 1987.

<sup>166</sup> Pintens, W. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Belgium and Netherlands. In: Scherpe, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 111.

<sup>167</sup> Pintens, W. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Belgium and Netherlands. In: Scherpe, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 110.

<sup>168</sup> Zákon o transsexualismu ze dne 10. 5. 2007, *Belgian Gazette* 11 červenec 2007, s. 37823; citováno dle Gallus, N., Verschelden, G. Trans Persons in Belgium. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 207-209.



Správní řízení se stalo ještě dostupnějším v roce 2017, kdy byly zdravotní podmínky pro změnu registrovaného pohlaví nahrazeny podmínkou vnitřně vnímané pohlavní identity, neboť zákon z roku 2007 byl shledán protiústavním.

Až do 1. ledna 2018 (tj. do data, kdy vstoupil v platnost zákon o uznávání pohlaví) byly povinnými požadavky pro změnu registrovaného pohlaví sterilizace a chirurgická změna pohlaví. Od tohoto data jsou stanoveny pouze požadavky související se seburčením dotyčné osoby (např. dvě písemná prohlášení odrážející vnitřní přesvědčení).

V souladu s literaturou lze konstatovat, že došlo k vývoji od binárního k nebinárnímu nebo fluidnímu pojetí genderu.

Belgický právní systém je založen na normách civilního práva.

Federální struktura země přináší spoustu složitostí. Některé oblasti práva totiž spadají pod federální jurisdikci, zatímco jiné pod jurisdikci regionů nebo společenství. Pokud uznáme, že otázky týkající se civilního statusu člověka spadají do kompetence federálního zákonodárce, lze hierarchii právních norem schematizovat tak, že vrchol pyramidy tvoří přímo vykonatelné mezinárodní úmluvy a smlouvy, po nichž následuje belgická ústava a poté postupně zákony, královské dekrety a ministerské vyhlášky. Dodržování hierarchie norem zajišťuje Ústavní soud, jediný specializovaný soud nezávislý na soudní, právní a výkonné moci.<sup>169</sup>

V oblasti trans osob má Ústavní soud výlučnou pravomoc rozhodovat o slučitelnosti zákona se základními právy a svobodami zaručenými

---

<sup>169</sup> Gallus, N., Verschelden, G. Trans Persons in Belgium. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 207-209.

ústavou – principy rovnosti a nediskriminace – v kombinaci s právy a svobodami zakotvenými v Úmluvě.

A konečně, v případě důležitých reforem vydává ministr spravedlnosti ministerské „oběžníky“, jejichž jediným cílem je vysvětlit oblast působnosti nových ustanovení úředníkům pověřeným jejich prosazováním. Tyto oběžníky nemají závaznou platnost, ale jejich obsah je pro praxi zásadní.<sup>170</sup>

Z literatury se podává, že jsou v Belgii termíny transgender a transsexuál užívány odlišně. V užším významu jsou oba pojmy používány pro osoby, které neztotožňují svá pohlaví s pohlavím muž ani žena. V širším slova smyslu lze pod tyto termíny zahrnout kohokoliv, kdo má problém s dichotomií pohlaví (muž či žena), zahrnuje kupř. intersex osoby či transvestity.<sup>171</sup>

V současnosti je právo na uznání změny pohlaví považováno za součást osobní identity, jež je chráněna právem na respektování soukromého života garantovaného čl. 8 Úmluvy. Uplynulo však několik desetiletí, než bylo trans osobám umožněno jejich preferované pohlaví promítnout do rodných listů.

V Belgii přitom existují tři různé typy právní úpravy pro trans osoby. Nedávný federální zákon, který je součástí belgického občanského zákoníku a občanského soudního řádu, oběžník ministra spravedlnosti a informační brožura, která byla vydána královským dekretem

Dne 25. června 2017 král vyhlásil zákon, kterým se reformují předpisy týkající se trans osob, pokud jde o uvádění a změnu zápisu pohlaví v

---

<sup>170</sup> Ibid.

<sup>171</sup> Pintens, W. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Belgium and Netherlands. In: Scherpe, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 110.

občanských průkazech a důsledky z toho plynoucí (dále jen "zákon o uznávání pohlaví").<sup>172</sup> Tento zákon byl později novelizován zákonem ze dne 18. června 2018 o modernizaci matrik, který vstoupil v platnost dne 31. března 2019. Stávající ustanovení občanského zákoníku týkající se trans osob byla přesunuta, protože bylo považováno za nelogické umístit je mezi ustanovení zabývající se různými osvědčeními o civilním statusu. Obsah ustanovení byl změněn v důsledku modernizace belgické evidence obyvatel. Došlo k vytvoření nového osvědčení o civilním statusu s názvem "osvědčení o návratu k původnímu pohlaví" a byl omezen přístup k občanským záznamům upraveným z důvodu změny zápisu pohlaví.<sup>173</sup>

K rozšíření informací pro trans osoby byla rovněž vydána brožura v neodborném jazyce.<sup>174</sup> Ta byla později zrušena a nahrazena královským dekretem, aby byla sladěna se změnami zavedenými zákonem. Byla zpřístupněna osobě, která si přeje zaregistrovat svou preferovanou pohlavní identitu. Tato obsažná brožura nejenže srozumitelným jazykem a přímým stylem podrobně popisuje správní řízení o registraci pohlaví na matrice, ale také různé právní a administrativní důsledky (např. doklady totožnosti, rodinné vazby a dědictví, sociální zabezpečení, mobilitu, bydlení, potvrzení o studiu, zaměstnání, banky či pojištění).

Co se týká změny jména tak bylo v roce 2017 dosaženo konsensu ohledně způsobu úpravy křestního jména již od dvanácti let věku, stejně

---

<sup>172</sup> BG10 July 2017; citováno dle Gallus, N., Verschelden, G. Trans Persons in Belgium. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 216.

<sup>173</sup> Gallus, N., Verschelden, G. Trans Persons in Belgium. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 216.

<sup>174</sup> Ibid., s. 218.

jako skutečnost, že nezletilý se může rozhodnout pro změnu křestního jména opakovaně.<sup>175</sup>

V současnosti musí každý, kdo je přesvědčen, že pohlaví uvedené v jeho rodném listě neodpovídá jeho vnitřně vnímané pohlavní identitě, připojit k žádosti o změnu křestního jména čestné prohlášení. K žádosti o změnu křestního jména není třeba přikládat odborný lékařský posudek.

Zvolené křestní jméno musí být v souladu s přesvědčením trans osoby, že pohlaví přidělené při narození neodpovídá pohlavní identitě. Například trans žena nemůže dostat nové křestní jméno, které je téměř výhradně spojováno s mužem (např. Adam, Bart, Henri, Mark, ...), a trans muž si nemůže zvolit nové křestní jméno, které se v praxi dává pouze ženám (např. Eva, Els, Marie, Helena, ...). Genderově neutrální křestní jména (např. Kris, Robin, Eden, Alex, ...) jsou samozřejmě možná.

Od 12 let věku tak může neemancipovaný nezletilý (tj. dítě nadále podléhající rodičovské odpovědnosti) požádat o změnu svého křestního jména za podmínky, že jsou mu rodiče nebo jeho zákonný zástupce nápomocni. Zákonodárce si uvědomuje, že nezletilí mohou zažít genderovou nekonformitu již v mladém věku, možnost změny jména tak považuje za první důležitý krok k řešení.

Režim asistence při změně křestního jména je stejný jako režim asistence platný pro změnu registrovaného pohlaví u nezletilých od 16 let. V případě, že rodič nebo zákonný zástupce odmítne nezletilému, který není

---

<sup>175</sup> Pintens, W. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Belgium and Netherlands. In: Scherpe, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 111.

zletilý, poskytnout pomoc, může nezletilý požádat soud pro rodinné záležitosti, aby mu povolil provést toto právní jednání za pomoci opatrovníka (určeného soudem).<sup>176</sup>

Každý dospělý Belgičan, nezletilý Belgičan nebo cizinec zapsaný v registru obyvatel, který je přesvědčen, že pohlaví uvedené v jeho rodném listě neodpovídá jeho vnitřně vnímané pohlavní identitě, může učinit prohlášení o tomto přesvědčení před matričním úředníkem.

Cizinci mohou učinit prohlášení pouze v případě, že jsou zapsáni v registru obyvatel nebo (podle oběžníku) v registru cizinců.

Od 16 let věku si může nezletilý s dostatečnou rozumovou a mravní vyspělostí jeho věku změnit své registrované pohlaví.

Věkové hranice pro změnu registrovaného pohlaví byly určeny po zohlednění lékařské praxe. Pro změnu údaje o pohlaví u nezletilých byly stanoveny další dvě podmínky: prohlášení dětského a dorostového psychiatra, povinná asistence jeho rodičů, zákonného zástupce nebo opatrovníka.

Řízení o změnu registrovaného pohlaví je rozděleno do dvou částí: První část spočívá v prohlášení, které vyjadřuje vůli změny (zákonem předepsaný obsah), druhá část spočívá ve vyhotovení osvědčení o registraci pohlaví.<sup>177</sup>

Otázku související s hormonální léčbou a chirurgickými zákroky pak lze zodpovědět následovně. Obojí je hrazeno ze zdravotního pojištění, jakož i další terapie poruchy pohlavní identity. Jde o běžné lékařské ošetření. Někdy si trans osoby, podstupující lékařský zákrok, stěžují, že jsou

---

<sup>176</sup> Gallus, N., Verschelden, G. Trans Persons in Belgium. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 224-225.

<sup>177</sup> Ibid., s. 226-227.

povinny platit více za soukromé doplňkové nemocniční pojištění, a to z důvodu, že představují rizikovější skupinu pacientů.<sup>178</sup>

K otázce neexistence manželství jakožto podmínky pro právní uznání preferovaného pohlaví je pak možné dodat, že v Belgii není existence manželství překážkou pro právní uznání změny pohlaví. Belgie umožňuje manželství osob stejného pohlaví od roku 2003.<sup>179</sup> V situaci, kdy je partnerovi právně uznána změna pohlaví, transformuje se jejich manželství z osob opačného pohlaví na manželství osob stejného pohlaví. Právo však tyto dvě formy svazků nikterak nerozlišuje. Jestliže právní uznání změny pohlaví je důvodem nenavratitelného rozpadu manželství, může v obou právních řádech požádat o rozvod každý z manželů.<sup>180</sup>

Co se týká vztahů mezi trans osobou a jejími dětmi, nezbývá než dodat, že změnou pohlaví zůstávají nedotčeny. Rodičům i nadále trvá rodičovská odpovědnost. Při změně pohlaví z muže na ženu osoba zůstává zákonným otcem dítěte, stejně tomu je tak i v opačném případě. Dítě může i nadále požádat o výpis ze svého rodného listu, kde je uvedeno předchozí pohlaví rodiče.<sup>181</sup>

Belgické právo je progresivní a pro trans osoby velmi vstřícné. Nejprve to byla judikatura nižších soudů, která přiměla zákonodárce k přijetí zákona o transsexualitě z roku 2007. Následně mezinárodní podněty přiměly belgický federální parlament k založení zákona o uznávání pohlaví z roku 2017 na principech autonomie a sebeurčení. A nakonec bylo

---

<sup>178</sup> Pintens, W. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Belgium and Netherlands. In: Scherpe, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 113.

<sup>179</sup> BG 28 February 2003.

<sup>180</sup> Ibid., s. 119.

<sup>181</sup> Ibid., s. 127.

na Ústavním soudu, aby odstranil binární systém registrace pohlaví s cílem zajistit práva gender fluidních osob.

Belgická inspirace by tak mohla být užitečná pro mnoho právních systémů, které se vyvíjejí stejným směrem, aby se vyhnuli politice, která svévolně vylučuje nebinární a genderově fluidní osoby.

### **3.2.4 Italská republika**

V Itálii neexistuje v současné době jednotný zákon, který by upravoval postavení trans osob. Italské právo transgenderismus ani nedefinuje. Předpisy týkající se právního uznání preferovaného pohlaví byly vydány v roce 1982.<sup>182</sup> Ten však postavení trans osob neupravuje výslovně, ale spíše stanoví soubor požadavků, které musí jednotlivec splnit, aby byla jeho pohlavní identita uznána. Itálie v souvislosti s problematikou trans osob přijala právní předpisy, které zakazují diskriminaci na základě pohlavní identity. Dle italské ústavy mají všichni občané sociální důstojnost a jsou si před zákonem rovni bez rozdílu pohlaví, rasy, jazyka, náboženství, politického přesvědčení, osobních a sociálních poměrů. Uznávajíc, že právo na soukromí chrání sebeurčení a že sexualita, stejně jako sexuální život člověka, jsou jádrem soukromého života. V poslední době se objevuje trend k lepší ochraně identity osoby a v důsledku toho k většímu společenskému začlenění trans osob. Různé regionální zákony nyní výslovně používají termín transgender a byly zveřejněny četné návrhy zákonů, které by chránily trans osoby před diskriminací a sexuálními trestnými činy.

Podle italských právních předpisů musí zápis narození dítěte vždy obsahovat jméno a jeho pohlaví. Pohlaví, které má být zapsáno (žena

---

<sup>182</sup> Legge 14 aprile 1982, n. 164.

nebo muž), se obecně určuje podle biologických pohlavních znaků novorozence. Pokud však dítě v době narození vykazuje nejednoznačné pohlavní znaky (intersex), mohou lékaři po konzultaci s rodiči dítěti pohlaví přiřadit. Pokud se později ukáže, že výběr neodpovídá fyzickému vývoji dítěte, je za určitých okolností možné údaj o pohlaví v rodném listě změnit.<sup>183</sup>

Před rokem 1982 byly v Itálii zakázány chirurgické zákroky vedoucí ke změně pohlaví. Italské právo se drželo přesvědčení, že pohlaví je neměnné a že tělo člověka je nedotknutelné. Zákonem o změně pohlaví z roku 1982 byly však operace povoleny a rovněž byla stanovena pravidla pro soudní řízení, na jehož základě došlo ke svolení k lékařskému zákroku.

Zákon z roku 1982 byl však značně kritizován. Důvodem byla okolnost, že se zaměřoval spíše na vytvoření souladu mezi sociální a fyzickou identitou jednotlivce než na zdůraznění práva osob na sebeurčení. V přelomovém rozhodnutí z roku 1985 Ústavní soud prohlásil, že celý zákon o změně pohlaví z roku 1982 je v souladu s italskou Ústavou, s odkazem na nedotknutelnost těla i na ochranu osobní identity.<sup>184</sup> Od roku 1982 tak italské právo umožňuje jednotlivcům změnit své jméno a pohlaví v matrice změnou rodného listu. Podle současné praxe musí soud zjistit existenci psychologických a fyzických požadavků osoby. Poté je pověřen příslušný správní orgán, který na základě rozhodnutí soudu provede změny v rodném listě.<sup>185</sup>

---

<sup>183</sup> Cubeddu Wiedermann, M. G. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Italy. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 249-250.

<sup>184</sup> Rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 24. 5. 1985, č. 161 (1985).

<sup>185</sup> *Ibid.*, s. 251.



Současné postupy pro získání právního uznání preferovaného pohlaví jsou v mnoha ohledech ztíženy, především značnou nepřehledností, která systémem provází. Stále není jasné, jaké přesné požadavky musí osoba splnit, aby měla nárok na uznání preferovaného pohlaví. Například, zda žadatelé musí před získáním uznání pohlavní identity dodržet období na rozmyšlenou nebo jakou roli v tomto procesu hraje lékařský zákrok. V návaznosti na reformu č. 150 z roku 2011 zahrnuje řízení o právní uznání preferovaného pohlaví jak soudní, tak správní režim. Reformní zákon<sup>186</sup> zavedl řadu procesních i věcných změn, z nichž nejdůležitější jsou příslušnost soudu a povinnost žadatelů informovat své partnery a děti o uznání svého preferovaného pohlaví.

Zákon o změně pohlaví z roku 1982 k otázce státní příslušnosti mlčí. Podle italského práva může každá osoba, bez ohledu na státní příslušnost nebo pobytový status, podat žalobu u italských soudů. Italští soudci nemají žádnou diskreční pravomoc zamítnout žalobu jen z důvodu, že žalobce je cizí státní příslušník. Již rozhodnuté případy však ukazují, že právní uznání pohlavní identity bylo dostupné pouze těm, kteří jsou formálně evidováni v národním registru obyvatel. V přelomovém rozsudku z roku 2000 bylo cizincům konečně umožněno požádat o právní uznání pohlaví v Itálii, pokud prokázali, že mají povolení k pobytu. Uznání pohlavní identity je však povoleno pouze ve vztahu k dokladům, které vydávají italské orgány. Italské úřady nemohou měnit osobní údaje v cizozemských pasech. Aby to bylo možné, nejdříve by zahraniční právní systémy musely uznat rozhodnutí italského soudu.

Italské právo stanovuje, že právní uznání pohlaví je umožněno osobám starším 18 let, pokud mají dostatečnou duševní a intelektuální

---

<sup>186</sup> Reformní zákon č. 150/2011.

schopnost právně jednat. Zákonní zástupci nezletilých osob mohou být pověřeni opatrovnickým soudcem (*Giudice tutelare*), aby jménem nezletilé osoby souhlasili jak s celým řízením, tak s případným nezbytným lékařským zákrokem. V případě, že probíhá řízení týkající se právního uznání preferovaného pohlaví u osoby, která je mladší 18 let, musí být takové dítě v průběhu řízení vyslechnuto. V minulosti italské soudy odmítaly vyhovět žádostem podaným nezletilými osobami prostřednictvím jejich rodičů, protože takové zastoupení rodičů bylo považováno za nepřijatelné z důvodu ochrany osobnostních práv. Z novějších rozhodnutí však vyplývá, že operace pro potvrzení pohlaví jsou stále častěji považovány za součást lékařské péče, jejímž cílem je dosáhnout psychické a fyzické identity nezletilé osoby. Tímto způsobem lze v případě zohlednění zájmů nezletilé osoby uplatnit zásadu zákonného zastoupení.<sup>187</sup>

Až do rozhodnutí Ústavního soudu z roku 2015<sup>188</sup> byla nejkontroverznějším aspektem právního uznání pohlaví v Itálii otázka, do jaké míry se žadatelé musí podrobit lékařskému zákroku nebo nucené sterilizaci. Existovala totiž značná nejistota ohledně přesné formy lékařské péče. Jako první se ukázalo, že ani sterilizace, ani neplodnost nejsou podle italského práva specifickým požadavkem. Podobně psychická změna identity nebyla výslovně stanovena v žádném právním předpise, ačkoliv v praxi byla podmínkou pro uznání pohlaví. Na druhou stranu existovala judikatura, která ukázala, že žadatelé o uznání preferovaného

---

<sup>187</sup> Cubeddu Wiedermann, M. G. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Italy. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 252.

<sup>188</sup> Citováno dle Cubeddu Wiedermann, M. G. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Italy. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 249-250.

pohlaví se musí podrobit určité formě chirurgického zákroku. Zvláště důležitá, zejména u osob z řad žadatelů pro právní uznání změny pohlaví ženy na muže, byla otázka, zda jde o změnu jejich vnějších pohlavních znaků, nebo zda existuje také požadavek na změnu vnitřních pohlavních orgánů. Navíc nebylo jasné, zda postačují destruktivní úpravy, nebo zda žadatel musí podstoupit také rekonstrukční zákrok. V posledních letech začaly italské soudy přijímat širší výklad a odklonily se od důrazu na chirurgické operace. V roce 2011 pak *Římský soud*<sup>189</sup> judikoval, že chirurgický zákrok není nezbytnou náležitostí změny osobních záznamů v matrice. Chirurgický zákrok je vyžadován pouze tehdy, pokud je nutný k zajištění fyzické a psychické stability osoby.<sup>190</sup>

Reformy z roku 2011 předpokládají režim právního uznání pohlaví, v němž kategorie pohlaví není závislá na pohlavních znacích osoby. To je vítaný vývoj, zejména s ohledem na obtíže, kterým mohou žadatelé čelit při přístupu k řádné lékařské péči.

Podle zákona o změně pohlaví z roku 1982 zahrnuje postup pro získání právního uznání pohlaví dvě odlišné fáze. Během první etapy může žadatel v případě potřeby a vhodnosti požádat o lékařský zákrok. Jak bylo uvedeno, soud může lékařský zákrok, který by poškodil žadatelovo zdraví, odmítnout. Kromě toho je akceptován lékařský zákrok, který byl proveden v zahraničí. Poté, co se žadatel podrobí soudem povolenému lékařskému ošetření, musí podat další žádost o povolení změn v občanském rejstříku. Žadatelé musí v zásadě dodržet obě fáze řízení. Mnoho jednotlivců nikdy prvně neinicuje žádost o soudem nařízené lékařské ošetření. Místo toho jednoduše požádají o uznání preferovaného pohlaví,

---

<sup>189</sup> Rozhodnutí ze dne 14. 4. 2011, Fam. Dir. (Famiglia e Diritto), p. 183.

<sup>190</sup> Ibid, s. 252-253.

neboť se již podrobili léčbě. Tento jev lze vysvětlit zejména náklady spojenými s podáním dvou žalob u civilních soudů. Žadatelé často dávají přednost snížení poplatků tím, že vyhledají lékařský zákrok mimo systém ošetření nařízeného soudem. Od roku 2011 se na řízení o soudním uznání preferovaného pohlaví vztahují stejná pravidla občanského soudního řízení jako na „běžný rozsudek o uznání“ (*rito ordinario di cognizione*). Příslušným soudem je předseda soudu v okrese žadatelova bydliště. Předseda soudu jmenuje vyšetřujícího soudce a stanoví jak datum vydání rozhodnutí, tak lhůtu, do kdy musí žadatel informovat svého manžela/manželku a děti o připravované změně pohlaví.<sup>191</sup>

Článek 4 zákona o změně pohlaví z roku 1982 a článek 31 reformního zákona č. 150 z roku 2011 stanoví, že uznání preferovaného pohlaví v Itálii nemá zpětný účinek. Po právním uznání je žadatel považován za osobu s nově uznaným pohlavím pro všechny účely, a to v požadovaném rozsahu. V důsledku právního uznání může žadatel usilovat o změnu svých osobních záznamů a dokladů, včetně italského pasu a čísla národního pojištění, tak, aby tyto záznamy odrážely skutečnou identitu žadatele. Rovněž může usilovat o opravu svého rodného listu, který již nezůstává záznamem o právním pohlaví, s nímž se narodil. Žadatel může rovněž požádat o změnu svého křestního jména. Pokud si však přeje používat křestní jméno, které je zcela odlišné od jeho původního jména, bude

---

<sup>191</sup> Cubeddu Wiedermann, M. G. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Italy. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 254.

muset dodržet obecná pravidla týkající se změny jména. Úředník na matrice může kdykoliv nahlédnout do úplných záznamů v rodném listě, nedochází tak zcela ke zrušení původních údajů.<sup>192</sup>

Italské právo neuznává manželství osob stejného pohlaví. Itálie je poslední zemí Evropské unie, která zakotvila s účinností od 5. 6. 2016 institut registrovaného partnerství (*unione civile*). Stalo se tak v reakci na rozhodnutí ESLP ve věci *Oliari a další proti Itálii*.<sup>193</sup> Pokud osoba usiluje o právní uznání změny pohlaví po uzavření manželství, panuje nejistota ohledně toho, jaké důsledky má toto uznání pro právní status manželství. Zejména existuje otázka, zda uznání automaticky ruší platné heterosexuální manželství, nebo zda uznání opačného pohlaví představuje důvod rozvodu. Zákon o změně pohlaví z roku 1982 uvádí, že právní uznání preferovaného pohlaví vede k automatickému zrušení manželství. Neupřesňuje však, zda musí matrikář z úřední povinnosti zaznamenat právní uznání změny pohlaví do matriky manželství. V roce 1987 reformy italských rozvodových zákonů označily právní uznání změny pohlaví za důvod k rozvodu (čímž naznačily, že rozluka byla spíše volitelná než automatická). Nucený zánik manželství byl předmětem několika sporů u italských soudů. Kasační soud již dříve rozhodl, že zánik manželství ex lege je v rozporu s italskou Ústavou a také s Úmluvou. Zrušení manželství ex lege je neoprávněným zásahem do práva na respektování soukromého a rodinného života. Ústavní soud rozhodl,<sup>194</sup> že automatický zánik manželství po právním uznání preferovaného pohlaví jednoho z

---

<sup>192</sup> Cubeddu Wiedermann, M. G. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Italy. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 255.

<sup>193</sup> Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. 7. 2015 ve věci *Oliari a další proti Itálii*, č. 18766/11 a 36030/11.

<sup>194</sup> Rozhodnutí Ústavního soudu Itálie ze dne 11. 6. 2014, č. 170 (2014).

manželů není v rozporu s článkem 29 italské Ústavy. Ochrana poskytovaná manželskému páru podle článku 29 italské Ústavy předpokládá, stejně jako občanský zákoník, že existují dvě strany opačného právního pohlaví. Proto uznání preferovaného pohlaví jednotlivce mění platné heterosexuální manželství na svazek dvou osob stejného pohlaví. Na druhou stranu Ústavní soud požaduje změnu zákona, který v současném stavu jednoduše zbavuje trans osoby a jejich manžele veškerého právního uznání, čímž degraduje tyto páry ze statusu "maximální právní ochrany" na "absolutní neurčitost". Takové automatické zrušení manželství, které zbavuje pár všech jejich zákonných práv uznáním preferovaného pohlaví jednoho z manželů, je porušením "nedotknutelnosti práv", jak je stanoveno v článku 2 italské ústavy. Stejně jako Ústavní soud již dříve vyzval italské zákonodárce, aby zavedli uznání stejnopohlavních párů bez uzavření manželství, soud znovu naléhal na zavedení registrovaného partnerství, aby trans osoby, které chtějí zůstat právně vázány na svého bývalého partnera stejného pohlaví, nebyly zbaveny veškerého právního uznání. Rozsudek je nicméně sporný jak pro zanedbání symbolického a společenského významu manželství v Itálii, tak pro přenesení břemene na italský parlament. Vzhledem k tomu, že ve vazbě na vyjádření Ústavního soudu k otázce partnerství osob stejného pohlaví, italský parlament přijal jen málo opatření k nápravě stávající nezákonnosti, které čelí osoby stejného pohlaví (včetně párů, kde jeden z partnerů získal právní uznání svého nebo preferovaného pohlaví). Je však velmi pravděpodobné, že se to změní. V již zmiňované kauze *Oliari a další versus Itálie*<sup>195</sup> ESLP rozhodl, že právní ochrana, která je v současné době v Itálii k dispozici párům stejného pohlaví, nejenže nezajišťuje základní

---

<sup>195</sup> Rozhodnutí ESLP ze dne 21. 7. 2015 ve věci *Oliari a další versus Itálie*, č. 18766/11 a 36030/11.

potřeby relevantní pro pár v trvalém vztahu, ale není ani dostatečně spolehlivá, a že občanský svazek nebo registrované partnerství by pro páry stejného pohlaví, jako jsou stěžovatelé, bylo nejvhodnějším způsobem, jak dosáhnout právního uznání jejich vztahu. Proto je nyní vyvíjen značný tlak na vytvoření systému právního uznání vztahů osob stejného pohlaví.<sup>196</sup>

Právním uznáním preferovaného pohlaví neztrácí osoba svá rodičovská práva a povinnosti. Podle italského práva soud omezí nebo zbaví rodiče práv ve vztahu k jeho dítěti pouze v případě, že představuje pro dítě riziko, neboť z judikatury vyplynulo, že italští soudci již v minulosti zvažovali, zda změna pohlaví rodiče může dítěti způsobit psychickou újmu.<sup>197</sup>

Italské právní předpisy zakazují diskriminaci na základě pohlaví a podporují rovnost. Brání zaměstnavatelům, aby od prvního pohovoru zkoumali ty aspekty života uchazeče o zaměstnání, které nejsou relevantní pro jeho odbornou způsobilost. Zaměstnavatel může provádět prověrky soukromého života budoucího zaměstnance za účelem zjištění, zda je zaměstnanec transgenderově identifikován. Italský Ústavní soud rozhodl, že regionální právní předpisy zajišťují rovné příležitosti, chrání před sociálním vyloučením a podporují pozitivní vnímání trans osob. V profesní sféře je diskreční pravomoc v oblasti vzdělávání a odborné přípravy.

---

<sup>196</sup> Cubeddu Wiedermann, M. G. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Italy. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 256-258.

<sup>197</sup> Ibid., s. 258.

V literatuře bylo uvedeno, že v řadě italských vězeňských zařízení, například v *San Vittore* v Miláně a v římské *Rebibbi*, jsou umístěny speciální jednotky pro trans osoby, které mají zabránit násilí na trans osobách ve věznicích.<sup>198</sup>

### 3.2.5 Španělské království

Španělsko je země, která v roce 2007 zavedla nový zákon<sup>199</sup>, který umožňuje jednotlivcům získat uznání jejich preferovaného pohlaví. Tento zákon upravuje možnost změny označení pohlaví v občanském rejstříku. Umožňuje osobě, jejíž pohlavní identita neodpovídá pohlaví uvedeném v rodném listu, změnit označení pohlaví v občanském rejstříku a změnit si jméno.<sup>200</sup> Zákon byl přijat v období levicových, liberálních reforem spolu s legalizací manželství osob stejného pohlaví.

Již před rokem 2007, při absenci zákonné úpravy, začaly soudy povolovat jednotlivcům získat právní uznání jejich preferovaného pohlaví. Uznat tehdy preferované pohlaví však mohl pouze soud. Podle judikatury Nejvyššího soudu Španělska, jehož hlavní případ v tomto období pochází z roku 1987, byl transgenderismus definován jako psychická patologie spočívající v pocitu přináležet k opačnému pohlaví, odmítání vlastního pohlaví a obsedantní touze změnit morfolologii pohlavních orgánů. Pro právní uznání preferovaného pohlaví se museli žadatelé podrobit hormonální léčbě a podstoupit operaci. Cílem těchto lékařských zákroků bylo odstranění primárních pohlavních znaků, potlačení sekundárních

---

<sup>198</sup> Ibid.

<sup>199</sup> Zákon č. 3/2007; *reguladora de la rectificación registral de la mención relativa al sexo de las personas*.

<sup>200</sup> Ferrer Riba, J., Lamarca Marquès, A. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Spain. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 261.



pohlavních znaků a implantace umělých pohlavních orgánů odpovídajících těm, které jsou spojeny s preferovaným pohlavím žadatele. Ačkoliv Nejvyšší soud umožnil uznání preferovaného pohlaví, uvedl, že takové uznání je toliko právní fikcí. Preferované pohlaví jednotlivce tedy nebylo uznáno automaticky pro všechny oblasti a posuzovalo se ad hoc. Manželství s osobou stejného pohlaví zůstalo zakázáno. Ještě před přijetím zákona č. 3/2007 byla judikatura Nejvyššího soudu porušována řadou rozhodnutí nižších soudů. Nižší soudy ne vždy vyžadovaly úplné potvrzení pohlaví operací. Rozhodnutí nižších soudů rovněž povolovala řadu sňatků mezi trans osobami a manželem/manželkou, který/á sdílel/a stejné matrikové pohlaví, jaké bylo trans osobě přiděleno při narození.

Při zavádění těchto liberalizačních trendů se některé nižší soudy odvolávaly na předchozí novelu španělského trestního zákoníku z roku 1983. Tato novela dekriminlizovala operaci potvrzující pohlaví. Chirurgický zákrok tak byl považován za výjimku z trestného činu ublížení na zdraví navzdory souhlasu oběti za předpokladu, že osoba udělující platný, svobodný, vědomý a výslovný souhlas dosáhla zletilosti. Jakmile je preferované pohlaví právně uznáno, mohou dotčené osoby vykonávat veškerá práva, která vyplývají z jejich nového právního statusu.<sup>201</sup>

Výše zmiňovaný zákon z roku 2007 umožňuje změnu zákonného označení pohlaví osoby v občanském rejstříku. Zákon takovou změnu označuje jako "oprava registru". Pojem "oprava" nicméně vyvolal určité rozpaky, neboť se obvykle užívá v situaci, kdy došlo k původnímu omylu. Tento termín je proto vhodnější používat v souvislosti s intersex osobami, tedy v situacích, v nichž jsou osoby postiženy stavem vývoje pohlaví, který mohl vést k chybě při určování pohlaví při narození. Zákon

---

<sup>201</sup> Ibid., s. 263.

z roku 2007 rovněž zavedl zásadní novinky do právního uznávání preferovaného pohlaví, např. řízení má administrativní povahu, zásadně nevyžaduje, aby jednotlivec žádal o přivolení soudu, jak tomu bylo v minulosti. Vzhledem k tomu, že informace týkající se právního pohlaví jsou zapsány v občanském rejstříku, stačí, aby osoba, která si přeje opravu v rejstříku, podala návrh na změnu tohoto zápisu. Řízení před matrikářem je omezeno pouze na zkoumání splnění podmínek stanovených zákonem.

Vedení občanského rejstříku je ve Španělsku tradičně svěřeno soudcům, ačkoliv je koncipováno jako správní funkce, a soudci proto v této pozici nevykonávají soudní moc. Jejich pravomoci jsou delegovány výkonnou mocí a dohlíží na ně Ministerstvo spravedlnosti. Žádosti o právní uznání preferovaného pohlaví tedy vyřizuje a rozhoduje soudce, a to ve správním řízení, které končí vydáním rozhodnutí bez účinku *rei iudicatae*.<sup>202</sup> Proti nepříznivému rozhodnutí se lze odvolat ke *Generálnímu ředitelství matrik a notářství*. Nakonec je možné se proti usnesením ředitelství odvolat k soudu, což je společné pro všechna rozhodnutí správních orgánů ve Španělsku. Zvláštností rozhodnutí civilních rejstříků však je, že odvolání se nepodává u správních soudů.

Právní režim týkající se postavení transsexuálních osob, zavedený zákonem č. 3/2007, se zásadně odchyluje od předchozího právního režimu v tom, že nevyžaduje podstoupení operace pro potvrzení pohlaví. Zákon pouze vyžaduje, aby žadatel předložil diagnózu dysforie a důkaz, že podstoupil lékařskou léčbu tak, aby změnil své fyzické znaky na znaky typické pro jím preferované pohlaví.<sup>203</sup>

---

<sup>202</sup> Ibid., s. 262-266.

<sup>203</sup> Ibid., s. 268.

Žadatel musí předložit doklad o tom, že byl nejméně dva roky léčen, aby se jeho tělesné vlastnosti změnily na vlastnosti preferovaného pohlaví. Jak již bylo vysvětleno, zákon je zaměřen na informace zapsané v občanském rejstříku a na pohlavní identitu žadatele. Obvyklým způsobem prokázání nesouladu je fyzická změna vzhledu žadatele. V běžných případech k uznání nestačí splnění „testu každodenního života“, který se uplatňuje v jiných právních řádech. Zákon v zásadě vyžaduje, aby se žadatel podrobil procesu, jehož cílem je změna osobního vzhledu. Nevyžaduje se však, aby léčba měla určitou intenzitu nebo vyvolávala nevratné účinky, ani není specifikováno, zda žadatel nebo lékař v jeho zastoupení musí prokázat, že léčba byla plně úspěšná, či jaké úrovně fyzické změny má být dosaženo.

Z nejnovějších zpráv<sup>204</sup> vyplývá, že je ve Španělsku umožněna bezplatná asistovaná reprodukce pro osoby LGBT+ komunity. Možnost stát se rodičem prostřednictvím asistované reprodukce tak již není založena na sexuální orientaci nebo rodinném stavu. Ministryně zdravotnictví *Carolina Darias* podepsala nařízení, prostřednictvím něhož bude svobodným ženám a komunitě LGBT+ umožněn bezplatný přístup k asistované reprodukci. Nařízení se vztahuje nejen na ženy bez partnera či manžela, ale rovněž na lesbické páry i na trans osoby. Možnost stát se rodičem tak již nebude záviset na sexuální orientaci nebo rodinném stavu.

Spokojenost komunity LGBT+, která již dlouho žádá systém veřejného zdravotnictví, aby byly předražené zákroky, jako je *oplození in vitro*, bezplatné. Tento způsob oplození je přitom pro heterosexuální

---

<sup>204</sup> Informace dostupná z: <https://www.iodonna.it/benessere/amore-e-sesso/2021/11/10/fecondazione-assistita-gratuita-spagna-single-e-transgender/?fbclid=IwAR0qndkfZtL1xtl9cmlt884eegd-k3lan6lB-VRjN8FVJgG9nEN3lgI3lkj8>. [cit. 10. 11. 2021].

ženy zdarma, ostatní však nutí obracet se na soukromé kliniky, kde jsou takové zákroky spojeny s vysokými náklady.

Tento krok, jak uvádí španělská Federace skupin pro práva LGBT+, zlepšil život tisícům lidí. Pro ministryni, která se v rámci výkonu svého úřadu snaží skoncovat s Gediskriminací svobodných, lesbických a bisexuálních žen a transsexuálů v systému veřejného zdravotnictví, nařízení představuje spravedlivé opatření.<sup>205</sup>

### 3.2.6 Anglie

Přesto, že Spojené království vystoupilo 1. února 2020 z Evropské unie,<sup>206</sup> byla právní úprava Anglie zařazena do kapitoly věnované zahraniční inspiraci, neboť disponuje bohatou judikaturou týkající se problematiky změny pohlaví.

V Anglii jsou hlavním pramenem práva zákony vydávané Parlamentem Spojeného království a rozhodnutí soudů.

Pohlaví je v Anglii chápáno jako součást civilního statusu člověka. Dítě narozené na území Anglie musí být zaregistrováno do registru osob během 42 dnů.

Právní postavení trans osob v Anglii je upraveno především *zákonem o uznání pohlaví*.<sup>207</sup> Přijetím zákona o manželství pro osoby stejného pohlaví<sup>208</sup> z roku 2013, si vyžádalo několik zásadních změn zákona o uznání pohlaví z roku 2004, zejména týkající se řešení dopadu změny pohlaví na existující manželství nebo registrované partnerství. Vzhledem k

---

<sup>205</sup> Ibid.

<sup>206</sup> Informace dostupná z: [BREXIT – Ministerstvo vnitra České republiky \(mvcr.cz\)](https://www.mvcr.cz) [cit. 12. 12. 2021].

<sup>207</sup> Zákon č. SI 2005/54; přijat 1. 7. 2004, účinnost 4. 4. 2005.

<sup>208</sup> Civil Partnership Act 2004.

tomu, že zákon o uznání pohlaví z roku 2004 není použitelný, právo týkající se právního pohlaví osoby se nachází v soudních rozhodnutích. Zajímavé je, že oba kontexty, které poskytly konečný podnět k přijetí právních předpisů z roku 2004, se týkaly otázky, zda by trans osoba měla mít možnost uzavřít manželství.<sup>209</sup>

*Common law* je ustáleno v závěrech vydaných v rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věci *Corbett versus Corbett*<sup>210</sup> (také jako Ashley). V této věci bylo rozhodnuto, že manželství mezi mužem (panem Corbettem) a trans osobou plně po operaci z muže na ženu (April Ashley) je neplatné. Znalecký lékařský posudek předložený soudci připouštěl nejméně čtyři kritéria pro posouzení pohlaví osoby, a to 1) chromozomální faktory; 2) gonadální faktory (tj. přítomnost nebo nepřítomnost varlat nebo vaječnicků); 3) genitální faktory (včetně vnitřních pohlavních orgánů); a 4) psychologické faktory, nad to uvedl, že biologická pohlavní konstituce jedince je pevně stanovena při narození. Dospěl k závěru, že by zákon měl v první řadě akceptovat první tři z kritérií, tj. chromozomální, gonadální a genitální testy, a pokud jsou všechny tři shodné, určit pohlaví pro účely manželství podle nich a ignorovat jakýkoliv chirurgický zásah. Uzavřel, že pro účely manželství se "skutečné pohlaví" osoby určuje při narození a trans osoba, která je mužem, nemůže nahradit osobu, která je přirozeně schopna plnit základní roli ženy v manželství. Rozhodnutí Corbett bylo v některých případech v jiných jurisdikcích potvrzeno, zatímco v jiných odmítnuto, a jeho odůvodnění bylo někdy tvrdě kritizováno. Za zmínku

---

<sup>209</sup> Gilmore, S., *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in England and Wales*. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 184.

<sup>210</sup> Gilmore, S., Herring, J., Probert, R. (eds.). *Landmark Cases in Family Law*, Hart Publishing, Oxford 2011, s. 47-72.

stojí zejména silná kritika australského rodinného soudu ve věci *Re Kevin*.<sup>211</sup> Věc týkající se platnosti manželství transsexuála, který uvedl, že užití termínu "skutečné pohlaví" vyvolalo falešný dojem, že sociální a psychologické otázky jsou irelevantní.<sup>212</sup>

Názor vyslovený, v již zmiňovaném rozhodnutí *Corbett*, byl však odlišen ve věci *W versus W*<sup>213</sup>, v níž byly řešeny právní otázky obdobné jako ve věci *Corbett*, s tím rozdílem, že biologické charakteristiky pohlaví nebyly při narození jedince totožné. V tomto případě soud rozhodl, že v případě intersex osoby musí být pohlaví v době uzavření manželství určeno s ohledem na vývoj osoby a všechny pohlavní znaky uvedené v rozsudku *Corbett*, tj. biologické, psychologické a hormonální faktory, jakož i sekundární pohlavní znaky. Zákon o uznávání pohlaví z roku 2004 a jeho pozadí není překvapivé, že vzhledem k nepružnému a formalistickému přístupu ve věci *Corbett* byly vzneseny námitky týkající se lidských práv před Evropským soudem pro lidská práva tvrdící porušení článku 8 Úmluvy (právo na respektování soukromého a rodinného života) a článku 12 (právo uzavřít manželství a založit rodinu), a to v důsledku toho, že stát neudělil právní uznání pohlaví transsexuálním osobám v různých oblastech jejich života. Zpočátku byly stížnosti neúspěšné, přičemž ESLP dospěl k závěru, že mezi smluvními státy existuje jen málo

---

<sup>211</sup> Rozhodnutí rodinného soudu Austrálie, [2001] FamCA 1074.

<sup>212</sup> Gilmore, S., *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in England and Wales*. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 184.

<sup>213</sup> *W versus W* [2001] Fam 111.

společných východisek, a proto jde o oblast, v níž mají strany široký prostor pro uvážení, ačkoli zároveň uznal závažnost problémů, které se týkají trans osob a potřeby vhodných právních opatření.<sup>214</sup>

V roce 1998 ve věci *Sheffield a Horsham proti Spojenému království*<sup>215</sup> ESLP tento názor zopakoval a zároveň konstatoval, že dochází k většímu společenskému přijetí transsexualismu a k většímu uznání problémů, s nimiž se postoperační transsexuálové setkávají. Soud v této věci rovněž odkázal na rozhodnutí Evropského soudního dvora (ESD) ve věci *P versus S a dalším*,<sup>216</sup> který rozhodl, že *Směrnice o rovném zacházení (76/207/EHS)* je rozšířena na ochranu transsexuálních osob před diskriminací na základě změny pohlaví, což následně vedlo ke změně vnitrostátních antidiskriminačních právních předpisů.<sup>217</sup>

V návaznosti na judikaturu ESLP zřídilo ministerstvo vnitra meziresortní pracovní skupinu, která se zabývala potřebou vhodných opatření týkajících se řešení problémů, s nimiž se setkávají trans osoby, a to s ohledem na vědecký i společenský vývoj a opatření přijatá v jiných zemích. Ve své zprávě, zveřejněné v dubnu 2000, stanovila pracovní skupina tři možnosti reformy: a) ponechat současný stav beze změny; b) vydávat rodné listy s uvedením nového jména a případně pohlaví; a c) plně právně uznat nové pohlaví s výhradou určitých kritérií a postupů. V očekávání rozhodnutí ve věci *Goodwin*<sup>218</sup> bylo po setkání pracovní skupiny,

<sup>214</sup> Gilmore, S., The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in England and Wales. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 188.

<sup>215</sup> Věc *Sheffield a Horsham versus Spojené království*, op. cit.

<sup>216</sup> Rozsudek Soudního dvora ze dne 30. dubna 1996 ve věci P proti S a Cornwall County Council, č. C-13/94.

<sup>217</sup> Gilmore, S., The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in England and Wales. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 189.

<sup>218</sup> Věc *Goodwin proti Spojenému království*, op. cit.

tentokrát se širšími pravomocemi, vládou oznámeno, že bude vytvořena nová právní úprava reflektující závěry konstatované v rozhodnutí *Goodwin*. To vyžadovalo posun od určování pohlaví osoby jednoduše podle pohlaví, které se jí přisuzuje na základě biologických kritérií, přičemž je možné sledovat odklon od terminologie domácí judikatury, když se nyní v zákoně převážně hovoří o pohlaví, nikoliv o genderu.<sup>219</sup>

Zákon o právním uznání pohlaví z roku 2004 tak zavedl postup, podle kterého lze podat žádost o vydání osvědčení o uznání pohlaví ke specializovanému tribunálu, označovanému jako *Gender Recognition Panel*. Panel se skládá z právníků, kteří mají příslušnou kvalifikaci, a lékařů, kteří musí být buď registrovaným lékařem, nebo registrovaným psychologem.<sup>220</sup>

S výjimkou případů intersex osob se právní pohlaví v Anglii a Walesu určuje při narození na základě shodných biologických faktorů, jak je uvedeno ve věci *Corbett versus Corbett*.<sup>221</sup> Zákon o právním uznání preferovaného pohlaví však umožňuje, aby osoba získala právní pohlaví odlišné od pohlaví určeného při narození.

Zákon z roku 2004 v podobě, v jaké byl původně přijat, navíc neumožňoval změnu pohlaví u osob ve svazku manželském. V roce 2013 však došlo k přijetí zákona o manželství mezi osobami stejného pohlaví

---

<sup>219</sup> Gilmore, S., The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in England and Wales. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 190.

<sup>220</sup> Gilmore, S., The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in England and Wales. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 192.

<sup>221</sup> Věc *Corbett versus Corbett*, op. cit.



(od roku 2019 pak mohou registrované partnerství uzavřít i osoby opačného pohlaví), na základě něho byla podmínka zániku manželství odstraněna.

Celkově lze říct, že ačkoli zákon o uznávání pohlaví z roku 2004 má své nedostatky, je zřejmé, že šlo o přelomový zákon, který delegitimoval chirurgické zákroky a hormonální léčbu jako požadavek pro právní uznání preferovaného pohlaví a povzbudil snahu o změnu v jiných jurisdikcích. Ochrana, kterou transsexuálům poskytuje zákon o rovnosti z roku 2010 a zákon o manželství pro stejnopohlavní páry z roku 2013, představuje další právní kroky správným směrem. Nicméně i nadále se diskutuje o dalších reformách, ve vazbě na ty, co probíhají v jiných jurisdikcích.

### 3.3 Model založený na právu na sebeurčení

#### 3.3.1 Švédské království

Švédsko se v roce 1972 stalo první zemí na světě, která přijala národní legislativu pro změnu registrovaného pohlaví. Tato právní úprava byla označena jako zákon o určování pohlaví v některých případech.<sup>222</sup>

Cesta zákona uznávajícího trans osoby však nebyla přímočará a pouze pozitivní. Požadavky pro právní uznání preferovaného pohlaví spočívaly v tom, že žadatel musel být švédským občanem, musel být neplodný a svobodný. I když uvedené podmínky nebyly ideální, stala se přijatá právní úprava vzorem pro mnoho zemí. Stinná stránka přístupu spočívajícím v invazivních chirurgických zákrocích s následky sterility bez

---

<sup>222</sup> lag 1972:119 on fastställande av könstillhörighet i vissa fall.

jakéhokoliv základu ve vědeckém výzkumu trvala po dobu čtyř desetiletí, a to až do roku 2013.<sup>223</sup>

Švédsko je považováno za zemi, v níž historicky neexistovala silná právní kultura. To změnil až vstup do Evropské unie v roce 1995. Zajímavý fakt pak představuje možnost soudům přiznávat náhradu škody za porušení práv přiznaných Úmluvou teprve od roku 2018. Vývoj v problematice trans osob ve Švédsku je možné označit jako postup od pouhé perspektivy sociální spravedlnosti ke spravedlnosti právní. Na základě toho je možné vytvořit historickou časovou osu na tři období – počátky trans práva ve Švédsku, 60. léta 20. století až rok 2007; změna paradigmatu, pokud jde o individuální práva v letech 2008-2015; a současný stav práva.<sup>224</sup>

Z literatury se podává, že první úspěšná trans operace byla ve Švédsku provedena v roce 1968. Medicína v té době poskytovala fyzické alternativy ke změně pohlaví, zatímco právní aspekty byly v té době neměnné.

Stejně jako je tomu v České republice, i ve Švédsku je základním identifikačním znakem fyzické osoby rodné číslo. Jeho skladba je rovněž totožná. Dá se z něj tedy vyčíst pohlaví dotyčné osoby.

Stejně tak vývoji problematiky jmen se podobá česká právní úprava, či zahraničním právním úpravám, kterým v této práci již byla pozornost

---

<sup>223</sup> Carlson, L. The Paradox of Trans Law in Sweden. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 541-543.

<sup>224</sup> Ibid.

věnována. Švédsko přijalo první zákon o jménech v roce 1901<sup>225</sup>, jeho účelem bylo zakázat používání šlechtických jmen. Zákaz platil až do roku 1963. Původně nebylo možné jméno změnit.

Postupem času došlo k různým debatám ohledně pojetí pohlaví, jmen, či možných předpokladů pro jejich změnu.

Zavedením registrovaného partnerství do švédského právního řádu v roce 1995 byla podmínka neexistence manželství pro změnu pohlaví rozšířena o tento institut. Sterilizace v této oblasti byly i nadále obhajovány právní jistotou v rámci rodinné struktury (důraz na právní jistotu v rodinných vztazích je mimo jiné kladen i zákonem o rodině z roku 2019).

S ohledem na celosvětový vývoj v problematice trans osob, rozhodovací praxi ESLP a širším diskusím došlo k obrovskému posunu v přístupu k trans lidem ve Švédsku.

Níže tak bude věnována pozornost současného stavu právní úpravy trans problematiky, včetně zákona z roku 1972, civilního statusu, rodičovství, zákona o jménu, číslu sociálního pojištění a vyplácení odškodnění za sterilizace jakožto požadavku pro právní uznání preferovaného pohlaví na základě zákona z roku 1972.<sup>226</sup>

---

<sup>225</sup> Citováno dle Carlson, L. The Paradox of Trans Law in Sweden. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 541-543.

<sup>226</sup> Citováno dle Carlson, L. The Paradox of Trans Law in Sweden. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 541-543.

Jak již bylo pojednáno v úvodu, v roce 2017 bylo k *Yogyakartským principům*<sup>227</sup> přidáno deset zásad (YP+10), které odrážejí významný vývoj jak v oblasti mezinárodního pojetí lidských práv, tak v chápání porušování práv osob s různou sexuální orientací a genderovou identitou.

Výše uvedené bylo reflektováno v zákoně z roku 1972. Podle jeho současného stavu musí být osoba žádající o změnu zákonného pohlaví starší 18 let, prohlásit, že se po delší dobu ztotožňuje s opačným pohlavím, než jí bylo určeno po narození, a že tato přináležitost bude trvalá.

V případě chirurgické změny pohlaví musí být osoba starší 12 let, aby mohla udělit k zákroku informovaný souhlas, rovněž musí prohlásit, že se narodila s odchylkou ve vývoji pohlaví a že změna pohlaví je v souladu s vývojem pohlavní identity a nejlépe odpovídá fyzickému stavu žadatele.

Žádosti o změnu pohlaví, ať už právní nebo zdravotní, lze vyhovět pouze švédským občanům. Neexistence manželství jako podmínka byla zrušena v roce 2012. Existence registrovaného partnerství však nadále překážku pro právní uznání preferovaného pohlaví představuje.

Ve Švédsku existují čtyři kategorie statusu: manželé, registrovaní partneři, partneři žijící ve společné domácnosti a partneři bez deklarovaného vztahu. Manželský obřad je náboženský nebo občanský a pár je buď homosexuální, nebo heterosexuální. Zajímavostí je, že registrace manželství či registrovaného partnerství provádí daňové úřady.<sup>228</sup>

V problematice rodičovství je pak švédská právní úprava velmi zajímavá.

V současné době totiž v zákoně o rodičovství existují zvláštní pravidla týkající se dítěte narozeného trans osobám. Transmuž, kterému se

---

<sup>227</sup> Informace dostupná z: <https://www.refworld.org/docid/48244e602.html>

<sup>228</sup> Ibid., s. 550.

narodí dítě je považován za otce dítěte. Transžena, která daruje sperma, je považována za matku dítěte. V jiných zákonech však toto pojetí není obsaženo a transmuž je považován za matku dítěte, stejně tak transžena je považována za otce dítěte.<sup>229</sup>

Ve vazbě na odškodňování nucených sterilizací se Švédsko stalo první zemí na světě, která náhrady škody nabídla. V roce 2018 byl přijat zákon o vyplacení paušální částky 225 000 švédských korun, jakožto odškodnění těm, kteří úspěšně požádali o legální změnu pohlaví v období od 1. července 1972 do 30. června 2013.

V závěru pozornosti věnované Švédsku, nezbyvá než dodat, že historický vývoj práv trans osob jasně ukazuje, že zákonodárci nemohou a ani by neměli určovat cestu, kterou se mají trans práva ubírat. Švédsko je možná jedním z nejlepších příkladů toho, proč "nic o nás bez nás" je tak důležité. Občanská společnost musí zpochybňovat zákonodárcem přijatá (nebo nepřijatá) rozhodnutí. Rovněž soudy musí v této oblasti působit jako aktivní garanti lidských práv.<sup>230</sup>

### **3.3.2 Dánské království**

Dánsko se řadí mezi země modelu sebeurčení z následujících důvodů.

V posledních desetiletích zde totiž dochází k postupnému uznávání trans osob jako skupiny, která vyžaduje zvláštní právní úpravu (ochranu).

Vývoj v této oblasti byl klidný, debaty většinou umírněné a objektivní. Obecně platí, že právní řešení pro trans osoby v Dánsku je pragmatické.

---

<sup>229</sup> Ibid., s. 551-552.

<sup>230</sup> Ibid., s. 555.

Zásadní změny v této oblasti byly provedeny prostřednictvím právních předpisů, nikoliv na základě rozhodovací praxe soudů.

V roce 1971 byl přijat legislativní rámec (*Bekendtgørelse af lov om forbud mod forskelsbehandling på grund af race m.v*)<sup>231</sup> zakazující diskriminaci z různých důvodů, včetně sexuální orientace. Zákaz diskriminace sahá rovněž do oblasti trhu práce, a to na základě implementace v souladu se směrnicí EU 2000/78/EF.

V Dánsku neexistují žádné zvláštní předpisy, které by upravovaly práva trans osob. V některých zákonech nebo nařízeních však existují konkrétní ustanovení, které s nimi úzce souvisí.

Dánský zákon o zdravotní péči (*Sundhedsloven*)<sup>232</sup> z roku 2005 kupř. výslovně stanovuje možnost kastrace (stále však pouze u osob starších 18 let) za účelem změny pohlaví.<sup>233</sup>

Neexistuje ani žádná speciální norma, která by definovala trans osoby. Pojem jako např. *transseksuel* se používá obecně jako pojmenování pro osoby, které cítí, že se narodily v nesprávném pohlaví, a přejí si změnit pohlaví, nebo slovo *transkønnet* jako širší pojmenování pohlavní dysforie.<sup>234</sup>

V debatě o transgenderových otázkách jsou dánské LGBT organizace politicky velmi aktivní a zdůrazňují, že termín "transsexuál" může být zavádějící, protože pohlavní identita osoby nemá nic společného s její sexuální orientací, a dávají přednost termínu "transgender". Oba termíny

---

<sup>231</sup> LBK nr 626 af 29/09/1987.

<sup>232</sup> 2004/2 LSV 74.

<sup>233</sup> Tamm, D., Lund-Andersen. I. The Civil Status of Trans Persons in Denmark. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 451-456.

<sup>234</sup> Ibid., s. 453.

se však používají a většinou jsou vnímány jako termíny se stejným významem.

Zajímavostí je, že i když je v Dánsku diagnóza transsexuality považována za duševní nemoc, v souladu s mezinárodní klasifikací nemocí (uvidíme, jak tomu bude v budoucnu ve světle nového seznamu účinného od 1. 1. 2022), v pravém slova smyslu tomu tak není. Dánsko totiž k 1. 1. 2017, jako první země na světě vyřadila transsexualitu ze seznamu duševních nemocí. Vazba na mezinárodní klasifikaci nemocí je pouze kvůli systému zdravotní péče, respektive aby poskytnutá léčba mohla být bezplatná.<sup>235</sup>

Obdobou českého matričního úřadu je v Dánsku Centrální registr osob (*Det Centrale Personregister* – dále jen „CPR“), který uchovává základní osobní údaje o občanech a obyvatelích s dánským číslem sociálního pojištění. Správa CPR je součástí ministerstva hospodářství a vnitra.<sup>236</sup>

Pohlaví není dle dánského práva zahrnuto do civilního statusu (ženatý/vdaná, rozvedený/rozvedená, popř. vdova/vdovec), ale bere se v úvahu jako status právní). V praxi je občanům a rezidentům přiděleno občanské registrační číslo (CPR-číslo). Prvních 6 číslic označuje datum narození a poslední 4 číslice tvoří pořadové číslo, které označuje pohlaví, neboť poslední číslice u žen jsou sudé a poslední číslice u mužů liché. Osoba, která si přeje změnit své zákonné pohlaví, si může ponechat či změnit poslední číslo občanského průkazu.<sup>237</sup>

---

<sup>235</sup> Ibid., s. 454.

<sup>236</sup> Ibid., s. 456.

<sup>237</sup> Ibid., s. 456.

Po změně vlády v roce 2014 byl přijat "model prohlášení" (*erklæringsmodel*)<sup>238</sup>, který umožňuje změnu zákonného pohlaví osobním prohlášením vůči matričnímu úřadu, a to na základě právní úpravy označené jako zákon umožňující změnu právního pohlaví.<sup>239</sup>

Na podporu návrhu zákona se argumentovalo tím, že trans osoby by měly mít možnost svobodné volby týkající se jejich vlastního těla a mysli.

Stávající podmínky pro právní uznání preferovaného pohlaví jsou následující. Trans osoba musí předložit prohlášení, že přání legální změny pohlaví vychází ze zkušenosti s příslušností k druhému pohlaví. Dotyčná osoba musí být starší 18 let. Po podání žádosti následuje šesti-měsíční lhůta na rozmyšlenou, během níž se má osoba zamyslet nad tím, zda si skutečně přeje změnu pohlaví. Délku tohoto období lze zkrátit. Po uplynutí období na rozmyšlenou musí trans osoba svou žádost znovu potvrdit. Základní podmínkou pro legální změnu pohlaví tedy je, že osoba pojmá sama sebe jako osobu jiného pohlaví, že je podáno písemné prohlášení, ve kterém je vyjádřena příslušnost k jinému pohlaví, a že po stanovené lhůtě na „přemýšlení“ je potvrzeno její přání změnit si pohlaví.<sup>240</sup>

Mezi argumenty pro legislativní změnu problematiky trans osob byl odkaz na Argentinu (o ní bude pojednáno níže).

Změna, ke které došlo v roce 2014, odráží rostoucí vliv transgenderových organizací spolu se změnou názoru dánských politiků, kteří chtějí být v otázkách transgenderu otevřenější. Transgenderová organizace nový zákon uvítala, ale stále bojuje za to, aby stejné právo měli lidé mla-

---

<sup>238</sup> L 182 2013-14.

<sup>239</sup> Ibid., 457.

<sup>240</sup> Ibid.



dší 18 let. K této otázce se v současné době vedou rozsáhlé diskuse a současná vláda ji zvažuje, oproti tomu však stojí názor poukazující na problém ochrany nezralých mladých lidí před přijímáním tak zásadních rozhodnutí v příliš raném věku.<sup>241</sup>

Jména v dánském právu upravuje zvláštní zákon o jménech (*Navneloven*).<sup>242</sup> Každému dítěti musí být určeno jméno do šesti měsíců od jeho narození. Jméno musí odpovídat pohlaví a musí odpovídat zvláštnímu seznamu uznávaných jmen. Účelem této právní úpravy je zajistit, aby nebylo dítěti zvoleno jméno zesměšňující, či urážlivé.

V roce 2005 (a 2009) byl zákon o jménech změněn tak, aby trans osoby měly možnost zvolit si křestní jméno, které je obvykle vyhrazeno osobám opačného pohlaví. Jednalo se o první zmínku pojmu *transseksuel* jako fenoménu v dánské legislativě. Do roku 2002 měly trans osoby možnost změny pohlaví pouze v situaci, že prošly změnou pohlaví.

Od roku 2006 byl v účinnosti zákaz nosit jméno, které není genderově korektní, pouze pro osoby, které nebyly příslušnou sexuologickou klinikou prohlášeny za trans osoby.<sup>243</sup>

V roce 2009 pak byla možnost užívat jméno genderově nekorektní rozšířena i na osoby, které si jednoduše přály, aby s nimi bylo zacházeno jako s trans.

Po změně zákonného pohlaví je dotyčnému přiděleno nové číslo občanského průkazu a musí si přizpůsobit své jméno preferovanému pohlaví.

Dánské právo umožňuje, aby si osoba, která si nepřeje změnu pohlaví, mohla změnit pouze křestní jméno odpovídající její genderové

---

<sup>241</sup> Ibid., s. 458.

<sup>242</sup> 2008/1 LSF 107.

<sup>243</sup> Ibid., s. 458-460.

identitě. Nevyžaduje se přitom, aby žadatel podstoupil nějaký zvláštní proces nebo hormonální léčbu. Postačí, že žadatel žije plnohodnotně jako osoba opačného pohlaví a ve vztahu k rodině, přátelům, kolegům v práci apod. se prezentuje jako požadované pohlaví, zda je osoba vnímána jako příslušník druhého pohlaví a zda tak již nějakou dobu činí.<sup>244</sup>

Právní úprava zakotvující třetí pohlaví, či genderovou neutralitu v Dánsku neexistuje, avšak v roce 2009 bylo do dánského nařízení o cestovních pasech vloženo nové ustanovení, které umožňuje, aby osoba, která nepodstoupila změnu pohlaví, ale byla uznána *Ústřední sexuologickou klinikou* za transsexuála nebo osobu obdobného statusu, měla své pohlaví označeno písmenem X namísto M nebo F.<sup>245</sup> Od roku 2013 pak mohou obecní úřady povolit (bez jakéhokoliv lékařského potvrzení), aby měl žadatel v cestovním pasu místo označení pohlaví neutrální X, pokud písemně prohlásí, že jeho přání je vyvoláno pocitem příslušnosti k preferovanému pohlaví.<sup>246</sup>

Ve vazbě na manželství a registrované partnerství nezbyvá než dodat, že Dánsko bylo první zemí, která v roce 1989 povolila občanské svazky (registraci) párů stejného pohlaví.<sup>247</sup>

Teprve v roce 2010 byl však připraven návrh zákona o manželství stejnopohlavních párů.<sup>248</sup> Tento návrh nebyl schválen. O dva roky později po ostré debatě byl stejný návrh přijat a vedl ke změně zákona o

---

<sup>244</sup> Ibid., s. 460.

<sup>245</sup> Informace dostupná z: <https://www.retsinformation.dk/indland/2015/09/danmark-moder-kritik-operere-interkoennedeboern> [cit. 1. 12. 2021].

<sup>246</sup> Ibid.

<sup>247</sup> Tamm, D., Lund-Andersen. I. The Civil Status of Trans Persons in Denmark. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 451-456.

<sup>248</sup> Beslutningsforslag nr. B 122 2009-10.

manželství tak, že stejná pravidla pro manželství mezi dvěma osobami různého pohlaví se měla vztahovat na osoby stejného pohlaví (*Ægteskabsloven*).<sup>249</sup>

Páry stejného pohlaví tak mohou být oddány jak úředníkem, tak duchovním oficiální dánské církve (*Folkekirken*). Existuje však výhrada, která umožňuje, aby duchovní církve odmítl (kvůli přesvědčení) oddat páry stejného pohlaví.

Právní úprava zahrnuje rovněž právo osob, které legálně změnilly své pohlaví, uzavřít manželství za stejných podmínek jako kdokoli jiný bez změny pohlaví. Umožnila také manželskému páru setrvat ve stejném manželství, pokud jedna z osob podstoupila změnu pohlaví tak, aby oba partneři byli stejného pohlaví. V roce 2015 byl v dánském kostele oddán první transgenderový pár (dvě trans ženy, které se obě narodily jako muži).

Neexistují žádná zvláštní pravidla týkající se práv trans osob na osvojení. Osvojit dítě tak mohou nejen homosexuální páry, nýbrž i trans osoby.<sup>250</sup>

### 3.3.3 Argentinská republika

Argentinská právní úprava byla v kapitole nazvané *Exkurz do zahraniční inspirace vybraných zemí* ponechána na samotný konec záměrně, byť se nejedná o evropskou zemi, tak její model založený na sebeurčení je bezpochybně označován za nejliberálnější ve světě. A to z následujících důvodů.

---

<sup>249</sup> LBK nr 1052 af 12/11/2012.

<sup>250</sup> *Ibid.*, s. 460-461.

Problematika sebeidentifikace a právního uznání preferovaného pohlaví je obsažena v zákoně o genderové identitě<sup>251</sup>, který byl přijat v květnu 2012. Zákon o genderové identitě zavedl radikálně nový režim právního uznávání pohlaví, který se zcela odklání od předchozího přístupu. Upřednostňuje sebeidentifikaci a sebevnímání transgenderových osob. Tento odklon je možné spatřovat nejen ve způsobu, jakým mohou trans osoby získat právního uznání jejich preferovaného pohlaví, ale také v rozšíření práv trans osob v oblasti zdravotní péče. Dalekosáhlé změny zákona o genderové identitě jsou patrné již z článku 2. Zde je "genderová identita" definována jako vnitřní a individuální způsob, jakým osoba vnímá pohlaví, které může, ale nemusí odpovídat pohlaví přidělenému při narození, včetně osobních zkušeností se svým tělem. Článek 2 rovněž uvádí, že vnímání vlastního pohlaví může zahrnovat úpravu tělesného vzhledu nebo funkcí pomocí farmakologických, chirurgických nebo jiných prostředků za předpokladu, že jsou tyto prostředky osobou svobodně zvoleny. Pohlavní identita zahrnuje také další projevy preferovaného pohlaví, jako je oblékání, způsoby mluvy či gesta. Zákon o genderové identitě je výrazem argentinského ústavního prostředí, jehož součástí je rovněž právo na soukromí zakotvené v čl. 19 Ústavy.<sup>252</sup>

Článek 19 prohlašuje, že jakékoliv jednání osoby, které neporušuje veřejný pořádek ani morálku a které nepoškozuje třetí osoby, spadá do „Boží vůle“ a nepodléhá přezkumu soudců. Podle článku 19 nemůže být osoba nucena k žádnému jednání, které není stanoveno zákonem, ani jí nemůže být bráněno v jednání, které není zákonem zakázáno. Čl. 75 odst.

---

<sup>251</sup> Identidad de genero Ley 26.743.

<sup>252</sup> Giosa, L. M., Schiro, M. V., Dunne, P. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Argentina. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 572.

22 začleňuje do ústavního režimu Argentiny řadu mezinárodních smluv, úmluv a chart. Mezi tyto mezinárodní dokumenty, z nichž mnohé již uznaly ochranu osob na základě pohlavní identity, patří mimo jiné Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Americká úmluva o lidských právech.<sup>253</sup>

Právní uznání preferovaného pohlaví se před rokem 2012 (tedy před přijetím zákona o genderové identitě) vyznačovalo rozsáhlým soudním vlivem. Právní postavení transgenderových a transsexuálních osob v Argentině bylo upraveno dvěma zákony s rozdílným režimem, a to zdravotním režimem (pravidla týkající se operativních zákroků) a matřikovým režimem (otázky spojené se změnou jména).

Dle literatury je v argentinské judikatuře týkající se právního uznání preferovaného pohlaví možné sledovat tři etapy.

První fáze byla definována přelomovým rozhodnutím Národního odvolacího civilního soudu, tribunálu E (*Cámara Nacional de Apelaciones en lo Civil, sala E*)<sup>254</sup> v roce 1989. V tomto případě šlo o právní uznání pohlaví transsexuálky MtF. Ve vazbě na tuto kauzu soud konstatoval, že pohlaví jednotlivce je výsledkem mnoha faktorů, nicméně rozhodl, že přednost mají biologické pohlavní znaky, které jsou neměnné.<sup>255</sup>

Případ je však pozoruhodný kvůli disentnímu stanovisku jednoho ze soudců, který zvolil liberálnější a chápavější přístup. Uvedl v něm, že

---

<sup>253</sup> Ibid., s. 573.

<sup>254</sup> Cámara Nacional de Apalaciones en lo Civil, sala E, 31/03/1989 (RDF 1990-4-133; JA 1990 III-97; MP: Juan C. G. Dupuis – OsvaldoD. Miras. Disidencia: Mario P. Catalayud).

<sup>255</sup> Giosa, L. M., Schiro, M. V., Dunne, P. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Argentina. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 573.

v situaci, kdy se osobě podařilo operativně přizpůsobit anatomii těla svému psychickému pohlaví, je třeba jí pomoci začlenit se do společnosti takovým způsobem, že bude právně uznán její nový status, protože si svobodně a dobrovolně zvolila těžkou a nezvratnou cestu, která ji vedla k přizpůsobení jejího fyzického vzhledu jejímu vnitřnímu cítění. Opačný přístup by ji totiž přivedl na společenskou marginalizaci.

Během druhé fáze vývoje byly podmínky změněny tak, že bylo povoleno právní uznání preferovaného pohlaví pouze pro intersex osoby. V roce 1993 „prvoinstanční Občanský národní soud č. 18“ (*Juzgado Nacional de 1era Instancia en lo Civil No. 18*)<sup>256</sup> povolil změnu jména a změnu údaje o pohlaví v rodném listě, pokud žadatel předložil důkaz o "Klinefelterově syndromu".<sup>257</sup> V roce 1994 pak „Odvolací občanský a obchodní soud v San Nicolás“ (*Cámara de Apelaciones en lo Civil y Comercial de San Nicolás*)<sup>258</sup> povolil změnu označení pohlaví v dokladech totožnosti a povolil chirurgický zákrok za účelem léčby vrozené dystrofie. V obou případech soudy konstatovaly, že není možné, jak bylo navrhováno v roce 1989, přiřadit jednotlivci definitivní právní pohlaví na základě jednoznačných biologických pohlavních znaků. Tím soudy začaly umožňovat právní uznání preferovaného pohlaví, z důvodu vytvoření většího souladu mezi právním pohlavím a sociálně-psychologickou identifikací osoby.

---

<sup>256</sup> B., J. L., Juzgado Nacional de 1era Instancia en lo Civil No. 18, ED 152-733.

<sup>257</sup> Klinefelterův syndrom je genetická porucha způsobená chromozomální aneuploidií. Tedy, postižený mužský jedinec má místo jednoho chromozomu X tyto chromozomy dva a jeden Y. Informace dostupná z: <https://www.symptomty.cz/nemoc/klinefelteruv-syndrom>[cit. 3. 10. 2021].

<sup>258</sup> C., L., J., Cámara de Apelaciones en lo Civil y Comercial de San Nicolás, 11/08/1994, JA 1995-II-380.

Třetí a poslední fáze judikatury byla ve znamení rostoucí rozhodovací praxe soudů v otázce právního uznání preferovaného pohlaví a odklonu od medikalizace. V tomto období byl odmítnut rovněž požadavek, aby se žadatel před získáním právního uznání preferovaného pohlaví podrobil psychologické analýze své pohlavní identity. Podle názoru soudů nebylo relevantní tento typ testů či vyšetření provádět, neboť jsou zbytečné a zahrnují nepřiměřenou kontrolu státu nad soukromými aspekty osobnosti. Pokud jednotlivec usiluje o právní uznání svého preferovaného pohlaví, mělo by stačit, že dotyčná osoba může své tvrzení prokázat důkazy, které pro ni nepředstavují nepřiměřený zásah.

Zákon o genderové identitě z roku 2012 zakotvil v Argentině úřední změnu pohlaví. Požadavky na právní uznání preferovaného pohlaví jsou stanoveny v jeho článku 4. Žadatel musí mít alespoň 18 let (výjimka platí pro nezletilé osoby (viz níže). „Národnímu úřadu pro statistiku obyvatelstva“ musí předložit žádost, v níž uvede, že spadá pod ochranu ve smyslu zákona o genderové identitě, že si přeje změnu rodného listu v evidenci obyvatel a nový občanský průkaz se stejným číslem, jaké má ten současný. Rovněž musí uvést nové křestní jméno, které mu bude zapsáno. V článku 4 chybí požadavek na chirurgický zákrok, hormonální léčbu nebo diagnózu genderové dysforie, neboť je dotčená právní úprava zaměřena na sebeidentifikaci žadatele, přičemž samotný postup, jak jí docílit nechává na něm samotném.

Jak je již uvedeno výše, žadatel o právní uznání preferovaného pohlaví musí být zletilý (zletilosti se nabývá v 18 letech). Nezletilí mohou využít zvláštního postupu, žádají skrze zákonného zástupce. Před podáním žádosti musí být dítě odborně konzultováno a musí s žádostí souhlasit. Při zvažování, zda takovou žádost podat, přihlíží zákonný zástupce k vyvíjejícím se schopnostem dítěte a jeho nejlepšímu zájmu v souladu

s Úmluvou o právech dítěte. Pokud zákonný zástupce dítěte odmítne udělit souhlas s právním uznáním preferovaného pohlaví, nebo není schopen takový souhlas poskytnout, může být rozhodnutí o tom, zda žádost povolit, svěřeno soudci.

V roce 2013 byla pozornost světových médií upřena na aplikaci článku 5 zákona o genderové identitě, když byly vnitrostátní orgány požádány, aby zvážily žádost šestileté transgenderové dívky ("případ Lulu"). V případě Lulu se matka žadatelky obrátila na argentinskou prezidentku *Cristinu Fernández de Kirchner* a stěžovala si, že ačkoliv byla její dceři diagnostikována pohlavní dysforie, úředníci národního registru odmítají vyřídit její žádost o uznání opačného pohlaví, protože se domnívají, že šestiletá dívka není rozumově vyspělá udělit informovaný souhlas. *Národní sekretariát pro dětství, dospívání a rodinu* dal za pravdu stěžovatelce a uvedl, že rozhodnutí o odmítnutí uznání preferovaného pohlaví porušuje mimo jiné právo na rovnost na základě pohlaví a věku, právo na zachování identity a právo být vyslechnut. Na základě této zprávy povolila matrika opravu údaje o pohlaví dívky.<sup>259</sup>

V případě žadatelů, kteří jsou cizími státními příslušníky, zákon o genderové identitě výslovně zakazuje vnitrostátním orgánům měnit jejich rodné listy vydané v zahraničí, a to i v případě, že cizinec získal status osoby s trvalým pobytem na území Argentiny. Osoba, která není občanem Argentiny a která získala status trvalého rezidenta v Argentině, však může požádat o právní uznání svého preferovaného pohlaví v jiných dokumentech (např. v průkazu o povolení k pobytu). V situaci, kdy cizí státní příslušník disponující statusem trvalého pobytu v Argentině,

---

<sup>259</sup> Giosa, L. M., Schiro, M. V., Dunne, P. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Argentina. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 577.



jemuž bylo preferované pohlaví právně uznáno v domovské zemi, může požádat o uznání v Argentině, pokud předloží důkaz o tomto extrateritoriálním uznání (např. předložením národního průkazu totožnosti, rodného listu, cestovního pasu, soudní rozhodnutí nebo jakýkoli jiný dokument ze země, jejíž občanství má). Tyto dokumenty jsou dostatečným podkladem pro to, aby jednotlivec mohl získat změnu údaje o pohlaví v průkazu týkající se povolení k pobytu, národním průkazu totožnosti pro cizince, rezidenty a jakýchkoliv jiných dokumentech vydaných argentinským státem.<sup>260</sup>

Oprava údaje o pohlaví v občanského rejstříku a proces vydání nového občanského průkazu probíhá následujícím způsobem. Po splnění postupů stanovených v člancích 4 a 5 úředník vydá bez jakýchkoli dalších soudních nebo správních formalit z moci úřední oznámení občanskému rejstříku, kde byl rodný list původně vystaven. Tím je preferované zákonné pohlaví a jméno osoby zapsáno do občanského rejstříku a osoba má nárok na vydání změněného občanského průkazu. Tento průkaz, který zachovává rodné číslo osoby, nyní odráží preferované pohlaví a jméno. Originál rodného listu je přístupný pouze osobám, kterým bylo uděleno oprávnění žadatele nebo soudu. Zákon o genderové identitě zakazuje zveřejnění informace týkající se právního uznání preferovaného pohlaví osoby, s výjimkou případů, kdy ke zveřejnění udělí souhlas dotčená osoba či soud.

Kromě průkopnické práce na "depatologizaci" genderové identity, se argentinský zákon o genderové identitě liší od mnoha jiných režimů právního uznávání preferovaného pohlaví v tom, že výslovně zakotvuje právo na přístup k odpovídající zdravotní péči. Podle článku 11 mají

---

<sup>260</sup> Ibid., s. 578-579.

všechny osoby starší 18 let právo na přístup k úplnému či částečnému chirurgickému zákroku, nebo komplexní hormonální léčbě za účelem „úpravy“ jejich těla, včetně genitálií, jejich vlastní vnímané pohlavní identity, aniž by vyžadovaly soudní nebo správní povolení. Obzvláště zajímavým a vítaným rysem zákona o genderové identitě je jeho schopnost oddělit právní uznání preferovaného pohlaví od otázek patologie, a přesto obhájit potřeby trans osob v oblasti zdravotní péče, a to komplexním způsobem. Práva na zdravotní péči nezletilých se liší od práv dospělých žadatelů. Podle článku 11 je souhlas s lékařským zákrokem možné získat pouze postupem stanoveným v článku 5 (o němž je pojednáno výše). V situaci, kdy zákonný zástupce nezletilé osoby souhlasí s operací potvrzující pohlaví, musí být tato operace schválena soudem, přičemž je třeba vzít v úvahu vyvíjející se schopnosti a nejlepší zájem dítěte ve smyslu Úmluvy o právech dítěte. Ingerence soudu v oblasti zdravotní péče o nezletilé představuje výjimku, pokud jde o odstranění soudní moci z působnosti procesu uznávání pohlaví. Článek 11 končí prohlášením o povinnostech a odpovědnosti třetích stran ve vztahu k transgenderové zdravotní péči. Všichni pracovníci veřejného zdravotnictví a zaměstnanci (ať už státní, soukromí nebo příslušné odborové organizace) musí neustále dodržovat a prosazovat práva na zdravotní péči stanovená v zákoně. Vzhledem ke značným nákladům na zdravotní péči související s pohlavní identitou a obtížím, s nimiž se mnoho transsexuálních osob v minulosti setkalo, zaručuje článek 11, že všechny lékařské zákroky předpokládané zákonem o pohlavní identitě jsou zahrnuty do povinného zdravotního plánu.<sup>261</sup>

---

<sup>261</sup> Ibid., s. 579-580.

Článek 13 zákona o genderové identitě stanoví, že „každá norma, rozhodnutí nebo postup musí respektovat lidské právo na pohlavní identitu“. Žádná norma, rozhodnutí nebo postup nesmí omezovat, vylučovat nebo potlačovat jeho výkon. Uplatňování a výklad norem musí být vždy prováděn v jeho prospěch. Zákon musí v zásadě zaručit jednotlivci plný výkon jeho občanství v souladu s jeho preferovaným právním pohlavím. Ještě před účinností zákona o genderové identitě se v případě transsexuální ženy zabýval Občanskoprávní a obchodní soud *Mar de Plato*,<sup>262</sup> který uzavřel, že soudní rozhodnutí o změně pohlaví by mělo být respektováno ve všech ohledech týkajících se dotčené osoby. Pokud soudní systém, jako v tomto případě, rozhodne o její registraci jakožto ženy, může následně adoptovat děti, být na mateřské dovolené, užívat si kojení, může se vdát, i když nemá možnost porodit dítě, využívat všech svých práv, která jí z tohoto statusu náleží či bude moci pracovat podle právních předpisů, které upravují zaměstnávání žen.

Právní uznání preferovaného pohlaví však nemění ani neruší stávající práva a povinnosti dotčené osoby.

V Argentině má pro účely identifikace osoby přednost „pořadové“ číslo<sup>263</sup> na národním průkazu totožnosti, nikoliv konkrétní označení pohlaví a jména. Toto číslo zůstává neměnné, a to i v případě, že fyzická osoba podá úspěšnou žádost o změnu posledně uvedených údajů.

Rovněž je třeba zmínit důsledek právního uznání preferovaného pohlaví v oblasti manželství a rodinných vazeb. Pokud jde o manželství, Argentina od roku 2011 umožňuje, aby manželství uzavřely osoby stejného pohlaví. Pokud si vdaná žena či ženatý muž změní pohlaví, transformuje se jejich dosud trvající manželství mezi osobami opačného pohlaví na

---

<sup>262</sup> Juzgado en lo Civil y Comercial No. 11 de Mar del Plata, 12/12/2005, LLBA 2006,85.

<sup>263</sup> Obdoba českého rodného čísla.

manželství osob stejného pohlaví, uznání změny pohlaví jednoho z manželů tedy nenarušuje platnost stávajícího manželství. Oddací list je však nutné pozměnit tak, aby z něj bylo patrné, že ve svazku manželském jsou nyní osoby stejného právního pohlaví.<sup>264</sup>

Důsledky spojené s právním uznáním změny pohlaví ve vazbě na rodičovství jsou však složitější. V nedávném případě z provincie Salta, dva rodiče, z nichž každý získal právní uznání pohlaví, a změnili si svá jména v občanských průkazech, se snažili rovněž o opravu dceřina rodného listu tak, aby v něm byla uvedena preferovaná jména páru.

Dle názoru příslušné matriky však požadovaná oprava byla možná pouze na základě soudního rozhodnutí. Ředitel tohoto občanského rejstříku v Saltě tak požádal příslušné státní zastupitelství o své stanovisko. Přestože byla nakonec vydána zpráva ve prospěch nápravy bez nutnosti soudního řízení, je možné vyzorovat, že i v Argentině jsou s právním uznáním pohlaví v některých oblastech obtíže.

Ve vazbě na novou pohlavní identitu je její oznámení přenecháno na uvážení dotčené osoby, která by měla informovat zejména lékaře, banky, či univerzitu o této skutečnosti, pokud je takové oznámení nezbytné k tomu, aby bylo možné pokračovat (nebo začít) v přístupu k různým službám v pozici nového právního pohlaví.

V oblasti argentinského vězeňství byl vytvořen národní pracovní tým na podporu většího zviditelnění a porozumění problémům, které se vyskytují v problematice transgenderismu. Práce týmu se zaměřuje na

---

<sup>264</sup> Giosa, L. M., Schiro, M. V., Dunne, P. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Argentina. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 581.

zkušenosti lesbiček, gayů, bisexuálů, transsexuálů a intersexuálních osob (LGBTI) v argentinských věznicích.<sup>265</sup>

V oblasti diskriminace již argentinská vláda přijala opatření proti diskriminaci na pracovišti z důvodu pohlavní identity. Aktivita spočívá zejména v konání seminářů pro zaměstnavatele, ale i zaměstnance, kterých se účastní i trans osoby a společně se snaží dosáhnout konsensu, jak lépe trans osoby v pracovním životě zaktivizovat a vytvářet pro ně stále přijatelnější pracovní podmínky.<sup>266</sup>

Zavedení radikálně reformovaného systému právního uznávání pohlaví, který je označován za nejpokrokovější na světě, rovněž i v přístupu k manželství osob stejného pohlaví, představuje důležitý průlom v oblasti práv LGBTI osob v Argentině. Obě stránky jsou odrazem závazku Argentiny dodržovat mezinárodní závazky v oblasti lidských práv, které jsou součástí ústavního pořádku. Tyto progresivní zákony však samy o sobě nemohou zmírnit problémy, kterým trans osoby i homosexuálové v Argentině i nadále čelí. Dotčená legislativa nápravě do určité míry pomůže, avšak nezbytný další krok bude muset následovat v řešení diskriminace, která trans osobám brání v jejich začleňování do společenského života.

### 3.4 Dílčí závěr

Cílem této kapitoly byl exkurz do vybraných zahraničních právních úprav změny pohlaví.

---

<sup>265</sup> Ibid., s. 583.

<sup>266</sup> Ibid., s. 584.

Vybrány byly země, které jsou České republice nejen z geografického hlediska nejbližší, země, které jsou ve vývoji problematiky změny pohlaví vpřed a země, o jejichž legislativách je možné hovořit jako o nejliberálnějších.

S ohledem na možné koncepce podmínek pro právní uznání preferovaného pohlaví byly země seřazeny do tří kategorií.

První kategorie zemí, jejíž zástupce představovalo Slovensko, Polsko a Turecko, poukazovala na fakt, že ne všechny evropské země upustily od invazivních chirurgických zákroků, které jsou nezvratné v situaci, kdy by se osoba v budoucnu rozhodla pro své původní pohlaví, jíž jí bylo určeno po narození. Slovenské i turecké právo je sice možné označit za legislativu „nerespektující“ lidská práva trans osob ve vazbě na podmínky, které jsou v obou zemích kladeny, avšak alespoň problematiku změny pohlaví reflektují. Polsko je specifická v tom, že změna pohlaví je v této zemi možná, lidé ji podstupují, avšak o podmínkách rozhodují soudy *ad hoc*. Opora v zákoně zde chybí, neboť dle názoru literatury „není právní úprava hodna.“<sup>267</sup>

Do druhé kategorie zemí byly vybrány právní úpravy, jejichž vývoj směřuje liberálním směrem. Debaty týkající se velmi kontroverzních témat, jako jsou práva trans lidí, či manželství stejnopohlavních párů, jsou součástí každodenního života a jsou společností přijaty. To je důvod, proč je postupně upuštěno od nezvratných chirurgických zákroků, a naopak snahy najít vhodnější řešení. Rakousko a Německo pak podpořilo trans problematiku zejména její reflexí a přijetím třetí kategorie pohlaví,

---

<sup>267</sup> Wojewoda, M. Gender Modification in Poland: A Case Law Phenomenon in a Civil Law Country. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 104-105.

respektive uznáním, že společnost není tvořena pouze muži a ženami, nýbrž zde existují i alternativní identity. Přijetí tohoto přístupu tak otevřelo prostor zejména intersex lidem, u kterých nebude třeba pohlaví po jejich narození nutně určovat a bude do rodných listů jednoduše tento fakt zaveden, třeba v podobě označení „X“, „diverse“ či „různé“. Lidé s nevyhraněným pohlavím se tak budou moci sami v budoucnu rozhodnout, zda chtějí být mužem, ženou, nebo zda se se svým alternativním označením ztotožňují.

Švédsko, Dánsko a Argentina jsou země, které pro změnu pohlaví vyžadují osobní prohlášení vůči matričním úřadům, či obdobnému orgánu spravujícímu evidenci osob. Pro model sebeurčení je pak charakteristické rovněž to, že si jednotlivec může změnit své jméno do tvaru korespondujícím preferovanému pohlaví přesto, že si změnu pohlaví nepřeje. Byť se posuzované země neshodují ve všech aspektech, v těch nejzásadnějších (nejdiskutovanějších) otázkách jsou k trans lidem vstřícné a respektují lidská práva. Nenutí je, aby podstoupili invazivní chirurgický zákrok, nevyžadují sterilizaci pro právní uznání jejich preferovaného pohlaví, „netlačí“ je, aby ukončili manželství, v němž jsou šťastní a mají v něm pro svoji důležitou životní změnu pochopení a podporu.

I když bližší prozkoumání uvedených podmínek bylo cílem této kapitoly, je možné z ní vyvodit i další zajímavé poznatky. Z mého pohledu však nejzajímavější je informace ze Španělska, že trans muž, který porodil dítě, je možné označit za otce dítěte a trans ženu, darující sperma, za matku dítěte.

Nad rámec představených právních úprav pak stojí za pozornost rovněž izraelská novela, která umožňuje všem občanům Izraele, včetně svobodných otců, párů stejného pohlaví a transsexuálů, od 11. ledna

2022 využívat institut náhradního mateřství.<sup>268</sup> Dále může zaujmout již výše uvedená bezplatná asistovaná reprodukce pro osoby LGBT+ komunity ve Španělsku.

---

<sup>268</sup> Tercatin, R. Israeli same-sex couples, trans, single fathers approved for surrogacy. [cit. 8. 1. 2022]. [https://www.ipost.com/health-and-wellness/parenting/article-691495?utm\\_source=ipost.app.apple&utm\\_medium=share&s=09](https://www.ipost.com/health-and-wellness/parenting/article-691495?utm_source=ipost.app.apple&utm_medium=share&s=09)



## 4 Změna pohlaví v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva

Jak již jsem uvedla dříve, problematika trans osob je jednou z významných právních oblastí, kde lze vyzorovat použití metody evolutivní interpretace. Postupný názorový vývoj ESLP je zde proto, že právní oblast týkající se trans osob vyvolává v rámci odborné i laické veřejnosti značné diskuse a názorové spory, a to zejména s ohledem na její dopady do širokého spektra oborů zahrnujících právo, medicínu, psychologii, etiku aj.<sup>269</sup> Otevřenější přístup ESLP k trans lidem je důsledkem rozšiřující se interpretace čl. 8 a 12 Úmluvy. Při interpretaci čl. 8 došlo k upuštění od restriktivního přístupu, v jehož rámci byla ponechána zákonná úprava v gesci jednotlivých členských států, přes negativní ochranu soukromého života, až po pojetí soukromého života jako vyjádření autonomie a umožnění seberealizace jednotlivce. V rámci výkladu čl. 12 Úmluvy pak bylo názorově odděleno právo na uzavření manželství a právo na rodinu. Právo uzavřít manželství tak už nenáleží jen osobám opačného pohlaví určeného na základě biologických kritérií, nýbrž i těm, kteří rodinu založit nechtějí či nemůžou.<sup>270</sup> V neposlední řadě se však ESLP ve své rozhodovací praxi věnoval chirurgickým zásahům, jako podmínkám pro právní uznání změny pohlaví.

---

<sup>269</sup> Kotková, P. Česká právní úprava ve světle evropských lidskoprávních standardů. *Právník*. 2021, č. 12, s. 1076.

<sup>270</sup> Doležal, Tomáš. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva v oblasti problematiky „translidí“. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no 1 [cit. 31. 10. 2021]. <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/44/50>

## 4.1 Administrativní změna pohlaví

Jedním okruhem otázek, s nimiž se rozhodovací praxe ESLP setkává, je změna zápisů údajů o pohlaví v příslušné evidenci obyvatel daného státu. Od 80. let 20. století řešil ESLP několik takových stížností transsexuálů proti Velké Británii.

Prvním z rozhodnutí byl rozsudek pléna ESLP ve věci *Rees versus Spojené Království*.<sup>271</sup> V daném případě šlo o muže (FtM), který se narodil s ženskými pohlavními orgány. Po úspěšné hormonální léčbě podstoupil konverzi pohlaví. I když byl za muže považován ve svých osobních dokladech, britské úřady mu neumožnily změnu údaje o pohlaví v Generálním registru.<sup>272</sup> Stěžovatel byl tak neustále konfrontován se svou původní identitou, s níž se však neztotožňoval. Základním kamenem této věci byla otázka pozitivní povinnosti státu ve smyslu čl. 8 Úmluvy ve vazbě na změnu údajů o pohlaví v centrálních evidencích států (či rodných listech) po podstoupené konverzi pohlaví. Soud zamítl stížnost s odkazem na široký prostor pro uvážení států, neboť shledal, že mezi smluvními státy není jednotná praxe v této oblasti. Doplnil však, že si je vědom závažnosti problémů a utrpení, které trans osoby prožívají, a tak musí být Úmluva vykládána vždy ve světle současné situace. Zároveň připomněl, že Spojené království zcela postrádá jakoukoliv evidenci prokazující civilní status člověka, neboť matrika narození, matrika manželství, matrika úmrtí a matrika osvojení jsou vedeny každá odděleně s tím, že do matriky narození se zapisují údaje o osobě v době jejího narození, dodatečné zápisy,

---

<sup>271</sup> Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. října 1986 ve věci *Rees versus Spojené království*, č. 9532/81.

<sup>272</sup> Doležal, T. *Judikatura Evropského soudu pro lidská práva v oblasti problematiky „translidí“*. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no 1 [cit. 31. 10. 2021]. <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/44/50>

či změny jsou možné pouze na základě zákona, kupř. změny lze provádět u vadných zápisů. ESLP na jednu stranu připustil, že je možné na základě čl. 8 Úmluvy učinit závěr o pozitivní povinnosti státu přijat legislativní opatření pro zaručení práv člověka dle Úmluvy, avšak neexistuje pozitivní závazek státu zasahovat do záznamů v Generálním registru, neboť zpětná změna údaje o pohlaví v rodném registru není možná.

ESLP tak nekonstatoval porušení práva na soukromí, pokud je osoba i po podstoupené změně pohlaví vedena v rodném registru jako osoba s původním biologickým pohlavím. V neposlední řadě soud argumentoval tím, že ke změně jména a příjmení dochází ve Velké Británii bez problémů, a navíc byla stěžovateli operace hrazena z veřejného zdravotního pojištění. Současně ESLP uvedl, že právní uznání nové pohlavní identity má široké právní důsledky ve všech oblastech života, z toho důvodu by utajení původní identity mohlo mít negativní dopad, rovněž by však mohly být ohroženy zájmy třetích osob, kupř. pojišťovny.<sup>273</sup>

Dále stěžovatel brojil proti nemožnosti uzavřít manželství, maje za to, že jde o porušení čl. 12 Úmluvy, zaručující právo uzavřít manželství. Pojem manželství ve smyslu čl. 12 Úmluvy byl však ESLP vyložen v tradičním pojetí, tedy jako svazek osob opačného pohlaví. Opačným pohlavím se přitom rozumí pohlaví v biologickém pojetí. V disentaním stanovisku k předmětnému rozhodnutí bylo uvedeno, že jestliže stát přiznává transsexuálům právo na změnu jména a příjmení, měl by současně zajistit, aby jejich nová identita byla respektována.<sup>274</sup>

---

<sup>273</sup> Palásek, M. Vývoj judikatury Evropského soudu pro lidská práva k problematice translidí. In: Králíčková, Z., Dávid, R., Valdhans, J. (eds.). *Dny práva 2017. Část VI. Translidé nejen v rodinném právu*. Brno: Masarykova univerzita, 2018. s. 49-50.

<sup>274</sup> Doležal, T. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva v oblasti problematiky „translidí“. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no 1 [cit. 31. 10.

V případě *Cossey versus Spojené království*<sup>275</sup> ESLP posuzoval stížnost transsexuála MtF, který se domáhal, aby mu byla provedena změna údaje o pohlaví v registru narození a v osvědčujícím certifikátu. V odmítnutí jeho požadavku ze strany státu a uznání platného manželství s osobou mužského pohlaví spatřoval porušení čl. 8 a čl. 12 Úmluvy. I zde ESLP setrval na svém závěru jako v předchozím případě. Doplnil, že v zájmu zachování potřebné rovnováhy mezi zájmy společnosti a zájmem jednotlivce nelze ve smyslu čl. 8 Úmluvy založit pozitivní povinnost státu garantovat osobě, která podstoupila chirurgickou změnu pohlaví, právní uznání její nové identity. K otázce manželství doplnil, že nedošlo ke změně v chápání manželství, jakožto tradičního svazku dvou osob opačného (biologického) pohlaví.<sup>276</sup> V této kauze je však rovněž zajímavý dissent soudce Martense, který konstatoval, že soud by měl ze své ochránářské pozice zajistit, aby stát změny v registrech po provedené chirurgické změně pohlaví učinil a považoval tak nezohlednění nové identity stěžovatele za zásah do jeho práva na soukromí. Ve vazbě na čl. 12 Úmluvy pak nesouhlasil ani s posouzením ESLP, že předpokladem uzavření manželství je biologické pohlaví, tedy to, které bylo určeno při narození a které je neměnné.<sup>277</sup>

K názorovému posunu v judikatuře ESLP v otázce změny zápisů údajů o pohlaví v registrech narození došlo až v roce 1992 při rozhodování kauzy *B. versus Francie*<sup>278</sup>. V situaci, kdy se stěžovatelka (MtF) chtěla

---

2021]. <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/44/50>

<sup>275</sup> Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 27. září 1990 ve věci *Cossey. versus Velká Británie*, č. 10843/84.

<sup>276</sup> Ibid.

<sup>277</sup> Ibid.

<sup>278</sup> Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. března 1992 ve věci *B. versus Francie*, č. 13343/87.

provdát za svého partnera, požadovala v předcházejícím soudním řízení, aby byla v matrice zaregistrována jako žena a ve vazbě na to, aby jí byl změněn rodný list a bylo jí umožněno užívat ženské rodné jméno. V tomto případě bylo ze strany ESLP konstatováno porušení čl. 8 Úmluvy, neboť ve Francii je na rozdíl od Spojeného království umožněna aktualizace rodných listů po celou dobu života. Registr tedy nesloužil pouze k evidenci zastaralých údajů. Současně ESLP doplnil, že matrika ve Francii dostatečně ochraňuje tělesnou a morální integritu trans lidí, neboť o změně pohlaví jsou informováni jen příslušní úředníci. Na druhou stranu je nutno vzít v potaz povahu matriky, jakožto veřejné evidence, z níž může kdokoliv pořizovat záznamy. V přístupu, v němž byla zamítnuta změna osobního jména a příjmení pak ESLP doplnil, že příslušná francouzská právní úprava byla založena na nezměnitelnosti jmen v rodných listech. Jejich změna byla možná pouze na základě přivolení soudu ve zcela výjimečných případech, na rozdíl od britské právní úpravy, kde bylo možné změnit jméno na základě svobodného projevu vůle žadatele. I tato oblast francouzské právní úpravy byla terčem kritiky ze strany ESLP, neboť právní názor francouzských soudů není při řešení této problematiky jednotný. V projednávaném případě tak ESLP dospěl k závěru, že stěžovatelka byla denně konfrontována se situacemi neslučitelnými s řádným fungováním jejího soukromého života, neboť byla nucena běžně odhalovat třetím osobám své intimní údaje.<sup>279</sup> Mezi obecným zájmem a zájmem jednotlivce tak nedošlo ke spravedlivé rovnováze.<sup>280</sup>

---

<sup>279</sup> Palásek, M. Vývoj judikatury Evropského soudu pro lidská práva k problematice translidí. In: Králíčková, Z., Dávid, R., Valdhans, J. (eds.). *Dny práva 2017. Část VI. Translidé nejen v rodinném právu*. Brno: Masarykova univerzita, 2018. s. 52.

<sup>280</sup> Doležal, T. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva v oblasti problematiky „translidí“. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no 1 [cit. 31. 10.

Opačný směr zvolil ESLP v kauze *Sheffield a Horsham versus Spojené království*<sup>281</sup> v roce 1998. S ohledem na to, že v otázce poruchy pohlavní identity nedošlo v rámci evropského právního prostoru k žádným novým vědeckým poznatkům, které by byly důvodem pro změnu judikatury, rozhodl stejně jako v případě *Rees versus Spojené království*. I v tomto případě bylo však nutné řešit neprovedení změny údaje o pohlaví v rodných listech stěžovatelek přesto, že v osobních dokladech změna provedena byla.<sup>282</sup>

Změnu v rozhodovací praxi ESLP ohledně právního uznání změny pohlaví přinesl rok 2002. V tomto roce ESLP vydal přelomové rozhodnutí ve věci *Christine Goodwin versus Spojené království*.<sup>283</sup> Šlo o kauzu týkající se paní Goodwin, která se v roce 1937 narodila jako muž a založila rodinu. Až v pokročilém věku jí byla diagnostikována transsexualita. V osobním životě se od té doby chovala jako žena. V 80. letech 20. století začala brát hormony, podstoupila hlasový trénink a následně absolvovala chirurgickou operaci, při níž jí bylo změněno pohlaví. Tato operace byla hrazena z veřejného zdravotního pojištění. Ve svém pracovním životě i pro systém sociálního zabezpečení však i nadále zůstala mužem, jelikož jí nebyla umožněna administrativní změna pohlaví. Poté, co byla před britskými soudy neúspěšná, obrátila se na ESLP. Předložila stížnost, v níž konstatovala porušení Úmluvy, respektive jejích čtyř článků. Mezi

---

2021]. <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/44/50>

<sup>281</sup> Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 30. července 1998 ve věci *Sheffield a Horsham versus Spojené království*, č. 31-32/1997/815-816/1018-1019.

<sup>282</sup> Doležal, T. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva v oblasti problematiky „translidí“. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no 1 [cit. 31. 10. 2021]. <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/44/50>

<sup>283</sup> Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 11. července 2002 ve věci *Christine Goodwin versus Spojené království*, č. 28957/95.

nimi bylo i právo na respektování soukromého života. I když v této době ještě neexistoval souladný názor v otázce změny pohlaví, následoval ESLP některé členské státy, v nichž byl vývoj právní úpravy změny pohlaví poněkud napřed. ESLP současně připomněl a zdůraznil, že smyslem a základem Úmluvy je zachovávání lidské svobody a důstojnosti. Nezbytností je proto poskytnout trans osobám dostatečnou ochranu. Jelikož je Úmluva „živoucím nástrojem“, tzn., že se vyvíjí v závislosti na změny ve společnosti, nehledě na předchozí judikatorní závěry ESLP, odklonil se od své dosavadní rozhodovací praxe z důvodu společenského přijetí transsexuality. V této kauze došlo zároveň postupem ESLP k zúžení míry volného uvážení státu. ESLP konstatoval, že britské soudy porušily ve věci paní Goodwin právo na respektování soukromého života. Ke složitému společenskému postavení transsexuálů ESLP dodal, že ve 21. století právo transsexuálů na osobní rozvoj, fyzickou a morální bezpečnost, jak se jí těší ostatní členové společnosti, nelze považovat za kontroverzní téma vyžadující uplynutí času k většímu ujasnění této problematiky. Stručně řečeno, neuspokojivá situace, kdy transsexuálové po operaci žijí v přechodné zóně jako ne zcela jedno pohlaví, není již udržitelná. V závislosti na rozhodnutí ESLP v této věci bylo terčem kritiky ze strany ESLP také Německo, Litva, Švýcarsko, Portugalsko i Malta.<sup>284</sup> Obdobnou argumentaci ESLP použil i v rozsudku z téhož dne ve věci *I. versus Spojené království*<sup>285</sup> a v kauze *Grant versus Spojené království*.<sup>286</sup> V této kauze se

---

<sup>284</sup> Kotková, P. Česká právní úprava ve světle evropských lidskoprávních standardů. *Právník*. 2021, č. 12, s. 1077.

<sup>285</sup> Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 11. července 2002 ve věci *I. proti Spojenému království*, č. 25680/94.

<sup>286</sup> Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. května 2006 ve věci *Grant proti Spojenému království*, č. 32570/03.

stěžovatelka domáhala porušení čl. 8 Úmluvy, neboť jí nebyl přiznán starobní důchod i přes to, že splňovala pro jeho přiznání důchodový věk. Důvodem byl fakt, že právně existovala stále jako muž, neboť jí nebyla provedena změna údaje o pohlaví v rodném listě. ESLP i zde konstatoval porušení čl. 8 Úmluvy. Argumentem byl fakt, že i přes zohlednění toho, že po předchozích rozhodnutích ESLP muselo Spojené království učinit nová legislativní opatření, která jsou časově náročná, neměla stěžovatelka v tomto mezidobí žádnou možnost ochrany.<sup>287</sup>

Lze shrnout, že v otázce právního uznání změny pohlaví se projevila „živoucí“ vlastnost Úmluvy, neboť i když byla rozhodovací praxe ESLP při řešení této otázky postavena na stejném argumentačním základě po dlouhou dobu, došlo k významnému posunu a změně směru právě z důvodu změny vnímání transsexualismu ve společnosti.

### 4.2 Neexistence manželství (registrovaného partnerství) jako podmínka pro právní uznání změny pohlaví

Další okruh otázek spojených se změnou pohlaví je problematika manželství řešená v různých perspektivách. První otázka se týká toho, zda trans osoby po podstoupené změně pohlaví mohou uzavřít manželství s osobou opačného pohlaví.

---

<sup>287</sup> Palásek, M. Vývoj judikatury Evropského soudu pro lidská práva k problematice translidí. In: Králíčková, Z., Dávid, R., Valdhans, J. (eds.). *Dny práva 2017. Část VI. Translidé nejen v rodinném právu*. Brno: Masarykova univerzita, 2018. s. 55.



V již zmiňovaných kauzách *Rees versus Spojené království*<sup>288</sup> a *Cossey versus Spojené království*,<sup>289</sup> se ESLP přidržel při interpretaci manželství ve smyslu čl. 12 Úmluvy tradičního pojetí, tedy svazku osob opačného pohlaví. Pro výklad toho, kdo se řadí pod osoby opačného pohlaví, využil přitom biologického pojetí pohlaví, neboť za hlavní funkci manželství považoval reprodukci. Měl za to, že i když jedinec podstoupí operativní změnu pohlaví, nikdy nezíská veškeré biologické faktory vytouženého pohlaví, proto nemá právo na uzavření manželství ve smyslu čl. 12 Úmluvy. V dikci členských států přitom ponechal možnost uzavření manželství i transsexuálům.<sup>290</sup>

V kauze *X, Y a Z versus Spojené království*<sup>291</sup> se ESLP odklonil od pojetí pohlavní identity z biologického hlediska. Stěžovatelem byl v daném případě transsexuál FtM, kterému se po mnohaletém soužití s ženou narodilo z umělého oplodnění dítě, o které partneri společně pečovali. Zásadní otázka v rozhodování ESLP byla, zda lze i takovou pospolitost osob považovat za rodinný život ve smyslu čl. 8 Úmluvy. Závěr zněl, že stěžovatel byl již od narození dítěte považován za otce, plnil tedy otcovskou roli, proto je nutné i na takové svazky osob, v nichž jeden z nich podstoupil konverzi pohlaví, aplikovat čl. 8 Úmluvy a jejich soužití je možné považovat za rodinný život.<sup>292</sup>

---

<sup>288</sup> Věc *Rees versus Spojené království*, op. cit.

<sup>289</sup> Věc *Cossey versus Spojené království*, op. cit.

<sup>290</sup> Doležal, T. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva v oblasti problematiky „translidí“. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no 1 [cit. 31. 10. 2021]. <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/44/50>

<sup>291</sup> Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 22. dubna 1997 ve věci *X, Y, Z versus Spojené království*, č. 21830/93.

<sup>292</sup> Palásek, M. Vývoj judikatury Evropského soudu pro lidská práva k problematice translidí. In: Králíčková, Z., Dávid, R., Valdhans, J. (eds.). *Dny práva 2017. Část VI. Translidé nejen v rodinném právu*. Brno: Masarykova univerzita, 2018. s. 57.

Jak už bylo uvedeno výše, za přelomové rozhodnutí v otázkách trans osob je možné považovat rozsudek ve věci *Christine Goodwin versus Spojené království*.<sup>293</sup> V tomto rozhodnutí totiž nepovažoval reprodukci za hlavní funkci manželství, a to s ohledem na existenci neplodných párů. Rovněž však ESLP změnil úhel pohledu na vnímání manželství ve smyslu čl. 12 Úmluvy. Upustil od tradičního pojetí manželství jako svazku osob opačného pohlaví, v němž pohlaví bylo založeno na biologických kritériích. Důvodem pro tuto změnu byl vědecký pokrok, na jehož základě je možné co největší připodobnění k osobě preferovaného pohlaví.

Určitým řešením pro situace, v nichž chtějí manželé i nadále setrvat v manželském svazku po změně pohlaví jednoho z nich, by mohl být rozsudek ESLP ve věci *Hämäläinen versus Finsko*.<sup>294</sup> V tomto rozhodnutí ESLP řešil otázku, zda je porušením práva na soukromý a rodinný život podmiňování právního uznání změny pohlaví transformací manželství v registrované partnerství. Stěžejní zde byla koncepce finské právní úpravy, dle níž byl podmínkou právního uznání konverze pohlaví zánik trvajících manželství či registrovaného partnerství. Finské právo současně upravovalo výlukou z této právní úpravy. V případě, že druhý z manželů udělil souhlas k pokračování svazku, došlo ex lege k transformaci manželství v registrované partnerství. V projednávaném případě byla stěžovatelce po změně pohlaví zamítnuta změna rodného čísla, neboť její manželství nezaniklo. Z náboženského důvodu stěžovatelka transformaci manželství v registrované partnerství odmítla. I když ESLP uvedl, že neexistuje v evropském právním prostoru konsensus ohledně

---

<sup>293</sup> Věc *Christine Goodwin versus Spojené království*, op. cit.

<sup>294</sup> Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 16. dubna 2014 ve věci *Hämäläinen proti Finsku*, č. 37359/09.

aspektů souvisejících se změnou pohlaví, když členské státy disponují širokou mírou uvážení, neshledal porušení čl. 8 Úmluvy. ESLP uzavřel, že není nepřiměřené podmiňovat právní uznání změny pohlaví změnou manželství na registrované partnerství se souhlasem manžela či partnera. Finské právo totiž poskytuje stejnou ochranu registrovanému partnerství jako manželství. Transformace manželství v registrované partnerství by přitom neměla žádný vliv na potomky a registrované partnerství by znamenalo kontinuitu manželství (za den uzavření by se měl den uzavření manželství).<sup>295</sup>

Obdobná argumentace jako v předchozím případě byla zvolena i v rozsudku *Wena a Anita Parry versus Spojené království*.<sup>296</sup> Manželství stěžovatelů trvalo od roku 1960 a vzešly z něj tři děti. Jeden z manželů podstoupil hormonální léčbu zakončenou konverzí pohlaví. Jeho změna pohlaví však nebyla plně právně uznána, neboť jeho manželství nezaniklo (oba manželé si přáli v manželském svazku setrvat i nadále). Britské právo přitom stanovilo podmínku, dle níž právně uznat změnu pohlaví bylo možné pouze tehdy, bylo-li manželství zrušeno či anulováno. Po podstoupené změně pohlaví tak byl stěžovatel pouhým nositelem přechodného certifikátu. Soud však tvrzené porušení čl. 8 a 12 Úmluvy neshledal, neboť britské právo umožňuje, aby osoby stejného pohlaví žily v partnerství (*civil partnership*), v němž mají partneři téměř stejný katalog práv a povinností jako manželé.<sup>297</sup>

---

<sup>295</sup> Palásek, M. Vývoj judikatury Evropského soudu pro lidská práva k problematice translidí. In: Králíčková, Z., Dávid, R., Valdhans, J. (eds.). *Dny práva 2017. Část VI. Translidé nejen v rodinném právu*. Brno: Masarykova univerzita, 2018. s. 60.

<sup>296</sup> Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. listopadu 2007 ve věci *Wena a Anita Parry versus Spojené království*, č. 42971/05.

<sup>297</sup> Doležal, T. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva v oblasti problematiky „translidí“. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no 1 [cit. 31. 10.

### 4.3 Chirurgický zákrok jako podmínka pro právní uznání změny pohlaví

V předchozích podkapitolách byla věnována pozornost rozhodovací praxi ESLP v oblasti právního uznání změny pohlaví, respektive podmínkám změny zápisu údaje o pohlaví do rodných listů či vnitrostátních registrů a podmínce neexistence manželství či registrovaného partnerství. Nyní bude pojednáno o vývoji judikatury ESLP k otázce chirurgických zákroků, při nichž dochází ke změně pohlavní identity jednotlivce. I v této oblasti je evolutivní vývoj rozhodování ESLP zřejmý.

Chirurgickému zákroku, změně jména a rodného čísla ve vazbě na změnu pohlaví se ESLP věnoval v rozhodnutí ve věci *L. versus Litva*.<sup>298</sup> V této kauze bylo konstatováno porušení čl. 8 Úmluvy z důvodu absence prováděcího zákona k ustanovení občanského zákoníku, do něhož bylo zahrnuto v roce 2003 právo osob na změnu pohlaví, avšak bez konkrétních podmínek chirurgické konverze pohlaví. Občanský zákoník tak odkazoval na zvláštní právní předpis, který však nebyl litevským zákonodárcem po dobu čtyř let přijat. Stěžovatel očekávajíc zmiňovaný předpis, podstoupil nejprve odstranění prsou, neboť další zákroky měly být provedeny až po jeho účinnosti. Rovněž si nechal změnit jméno a příjmení v osobních dokladech, žádost o změnu rodného čísla mu byla zamítnuta. ESLP v daném případě konstatoval porušení čl. 8 Úmluvy s odůvodněním, že Litva postavila stěžovatele do nepříznivého stavu, kdy již započal náročný proces změny pohlaví (odstranění prsou), avšak další fázi musel

---

2021]. <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/44/50>

<sup>298</sup> Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 11. září 2007 ve věci *L. versus Litva*, č. 27527/03.

odložit a setrvat z právního hlediska v ženském pohlaví, s nímž se neztožňoval. Tím byl vystaven obrovské nejistotě v oblasti jeho soukromého života a určení pohlavní identity.<sup>299</sup>

ESLP tak dospěl k závěru, že zakotví-li členský stát ve svém právním řádu možnost změny pohlaví, je povinen nastavit konkrétní podmínky.

Ve vazbě na chirurgické zákroky se ESLP věnoval taktéž problematice znemožnění reprodukční funkce, jejímž cílem je zamezit mužům rodit děti. *Y. Y. proti Turecku*<sup>300</sup> byl případ před ESLP, v němž se soud zabýval tureckou právní úpravou, která zakotvovala povinnost podstoupit znemožnění reprodukční funkce před samotným chirurgickým zákrokem změny pohlaví. Na jednu stranu je možné přitakat argumentu turecké vlády, že právní úprava sleduje zájem na ochranu zdraví, na druhou stranu turecký zákonodárce dostatečně nespecifikuje, v čem podmínka trvalé neplodnosti splňuje účel ochrany zdraví. ESLP připomněl, že podmínka sterilizace před provedením konverze pohlaví je ve smluvních státech pravidlem, připomněl však současné tendence, které vedou smluvní státy k upuštění od podobných zdravotních zákroků. Jelikož je právo na sebeurčení pohlavní identity součástí ochrany soukromého života, rozumí se podstoupením zvláštních chirurgických zákroků zaručujících neplodnost zásahem do tělesné integrity člověka.

Zajímavou otázku řešil ESLP ve věci *Van Kück versus Německo*.<sup>301</sup> Jednalo se o proplacení nákladů na hormonální péči a část nákladů na

---

<sup>299</sup> Doležal, T. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva v oblasti problematiky „translidí“. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no 1 [cit. 31. 10. 2021]. <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/44/50>

<sup>300</sup> Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. října 2015 ve věci *Y. Y. proti Turecku*, č. 14793/08.

<sup>301</sup> Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. června 2003 ve věci *Van Kück versus Německo*, č. 35968/97.

chirurgickou operaci změny pohlaví z pojištění stěžovatelky. Německé soudy zamítly nárok stěžovatelky vůči pojišťovně z důvodu, že se nejednalo o nutnou medicínskou péči. Stěžovatelka dle názoru soudů mohla transsexualitu léčit jinak, např. psychoterapií. Dle ESLP bylo právo stěžovatelky porušeno zejména interpretací pojmu „lékařská nezbytnost.“ Rozhodnutí ESLP však nelze vykládat tak, že transsexuálové mají nárok na operativní změnu pohlaví. Naopak z něj vyplývá, že operativní změna pohlaví by měla být zahrnuta pod nezbytnou lékařskou péči.<sup>302</sup> Otázce proplacení nákladů za operaci se ESLP věnoval i ve věci *Schlumpf versus Švýcarsko*.<sup>303</sup> I v této kauze bylo stěžovatelce odmítnuto proplatit náklady operace vedoucí ke změně pohlaví, v tomto případě z důvodu nedodržení vnitrostátním právním řádem předepsanou čekací lhůtu dvou let před vlastním chirurgickým zákrokem. Stěžovatelka tento argument odůvodnila tím, že čekala, až jí dospějí děti, aby mohla vykonávat otcovskou roli. ESLP jejímu názoru přisvědčil a dodal, že čekací lhůta byla aplikována mechanicky bez přihlédnutí k jejímu věku a dalším okolnostem.<sup>304</sup>

Neslučitelnost chirurgického zákroku jako podmínky pro právní uznání změny pohlaví s čl. 8 Úmluvy dovedl ESLP ve věci *A. P., Garçon a Nicot versus Francie*.<sup>305</sup> Provedení chirurgického zákroku pro právní uznání změny pohlaví znamená podmínit výkon práva na respektování soukromého života zaručeného čl. 8 Úmluvy vzdáním se výkonu práva

---

<sup>302</sup> Kotková, P. Česká právní úprava ve světle evropských lidskoprávních standardů. *Právník*. 2021, č. 12, s. 1077.

<sup>303</sup> Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 5. června 2009 ve věci *Schlumpf versus Švýcarsko*, č. 29002/06.

<sup>304</sup> Kotková, P. Česká právní úprava ve světle evropských lidskoprávních standardů. *Právník*. 2021, č. 12, s. 1077-1078.

<sup>305</sup> Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. června 2003 ve věci *A. P., Garçon a Nicot versus Francie*, č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13.

na respektování tělesné integrity, které je zaručeno jak čl. 8, tak čl. 3 Úmluvy, upravující zákaz mučení, nelidského a ponižujícího zacházení, přičemž souhlas dotčené osoby k takovému chirurgickému zákroku není souhlasem svobodným, v situaci, kdy by v případě nesouhlasu osoba pozbyla plného výkonu svého práva na genderovou identitu a osobní rozvoj. V tomto rozhodnutí ESLP podotknul, že i když není shoda mezi členskými státy k problematice úřední změny pohlaví, je možné pozorovat ustupující trend sterilizace, jakožto jedné z podmínek pro právní uznání preferovaného pohlaví.<sup>306</sup>

Otázka, která rovněž byla ve vazbě na rozhodnutí ve věci *A. P., Garçon a Nicot versus Francie* kladena, se týkala čl. 14 Úmluvy, respektive posouzení toho, zda došlo k porušení zákazu diskriminace v situaci, kdy změna pohlaví byla právně uznána pouze u osob, které podstoupily chirurgický zákrok, přičemž nebyl brán ohled na osoby, které chirurgické zákroky nemohly ze zdravotních důvodů podstoupit. Avšak s ohledem na to, že ESLP konstatoval porušení čl. 8 Úmluvy, pak samostatně stížnost, co do tvrzeného porušení čl. 14 Úmluvy, nepřezkoumával.

Na převratné rozhodnutí *A. P., Garçon a Nicot proti Francii* navázal ESLP nejnovějším rozsudkem ve věci *X a Y versus Rumunsko*,<sup>307</sup> v němž ESLP konstatoval porušení čl. 8 Úmluvy tím, že stěžovatelům bylo odmítnuto právní uznání změny pohlaví z důvodu nepodstoupení chirurgického zákroku. Kromě porušení čl. 8 Úmluvy ESLP shledal porušení pozitivního závazku státu, v tomto případě zajištění práva na respektování fyzické a duševní integrity. Rovněž bylo dovozeno, že rumunské soudy

---

<sup>306</sup> Kotková, P. Česká právní úprava ve světle evropských lidskoprávních standardů. *Právník*. 2021, č. 12, s. 1078.

<sup>307</sup> Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 19. ledna 2021 ve věci *X. a Y versus Rumunsko*, č. 2145/16 a 20607/16.

nedostály své povinnosti odůvodnit svá rozhodnutí ve vazbě na rovnováhu mezi veřejným zájmem a individuálními zájmy dotčených osob. Nadto je třeba dodat, že rumunská rozhodovací praxe nebyla v této otázce jednotná, neboť jak zjistil ESLP, v jiných kauzách totiž rumunské soudy právní změnu pohlaví uznaly i bez podstoupení chirurgického zákroku žadatele.<sup>308</sup>

### 4.4 Dílčí závěr

Judikatura ESLP významným způsobem ovládá právní debaty v členských státech. V oblasti transgender se vyvinula k otevřenějšímu přístupu. Děje se tak zejména prostřednictvím rozšiřující interpretace ustanovení Úmluvy, které s problematikou trans lidí úzce souvisí, těmi jsou čl. 8, čl. 12 a čl. 14 Úmluvy.

Zejména výklad čl. 8 Úmluvy se změnil z čistě restriktivního přístupu, respektive přijetí právní úpravy a její formy ponechával čistě na členských státech, skrze neutrální přístup, interpretující negativní ochranu soukromého života. V současné době ESLP zastává extenzivní přístup, jímž otevřel vnímání soukromého života jako vyjádření autonomie a umožnění seberealizace každého člověka.

Rovněž při výkladu čl. 12 Úmluvy opustil koncepci, v jejímž souladu náleží právo uzavřít manželství a založit rodinu pouze osobám opačného pohlaví určeného na základě biologických kritérií, k otevřenějšímu přístupu jeho ochrany. Na základě tohoto přístupu došlo k oddělení jednoty práva na uzavření manželství a práva na rodinu, neboť právo uzavřít

---

<sup>308</sup> Kotková, P. Česká právní úprava ve světle evropských lidskoprávních standardů. *Právník*. 2021, č. 12, s. 1078.



manželství mohou osoby i v případě, kdy založení rodiny neplánují, či ji z jakéhokoliv důvodu založit nemohou.<sup>309</sup>

---

<sup>309</sup> Doležal, T. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva v oblasti pro-blematiky „translidí“. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no 1 [cit. 31. 10. 2021]. <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/44/50>

## 5 Změna pohlaví podle českého práva

### 5.1 Vývoj právní úpravy změny pohlaví na našem území

Problematika trans osob byla v českém prostředí s ohledem na politický vývoj společnosti dlouho tabu a její právní úprava byla velmi strohá. Je jasné, že témata týkající se osob, jež se necítily komfortně ve svém vlastním těle, byla potlačována a lidé, kterých se problematika týkala, měli strach o své životní roli veřejně mluvit.<sup>310</sup>

Dle odborné literatury mají české sexuologické instituty první záznam o diagnostikované transsexualitě z roku 1942.<sup>311</sup> Od roku 1942 do roku 1960 to byly pouze 2 pacienti ročně. Tyto počty však začaly pomalu vzrůstat po roce 1968, a to ve spojitosti s politickým uvolněním v důsledku Pražského jara. I nadále však pacientů, u nichž byla potvrzena porucha pohlavní identity, zůstalo v období let 1970-1980 v jednotných číslech. Z počátku byly chirurgické zákroky v tehdejší společnosti rozsáhle kritizovány, postupem času se však staly pro pacienty jediným možným uspokojením. První potvrzený zákrok byl pravděpodobně proveden v polovině roku 1960 a s ohledem na politický režim došlo k jeho utajení.<sup>312</sup> Zásadní rozhodnutí týkající se změny pohlaví přineslo až lékařské sympozium o soudně lékařských otázkách transsexualismu v roce 1969,

---

<sup>310</sup> Ibid.

<sup>311</sup> Havelková, B. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in the Czech Republic. In: Scherpe, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 126.

<sup>312</sup> Agha, P., Subjectivity, gender and agency, In: P. Agha, *Law, politics and the gender Binary*. Abingdon, Oxon: Routledge, 2019, s. 64.

kteřé potvrdilo, že není z lékařské, ani vědecké perspektivy možná změna pohlaví prostřednictvím operace.<sup>313</sup>

Uznání možnosti změny pohlaví v České republice bylo dosaženo až v roce 1980, a to instrukcí Ministerstva zdravotnictví.<sup>314</sup> Instrukce obsahovala specifikace operace transsexuálů a její součástí byly rovněž pokyny, jak mají matiční úřady postupovat v úpravě záznamu osoby, která podstoupila změnu pohlaví. Transsexualita zde byla definována jako psychologicko-medicínský problém vrozeného nesouladu mezi biologickým a psychologickým pohlavím.<sup>315</sup> Za jediné řešení této diagnózy byla vedle hormonální léčby a psychiatrické léčby operace. Ta byla považována za léčbu sexuální deviace s cílem nápravy rozporu mezi biologickým a psychologickým pohlavím.<sup>316</sup>

První zákonná právní úprava týkající se změny pohlaví byla obsažena v zákoně České národní rady č. 548/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. V souladu s § 27a odst. 1 zákona o péči o zdraví lidu ve znění citované novely bylo stanoveno, že *„kastrace, stereotaktické operace a zákroky u transsexuálů se provádějí pouze na žádost osoby, u níž mají být provedeny, a po schválení odbornou komisí, kterou tvoří právník, nejméně dva lékaři se specializací v příslušném oboru a dva další lékaři nezúčastnění na provádění lékařského zásahu“*. V ustanovení § 27a odst. 2 byla speciálně upravena povinnost lékaře informovat pacienta o povaze lékařského zásahu s upozorněním na

---

<sup>313</sup> Kotková, P. Změna pohlaví v českém právním řádu. *Právní rozhledy*. 2021, roč. 29, č. 7, s. 250.

<sup>314</sup> Instrukce Ministerstva zdravotnictví ze dne 27. 12. 1979, č. 114-270-27. 12. 1979.

<sup>315</sup> Agha, P., Subjectivity, gender and agency, In: P. Agha, *Law, politics and the gender Binary*. Abingdon, Oxon: Routledge, 2019, s. 64.

<sup>316</sup> Český sexuolog J. Zvěřina užívá termín sexuální deviace i v publikaci z roku 2003. Zvěřina, J. *Sexuologie (nejen) pro lékaře*. Brno: CERM, 2003.

rizika a případné nepříznivé důsledky s ním spojené. Jednalo se o ustanovení, které ovládalo lékařské postupy více než dvacet let. Z důvodu obav z nového typu lékařských zákroků bylo z počátku obtížné získat souhlas komise. Zákon o péči o zdraví lidu byl zrušen k 1. 4. 2012, a to zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování. Již na počátku nového tisíciletí byly předmětem kritiky kastrace transsexuálů z pohledu odborné veřejnosti i zahraničních soudů.<sup>317</sup> Je proto nevysvětlitelné proč při rekodifikaci občanského práva český zákonodárce nezohlednil vývoj dané problematiky, a přesto následoval již tehdy zastaralou koncepci.<sup>318</sup>

S ohledem na to, že se samotnou změnou pohlaví (medicínskou) souvisí také právní změna pohlaví, lze v oddělených liniích sledovat rovněž vývoj na úseku matrik, jména a příjmení a vývoj problematiky rodných čísel a evidence obyvatel.

Právní úprava na úseku matrik byla nejednotná. Kromě toho, že se ve většině opírala o zastaralé normy, její organizace byla chaoticky roztržštěna mezi církvě a státní orgány. V zájmu zavedení jednotného systému byl proto v roce 1949 přijat zákon č. 268/1949 Sb., o matrikách, který sjednotil matriční předpisy a byla jím přenesena povinnost vést matriky zcela na stát, zároveň vydáním zákona č. 55/1950 Sb., o užívání a změně jména a příjmení byla upravena problematika jména a příjmení. Matrikový předpis byl však velmi stručný a některé povinnosti tak byly ukládány pouze vyhláškami. Teprve v roce 2000 byl přijat zákon č.

---

<sup>317</sup> Mach, J. a kol. *Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování: Zákon o specifických zdravotních službách*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. 459.

<sup>318</sup> Kotková, P. Změna pohlaví v českém právním řádu. *Právní rozhledy*. 2021, roč. 29, č. 7, s. 250.

301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, jímž došlo ke sjednocení právní úpravy jména a příjmení s matrikovou problematikou.<sup>319</sup>

Nad rámec výše uvedeného je možné stručně zmínit i problematiku evidence obyvatel. Ta slouží k uchování údajů o občanech, které jsou v návaznosti na to využívány orgány státní správy k plnění jim svěřených úkolů. Zákon č. 52/1949 Sb., o hlášení obyvatelstva a o povolování pobytu cizinců a na něj navazující zákon č. 135/1982 Sb., o hlášení a evidenci pobytu občanů se věnovaly pouze otázce evidence údajů o místě pobytu občanů. Zákon č. 135/1982 Sb., o hlášení a evidenci pobytu občanů byl zrušen k 1. 7. 2000, a to zákonem č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (dále jen „ZEO“), který je po mnoha novelách účinný dodnes.<sup>320</sup>

## 5.2 Právní úprava de lege lata

Právní úpravu změny pohlaví v České republice je v současné době možné označit za dvoukolejnou. Změna pohlaví představuje otázku statusovou, proto s účinností občanského zákoníku je její právní úprava zařazena do ustanovení § 29 OZ. Občanský zákoník respektuje binární model s tím, že předpokládá, že každý člověk je buď muž, nebo žena.<sup>321</sup>

---

<sup>319</sup> Kotková, P. Změna pohlaví v českém právním řádu. *Právní rozhledy*. 2021, roč. 29, č. 7, s. 250.

<sup>320</sup> Ibid.

<sup>321</sup> Baršová, A. Skalpel a duše. Ke změně pohlaví podle nového občanského zákoníku. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no. 1. [31. 10. 2021]. <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/43>

Právní úpravu změny pohlaví představuje kromě občanského zákoníku také zákon o specifických zdravotních službách, zákon o matrikách, jménu a příjmení a zákon o evidenci obyvatel.<sup>322</sup>

Názory na vztah mezi občanským zákoníkem a zákonem o specifických zdravotních službách se v odborné literatuře neshodují. A. Doležal se přiklání k názoru, že občanský zákoník je normou *lex generalis* a zákon o specifických zdravotních službách normou *lex specialis*.<sup>323</sup> E. Dobrovolná naopak uvádí, že předmětné předpisy nejsou v tomto vztahu, neboť zákon o specifických zdravotních službách upravuje otázky léčby pacienta a jejího postupu, kdežto občanský zákoník se změně pohlaví věnuje v rámci osobního statusu.<sup>324</sup> Dle názoru O. Frinty pak právní úprava v zákoně o specifických zdravotních službách obsahuje úpravu z pohledu zdravotnického práva (tj. stanovuje podmínky, za nichž je možné pacientovi provést změnu pohlaví), úprava v občanském zákoníku má však jiný účel. Úprava změny pohlaví v občanském zákoníku se zaměřuje na její soukromoprávní důsledky, respektive na vliv změny pohlaví na osobní stav člověka a na jeho osobní a majetkové poměry (trvání manželství či registrovaného partnerství a otázky s tím související).<sup>325</sup>

---

<sup>322</sup> Kotková, P. Změna pohlaví v českém právním řádu. *Právní rozhledy*. 2021, roč. 29, č. 7, s. 250.

<sup>323</sup> Doležal, A. § 29 [Změna pohlaví]. In: Melzer, F. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek I, § 1–117*. Praha: Leges, 2013, s. 333–346.

<sup>324</sup> Dobrovolná, E. § 29 [Změna pohlaví]. In: Lavický, P. a kol. *Občanský zákoník: komentář I, Obecná část (§ 1–654)*. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 191.

<sup>325</sup> Frinta, O. § 29 [Změna pohlaví]. In: Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 152–153.

### 5.2.1 Změna pohlaví podle občanského zákoníku

Důvodová zpráva k občanskému zákoníku uvádí, že po vzoru občanského zákoníku provincie Québec (dále jen „CCQ“) se v obecných ustanoveních týkajících se právních poměrů člověka pamatuje i na případy změny pohlaví.<sup>326</sup>

Nicméně je k tomu třeba kriticky uvést, že autoři čerpali z původního znění CCQ z roku 1994,<sup>327</sup> kde bylo v ustanovení § 71 zakotveno, že u každé osoby, která podstoupila úspěšnou léčbu a chirurgické zákroky spočívající v přeměně pohlavních orgánů, by měla být tato změna zaznamenána v rodném listu a mělo by jí být změněno jméno. Nevzali přitom v úvahu vývoj, v té době již připravované, novely CCQ z roku 2015.<sup>328</sup> Kanada je naopak jednou ze zemí, kde je přístup ke změně pohlaví v podobě chirurgického zákroku stále více zpochybňován.

Ke změně přístupu došlo na podzim roku 2012 v kanadské provincii Ontario. Šlo o reakci na nález ontarijského tribunálu pro lidská práva.<sup>329</sup> Ten odmítl požadavek operativního zásahu jako předpokladu uznání změny pohlaví. V projednávané věci se ontarijský tribunál zabýval stížností transsexuální ženy (MtF), která byla vystavena diskriminaci a násilí, neboť pohlaví, v němž žila, neodpovídalo jejím osobním dokladům.

<sup>326</sup> Důvodová zpráva k OZ. [cit. 25. 1. 2021]. <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

<sup>327</sup> CCQ-1991. Občanský zákoník provincie Quebec [online]. [cit. 5. 2. 2022]. Text dostupný z: <http://www.legisquebec.gouv.qc.ca/en/document/cs/CCQ-1991%20/> [cit. 5. 2. 2022].

<sup>328</sup> Občanský zákoník provincie Quebec [online]. [cit. 5. 2. 2022]. <http://www.legisquebec.gouv.qc.ca/en/document/cs/CCQ-1991?langCont=en%20-%20se:920>

<sup>329</sup> Srov. věc *XY v. Ontario* (Government and Consumer Services), 2012 Human Rights Tribunal of Ontario 726 (CanLII), Decision, 11th April, 2012. <https://www.canlii.org/en/on/onhrt/doc/2012/2012hrto726/2012hrto726.html>

Aby došlo ke změně, musela předložit důkaz o tom, že se podrobila transsexuální operaci v souladu s právní úpravou obsaženou v tehdy platném zákoně *Vital Statistics Act*. Po chirurgickém odstranění varlat jí bylo umožněno změnit si rodný list, navzdory tomu, že i nadále měla penis, a naopak neměla ženské pohlavní orgány. Domáhala se omluvy a finanční kompenzace. I když peněžitou kompenzací ani omluvu tribunál nepřiznal, konstatoval potřebu nápravy ve veřejném zájmu a uložil příslušnému úřadu, aby nevyžadoval po transsexuálech předložit spolu se žádostí o změnu rodného listu důkaz, že se podrobili operaci.<sup>330</sup>

Třeba nadto podotknout, že český zákonodárce vycházel z nepřesného překladu. CCQ používá spojení *change of designation sex*, tedy „změna označení pohlaví“, a ne změna pohlaví. Při tvorbě občanského zákoníku tak nebyla zvolena vhodnější a zároveň novější terminologie, kupř. změna označení pohlaví, či přepis rodu, ale setrvalo se na překonaném označení – změna pohlaví.

Další nesoulad mezi právní úpravou změny pohlaví obsaženou v CCQ a českou právní úpravou je požadavek chirurgického zákroku. Požadavek chirurgického zákroku, znemožnění reprodukční funkce a přeměna pohlavních orgánů jsou podmínky přísnější než právní úprava CCQ. Ta totiž v původním znění Části 1, hlavy 3, dílu IV Změna označení pohlaví v § 71 nejenže neobsahovala podmínku operace, ale v novele CCQ účinné od 1. 10. 2015 tento požadavek výslovně vyloučila. Stanovila: „Každá osoba, u které pohlavní identita neodpovídá označení pohlaví, které je uvedeno v rodném listě, může si takové označení a pokud je to potřebné tak i jméno změnit, pokud to bude v souladu s ustanoveními CCQ a

---

<sup>330</sup> Baršová, A. Skalpel a duše. Ke změně pohlaví podle nového občanského zákoníku.

*Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no. 1. [31. 10. 2021].

<http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/43>



*vládním nařízením. Tyto změny nemohou být v žádném případě závislé od požadavku podrobit se jakékoliv lékařské léčbě, nebo chirurgické operaci.*<sup>331</sup> Ke změně pohlaví v osobních dokladech potřebují v současné době dospělí kanadští občané pouze čestné prohlášení, že změna pohlaví odpovídá jejich identitě spolu s osvědčením někoho, kdo je zná. Lékařské potvrzení se nevyžaduje.<sup>332</sup>

Jde-li tedy o českou právní úpravu civilního statusu člověka, změna pohlaví člověka, nastává v souladu s ustanovením § 29 OZ chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměnou pohlavních orgánů. Přeměnou pohlavních orgánů lze rozumět alespoň chirurgicko-plastické připodobnění k pohlavním orgánům opačného pohlaví (tedy u FTM – z ženy na muže – vytvoření neopenisu a šourku s protézou varlat a u MTF – z muže na ženu – vytvoření neovaginy). Dosaďovací praxe považuje za dostačující při změně pohlaví FTM hysterektomii (odstranění dělohy) a u MTF orchiektomii (odstranění varlat). U podmínky znemožnění reprodukční funkce přitom není jasné, jakým způsobem jí má být dosaženo, zda chirurgickým zákrokem, či může nastat jinak, kupř. hormonální léčbou.<sup>333</sup>

OZ vychází z pojetí, že změna pohlaví je faktický stav a že se jeho právní účinky musí vázat k okamžiku, kdy z lékařského hlediska změna pohlaví fakticky nastane. Konkrétním dnem změny pohlaví se proto rozumí den uvedený v potvrzení poskytovatele zdravotních služeb ve

<sup>331</sup> CCQ-1991, ve znění novely účinné od 1. 10. 2015. Text dostupný z: <http://www.legisquebec.gouv.qc.ca/en/document/cs/CCQ-1991?langCont=en%20-%20se:920>.

<sup>332</sup> Magurová, Z. Trans Ludia – vybrané právní aspekty. In: Králíčková, Z., Dávid, R. Valdhan, J. *Dny práva 2017. Část VI. Translidé nejen v rodinném právu*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 32.

<sup>333</sup> K tomu srov. německé právo, kde není umělé vytvoření pohlavních orgánů třeba – usnesení OLG Zweibrücken ze dne 24. 6. 1991, 3 W 17/91, uveřejněné v časopise *Neue juristische Wochenschrift*, 1992, s. 761.

vazbě na § 23 odst. 2 SpecZdrSl (viz níže). Vzhledem k tomu, že jde o velmi složitý proces a chirurgické zákroky mohou být dílčí, určuje konkrétní den změny pohlaví ošetřující lékař. Poskytovatel zdravotních služeb je povinen zaslat příslušnému matričnímu úřadu potvrzení o změně pohlaví do tří pracovních dnů ode dne provedení.

I když byl vysloven názor, že by příslušnost k pohlaví měla být určena svobodnou vůlí jednotlivce, nedochází ke změně pohlaví změnou psychiky, nýbrž změnou vnějších pohlavních znaků člověka. Změna pohlaví přitom nenastane zraněním pohlavních orgánů kupř. při nehodě.<sup>334</sup> S tím lze souhlasit.

Změna pohlaví nemá na osobní stav člověka, jeho osobní a majetkové poměry vliv. Tím se rozumí, že i když osoba změní pohlaví, i nadále je potomkem svých rodičů, případně rodičem svých dětí. Změna pohlaví rodiče se v rodném listě dítěte neuvádí. Taktéž všechny příbuzenské vztahy zůstávají nedotčeny. Manželství nebo registrované partnerství však zaniká, jen pokud byla změna pohlaví provedena v cizině. K zániku manželství přitom Důvodová zpráva uvádí: „*Zdejší praxe je sice taková, že poskytovatel zdravotních služeb ke změně pohlaví ženatých nebo vdaných transsexuálních osob nepřistoupí, dokud jejich manželství není rozvedeno a poměr k případným dětem uspořádán, je však nutné pamatovat, že mohou nastat i situace, kdy změna pohlaví určité osoby (a to i osoby, která trvale žije na území našeho státu) nebude provedena v České republice, ale v zahraničí. Navíc je nutné pamatovat i na to, že stav dosavadní praxe sice*

---

<sup>334</sup> Dobrovolná, E. § 29 [Změna pohlaví]. In: Lavický, P. a kol. *Občanský zákoník: komentář I, Obecná část (§ 1–654)*. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 192.

*sleduje určitou usanci, ale že je přece jen vhodné pro jistotu upravit výslovným ustanovením případy, kdy zavedený standard tuzemské praxe nebude dodržen.*<sup>335</sup>

Dle zákona o specifických zdravotních službách nemůže být osobě ve svazku manželském, či registrovaném partnerství změna pohlaví provedena. To může působit „potíže“ v situaci, v níž si rozvod manželé nepřejí, a i přes změnu pohlaví chtějí v manželství setrvat.<sup>336</sup>

Občanský zákoník dále stanoví, že práva a povinnosti vyplývající ze zaniklého manželství, jakož i práva a povinnosti týkající se společných dětí, se řídí ustanoveními týkajícími se rozvedených manželů. Po změně pohlaví je možné, aby osoba vstoupila do nového manželství s osobou opačného pohlaví.

Cílem zákonodárce při stanovení zániku manželství změnou pohlaví je dodržení tradičního pojetí manželství jako trvalého svazku muže a ženy. Tedy aby nedocházelo k situacím, že v manželství budou žít osoby téhož pohlaví i přes to, že by si tento stav manželé přáli a společné manželství by nechtěli i přes změnu pohlaví zrušit. Totéž platí ve vztahu k registrovanému partnerství. V současné době se však v české společnosti diskutuje, zda by i české právo nemělo umožňovat manželství pro všechny. Účelem navrhovaného řešení je zaručení stejné ochrany a práv homosexuálním párům, které žijí v registrovaném partnerství.<sup>337</sup> V roce 2018 byly Poslanecké sněmovně předloženy dva návrhy právních předpisů reagujících na problematiku párů osob stejného pohlaví, avšak s

<sup>335</sup> Důvodová zpráva k OZ. [cit. 25. 1. 2021]. <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

<sup>336</sup> Frinta, O. § 29 [Změna pohlaví]. In: Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 153.

<sup>337</sup> Kotková, P. Změna pohlaví v českém právním řádu. *Právní rozhledy*. 2021, roč. 29, č. 7, s. 251.

rozdílnými zájmy. Na základě prvního z nich by byl v českém právu legalizován sňatek osob stejného pohlaví se všemi právy a povinnostmi náležejícími manželům, a to včetně práva na společné osvojení dítěte.<sup>338</sup> Druhý z předložených konceptů však představuje návrh ústavního zákona, jímž by byl čl. 32 odst. 1 LZPS doplněn o definici manželství jako svazku muže a ženy.<sup>339</sup> Poslanec Patrik Nacher pak navíc představil vlastní návrh, jímž by registrovaní partneři měli stejný katalog práv jako manželé, jejich svazek by se však nadále označoval jako registrované partnerství. Tento koncept však nebyl Poslanecké sněmovně předložen.<sup>340</sup>

Na závěr této podkapitoly se nabízí otázka, zda by český zákonodárce neměl zvážit konverzi manželství v registrovaného partnerství, respektive konverzi registrovaného partnerství v manželství po podstoupené změně pohlaví, či alespoň nabídnout formu partnerského svazku zajišťující stejný katalog práv a povinností, jako je součástí institutu manželství (kupř. společný majetkový režim či společné osvojení).

---

<sup>338</sup> Sněmovní tisk č. 201. *Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, a důvodová zpráva* [online], s. 1-5.

<sup>339</sup> Sněmovní tisk č. 211. *Návrh ústavního zákona, kterým se mění usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů, a důvodová zpráva* [online] s. 1.

<sup>340</sup> Nacher, P. KOMENTÁŘ: Manželství homosexuálů – necht' se poslanci odhalí – Patrik Nacher [online]. Novinky.cz. 30. 3. 2019 [cit. 17. 9. 2019]. <https://www.novinky.cz/komentare/clanek/komentar-manzelstvi-homosexuálu-necht-se-poslanci-odhali-patrik-nacher-40276066>

### 5.2.2 Změna pohlaví podle zákona o specifických zdravotních službách

Jak již bylo řečeno, změna pohlaví byla detailněji upravena až zákonem o specifických zdravotních službách.

Jeho věcný záměr obsahoval dva postupy, jak dosáhnout změny pohlaví. Chirurgický zákrok bylo možné provést osobě od 21 let, hormonální terapii od věku 18 let. Dále věcný záměr obsahoval důvody, pro které změnu pohlaví nebylo možné provést. Šlo o závislost na alkoholu a jiných návykových látkách, psychózu, či neschopnost trvale žít jako osoba opačného pohlaví byly jen některými z nich.<sup>341</sup>

Dle platné právní úpravy se změnou pohlaví ve smyslu ustanovení § 21 rozumí provedení zdravotních výkonů, jejichž účelem je provedení změny pohlaví chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce. Před provedením samotné operace je však třeba, aby pacient vyhledal psychiatra, případně sexuologa. S nimi je totiž nutné konzultovat stav pacienta, na základě něho dojde ke stanovení diagnózy a dalšího postupu. Po stanovení diagnózy nastupuje fáze tzv. *real life testu*, prostřednictvím něhož si osoba vyzkouší žít v roli preferovaného pohlaví a sjednotit tak své psychické a sociální pohlaví.<sup>342</sup> Tento test přináší dotyčné osobě novou zkušenost, prostřednictvím níž si zároveň ověří, zda bylo její rozhodnutí správné. Jde však o vcelku psychicky a emočně náročné období, neboť nová identita je sdělena nejbližšímu okolí. Součástí této fáze je rovněž možné zažádat o změnu jména a příjmení na neutrální formu.

---

<sup>341</sup> Věcný záměr zákona o specifických zdravotních službách. *mzcr.cz* [cit. 17. 2. 2021].

<sup>342</sup> Žuffová-Kunčová, T. *Transgender osoby pohledem ústavního práva*. 2021, diplomová práce, Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 24.

Před fází *real life testu* i během něj lze přistoupit k hormonální léčbě. Tu je však nejvhodnější zahájit minimálně rok před plánovaným chirurgickým zákrokem a pro její počátek není nutné dovršit 18 let. Užívání hormonů totiž napomáhá ke změnám fyzické konstrukce jednotlivce, změnám hlasu či ochlupení. Rovněž v tomto časovém úseku dochází i k jiným estetickým zákrokům, kupř. plastice prsou, či podpoře růstu vlasů. Cílem je vnější přiblížení se preferovanému pohlaví kvůli společenské akceptaci. Závěrečnou fází je pak podstoupení zdravotních výkonů, jejichž účelem je provedení změny pohlaví chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce ve smyslu SpecZdrSl. Oproti občanskému zákoníku zde však absentuje požadavek „přeměny“ pohlavních orgánů.

Dle názoru z řad odborníků není pojem „přeměna“ pohlavních orgánů použit záměrně, neboť změna pohlaví působí méně invazivně, a naopak více citlivě; srov. Frinta, O. § 29 [Změna pohlaví]. In: Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 153. Zákon podává definici transsexuálního pacienta v ustanovení § 21 SpecZdrSl, jako osobu, u níž je trvalý nesoulad mezi psychickým a tělesným pohlavím. Zákon tento pohlavní nesoulad i nadále označuje jako poruchu sexuální identifikace. Právní úprava také v § 21 odst. 2 písm. a) – b) SpecZdrSl stanovuje, komu lze změnu pohlaví provést. Může se jednat o osobu, u níž byla jednoznačně stanovena porucha sexuální identifikace a prokázána schopnost žít trvale jako osoba opačného pohlaví, zároveň se jedná o osobu, která neuzavřela manželství, nebo nevstoupila do registrovaného partnerství či do obdobného svazku osob stejného pohlaví v cizině. Případně také, pokud prokáže, že manželství nebo registrované partnerství zaniklo.

Chirurgický zákrok je možné provést pouze osobě starší 18 let, na základě její žádosti a kladného stanoviska odborné komise; § 21 odst. 3 písm. a) – b) SpecZdrSl. Představuje nevratný proces, jímž dochází k zásahu do tělesné integrity jednotlivce. U pacienta musí být rovněž prokázána schopnost žít v opačné pohlavní roli, a to po dobu alespoň 12 měsíců (*real life test*), užívat příslušné hormonální preparáty alespoň po dobu posledních 12 měsíců, pacient musí mít prokazatelné povědomí o povaze chirurgického zákroku, možnostech chirurga, délce hospitalizace a možných komplikacích.

V případě, že jde o pacienta omezeného ve svéprávnosti, je navíc třeba dodržet podmínky ustanovení §21 odst. 4) SpecZdrSl. V těchto případech podává písemnou žádost k chirurgickému zákroku opatrovník, vyžaduje se kladné stanovisko odborné komise a souhlas soudu. I přes to, že je osoba omezená ve svéprávnosti, je třeba zjišťovat její názor. Určující je zde vůle, její přání změnu pohlaví podstoupit.

Kromě výše uvedených podmínek vyžadovaných v souladu s ustanovením § 21 je rovněž třeba udělení informovaného souhlasu, a to v písemné formě. V zájmu zajištění jednotného postupu při provádění chirurgických zákroků směřujících ke změně pohlaví vydalo Ministerstvo zdravotnictví České republiky *Doporučený postup při provádění chirurgických zákroků směřujících ke změně pohlaví u transsexuálních pacientů* (dále jen „Postup“).<sup>343</sup> Dle tohoto Postupu jde o následující chirurgické zákroky:

a) *Female-to-male*: mastektomie (redukční mammaplastika), hysterektomie, oboustranná ovariectomie, metaidoioplastika, faloplastika, scrotoplastika a urethroplastika.

---

<sup>343</sup> Ibid.

b) *Male-to-female*: orchiektomie, penektomie, vaginoplastika, klitorideoplastika a labioplastika.

Příloha předmětného Postupu obsahuje rovněž vzor písemného informovaného souhlasu s provedením chirurgických zákroků směřujících k dokončení přeměny pohlaví, jenž pacient musí před zákrokem udělit.<sup>344</sup>

Smyslem informovaného souhlasu je vyrovnat informační asymetrii a zajištění svobodné volby pacienta. Přijetím *Úmluvy o lidských právech a biomedicíně*<sup>345</sup> došlo k popularizaci tohoto institutu. Do té doby byl sice informovaný souhlas znám, avšak neměl takový význam, proto je *Úmluva o lidských právech a biomedicíně* klíčovým dokumentem jeho právní úpravy. Zákonnou úroveň pak tvoří § 28 a násl. zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách); dále jen „ZdravSl“ a právní úprava smluvní povinnosti mezi lékařem a pacientem obsažená v §§ 2638–2641 OZ.

K udělení informovaného souhlasu jsou oprávněny pouze osoby způsobilé k právnímu jednání. Pro nezletilé a osoby omezené ve svéprávnosti platí zvláštní režim.

K problematice participačních práv dítěte ve vazbě na změnu pohlaví bude věnována pozornost v rámci kapitoly zaměřené na připravovanou novelu občanského zákoníku a zákona o matrikách, jménu a příjmení.

K písemnému souhlasu pacienta je nutné dále doložit kladné stanovisko odborné komise. Jejími členy jsou zdravotnický pracovník, který je

---

<sup>344</sup> Ibid.

<sup>345</sup> *Úmluva o lidských právech a biomedicíně* (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 96/2001 Sb.m.s.).



zaměstnancem státu zařazeným na ministerstvu, lékař se specializovanou způsobilostí v oboru sexuologie, lékař se specializovanou působností v oboru psychiatrie, klinický psycholog, lékař se specializovanou způsobilostí v oboru endokrinologie a diabetologie, lékař se specializovanou způsobilostí v oboru urologie nebo gynekologie a právníka se znalostí zdravotního práva (srov. § 22 SpecZdrSl). Odborná komise je ustanovována Ministerstvem zdravotnictví a má zajistit objektivní a jednotný přístup k pacientům při současném poskytnutí náležitých odborných znalostí. Jejím úkolem je sdělení informací pacientovi o povaze zákroku, včetně následků a jeho možných rizik. Součástí jejich činnosti je i ověření, zda pacient sdělení porozuměl a uděluje informovaný svobodný souhlas se zákrokem.<sup>346</sup> Po projednání žádosti vypracuje komise písemné stanovisko, pokud všichni členové souhlasí, je možné vydat souhlasné stanovisko s provedením změny pohlaví. Souhlasné stanovisko je předáno Ministerstvu zdravotnictví, které jej zašle příslušnému poskytovateli zdravotnických služeb, u něhož bude změna pohlaví provedena. K provedení změn údajů o pohlaví v matrice slouží potvrzení o provedení změny pohlaví vydané provozovatelem zdravotních služeb.<sup>347</sup>

Dle literatury jsou trans osoby v české společnosti nuceny předstoupit před uvedenou komisi a vyprávět o sobě příběh, jakožto o „člověku uvězněném v nesprávném těle“. I když jde o ponižující zážitek, jiným způsobem by se operace nedočkaly. Proti rozhodnutí této komise neexistuje

---

<sup>346</sup> Mach, J. a kol. *Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování: Zákon o specifických zdravotních službách*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. 500–502.

<sup>347</sup> Ustanovení § 23 odst. 2 zákona o specifických zdravotních službách.

tuje žádná možnost jeho přezkumu, na druhou stranu i kladné rozhodnutí s sebou přináší negativní důsledky, podstoupení sterilizace, či zánik manželství.<sup>348</sup>

Ke stanoviskům odborné komise v současné době je na tomto místě s ohledem na současnou epidemiologickou situaci vhodné zmínit, že v souvislosti s epidemií SARS CoV-2, respektive vyhlášeným nouzovým stavem a omezením poskytování plánované péče, lze prodloužit doporučující stanovisko Odborné komise pro provádění změny pohlaví transsexuálních pacientů podle § 22 odst. 6 SpecZdrSl; odborná komise po projednání žádosti vypracuje písemné odborné stanovisko, ve kterém zhodnotí, zda jsou splněny veškeré podmínky k provedení změny pohlaví; zároveň uvede dobu platnosti stanoviska, a přitom zohlední naléhavost provedení zdravotního výkonu.

Stanovisko odborné komise je platné 2 roky ode dne projednání odbornou komisí. V této lhůtě je třeba zahájit chirurgické zákroky směřující ke změně pohlaví. Chirurgické výkony směřující ke změně pohlaví transsexuálních pacientů, které jsou hrazeny z prostředků veřejného zdravotního pojištění, jsou uveřejněny ve Věstníku Ministerstva zdravotnictví č. 8/2012 Doporučený postup při provádění chirurgických zákroků směřujících ke změně pohlaví u transsexuálních pacientů v Čl. 1 bod 2. Jedná se o tyto chirurgické zákroky:

a) *Female to male*: mastektomie (redukční mammaplastika), hysterektomie, oboustranná ovariektomie, metaidoioplastika, faloplastika, scrotoplastika a urethroplastika.

---

<sup>348</sup> Baron, T. Věda a výzkum. Gender [online]. *avcr.cz*. 2. 8. 2021. [cit. 5. 11. 2021]. <https://www.avcr.cz/cs/veda-a-vyzkum/socialne-ekonomicke-vedy/Gender-vy-stacime-si-se-skatulkami-zena-a-muz-Vedci-hledaji-nove-pristupy/>

b) *Male to female*: orchiektomie, penektomie, vaginoplastika, klotorideoplastika a labioplastika.

V případě, že do dvou let od vydání doporučujícího stanoviska odborné komise pacient započne s chirurgickými zákroky vedoucími ke změně pohlaví, k datu platnosti stanoviska se ve spojení s dalšími chirurgickými zákroky již nepřihlíží.

V případě, že do dvou let od vydání doporučujícího stanoviska odborné komise pacient nezapočne s chirurgickými zákroky vedoucími ke změně pohlaví, končí platnost stanoviska datem v něm uvedeném.

V souvislosti s epidemií SARS CoV-2 byl vyhlášen nouzový stav a mimořádnými opatřeními Ministerstva zdravotnictví bylo nařízeno poskytovatelům akutní lůžkové péče omezení provádění zdravotních výkonů v rámci plánované péče a od 31. 12. 2020 okamžité zastavení příjmu nových pacientů za účelem poskytování plánované péče. To znamená, že jsou odkládány rovněž chirurgické výkony směřující ke změně pohlaví transsexuálních pacientů a odbornou komisí vydaným souhlasným stanoviskům skončí platnost, která byla způsobena organizačními důvody v návaznosti na vzniklou epidemiologickou situaci, nikoli z důvodu změny zdravotního stavu pacienta.

V případě, že dotyčná osoba do dvou let od vydání doporučujícího stanoviska žádný z výše uvedených chirurgických zákroků nepodstoupila a stále trvá na jejich provedení, je plně dostačující zaslat na Ministerstvo zdravotnictví žádost o prodloužení stanoviska, a to nejdříve dva měsíce před uplynutím jeho platnosti. V žádosti by mělo být uvedeno, že osoba chirurgické zákroky nestihla započít z důvodu epidemie onemocnění Covid-19 a tím způsobeným omezením plánované péče s tím, že se

její zdravotní stav nezměnil a na provedení chirurgických výkonů stále trvá. Odborná komise žádost projedná a zašle nové stanovisko.<sup>349</sup>

Na tomto místě je vhodné zmínit, že změna pohlaví je v České republice hrazena z veřejného pojištění. Zahrnuje: a) diagnostiku, tj. vyšetření, která naznačují, že se člověk cítí být osobou opačného pohlaví; b) rozhodovací proces, tj. fáze po diagnóze, ve které se osoba rozhodne na základě doporučení odborného lékaře; c) test v reálném životě (RLT), tj. testovací fáze, ve které se člověk snaží žít v roli opačného pohlaví; d) hormonální terapii a e) operaci. Kosmetická ošetření, jako jsou epilace, zvětšení prsou, hlasová terapie aj., si pacient hradí sám.<sup>350</sup>

### 5.2.3 Změna pohlaví a evidence

Možnost změny pohlaví v matričních zápisech vnesl do právního řádu až zákon č. 312/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Touto novelou byl zákon doplněn o ustanovení § 17a. MatZ. V souladu s ním se změna pohlaví v matrice uskuteční provedením dodatečného záznamu o změně pohlaví, který se do knihy narození provede na základě potvrzení vydaného poskytovatelem zdravotních služeb. Ten je povinen potvrzení oznámit matričnímu úřadu do 3 pracovních dnů ode dne provedení změny

---

<sup>349</sup> *Prodloužení doporučujícího stanoviska Odborné komise pro provádění změny pohlaví transsexuálních pacientů.* [cit. 4. 12. 2021]. <https://www.mzcr.cz/prodlouzeni-doporucujiciho-stanoviska-odborne-komise-pro-provadeni-zmeny-pohlavi-transsexualnich-pacientu/>

<sup>350</sup> Králíčková, Z. The Civil Status of Transsexual and Transgender People in the Czech republic. *The Lawyer Quarterly.* 2018, vol. 8, no. 4 [cit. 27. 7. 2021]. <https://tlq.ilaw.cas.cz/index.php/tlq/article/view/309>

pohlaví. Dnem změny pohlaví se rozumí den uvedený v tomto potvrzení.<sup>351</sup>

V souvislosti se změnou pohlaví je však klíčové ustanovení § 72 odst. 5 MatZ. V původním znění zákona<sup>352</sup> toto ustanovení zakotvovalo, že fyzické osobě, u níž probíhá změna pohlaví, povolí matriční úřad užívat neutrální jméno a příjmení na základě její žádosti a potvrzení poskytovatele zdravotních služeb, v jehož zdravotnickém zařízení léčba pro změnu pohlaví probíhá. Ustanovení § 72 odst. 5 novelizováno zákonem č. 312/2013 Sb., doznalo značných změn. V souladu s nimi povolí matriční úřad na základě žádosti fyzické osoby a potvrzení poskytovatele zdravotních služeb změnu jména, popřípadě jména a příjmení na neutrální jméno a příjmení, byla-li zahájena léčba pro změnu pohlaví, nebo na jiné jméno, popřípadě jména a příjmení, byla-li léčba pro změnu pohlaví dokončena. Pokud však fyzická osoba po změně pohlaví nepožádá o změnu jména a příjmení, uvede matriční úřad v knize narození její příjmení v souladu s pravidly české mluvnice ve tvaru odpovídajícím novému pohlaví; jméno do knihy narození nezapíše a učiní o tom oznámení soudu.<sup>353</sup>

Jak je již uvedeno výše, se změnou pohlaví souvisí také problematika evidence obyvatel a rodných čísel. Platná právní úprava obsažená v zákoně o evidenci obyvatel se již nesoustředí pouze na evidenci obyvatel, myšleno místo pobytu občanů, nýbrž se věnuje i problematice rodných

---

<sup>351</sup> Kotková, P. Změna pohlaví v českém právním řádu. *Právní rozhledy*. 2021, roč. 29, č. 7, s. 251.

<sup>352</sup> Účinném do 31. 12. 2013.

<sup>353</sup> Ibid.

čísel. Rodná čísla představují specifický identifikátor občanů České republiky a je jim přiřazován při narození. Je tvořen deseti číslicemi, z nichž je možné vyčíst den, měsíc a rok narození, stejně jako pohlaví.

Právní úprava rodných čísel na našem území byla obsažena ve vyhlášce Federálního statistického úřadu č. 55/1976 Sb., o rodném čísle, která byla účinná od 1. 6. 1976 do 1. 1. 2003. Tehdejší struktura rodného čísla byla stejná jako ta dnešní. Podle této právní úpravy (§ 7) bylo stanoveno, které orgány provádějí opravy a změny, postup či podmínky, za jakých se tak děje však upraveny nebyly.

Současná právní úprava obsažená v zákoně o evidenci obyvatel se rodným číslem věnuje v ustanovení § 13 a násl. Dle § 13 odst. 3 ZEO jde o desetimístné číslo, které je beze zbytku dělitelné jedenácti, přičemž první dvojice čísel vyjadřuje rok narození, druhá měsíc narození (u žen je pak zvýšena o 50) a třetí den narození. Čtyřmístná koncovka je rozlišujícím znakem fyzických osob narozených v tomtéž kalendářním dnu. ZEO počítá i se změnou rodného čísla. Ve vazbě na téma článku je klíčovým ustanovení § 17 odst. 2 písm. d) ZEO, dle něhož se změna rodného čísla provede v případě, že došlo ke změně pohlaví.<sup>354</sup>

### **5.2.4 Změna pohlaví v kontextu civilně procesního práva**

Ve vazbě na ustanovení § 29 OZ se klade otázka, jaký vliv má změna pohlaví na zahájení či průběh civilního soudního řízení, respektive otázka, za jakých podmínek může být změna pohlaví důvodem pro jeho zahájení.

I když změna pohlaví nemá v obecné rovině žádný procesní vliv na probíhající soudní řízení, neboť změnou pohlaví nedochází k zániku účastenství, tzn. neovlivňuje procesní způsobilost (z ustanovení § 29

---

<sup>354</sup> Ibid., s. 252.

odst. 2 OZ vyplývá, že změna pohlaví nemá vliv na osobní majetkové poměry člověka), ani způsobilost být účastníkem řízení, z povahy věci však vyplývá, že může mít významný vliv na zahájené soudní řízení o rozvod manželství, o neplatnosti manželství, řízení o zrušení registrovaného partnerství, či řízení o jeho neexistenci (ostatně to opět vyplývá z ustanovení § 29 odst. 2 OZ; změnou pohlaví zaniká manželství nebo registrované partnerství).<sup>355</sup> V užším slova smyslu je tedy procesní reakcí zánik manželství nebo registrovaného partnerství, nikoliv samotná změna pohlaví. Ta způsobuje až druhotný efekt. Pakliže dojde ke změně pohlaví u některého z účastníků řízení o rozvod manželství, neplatnost manželství, řízení o zrušení registrovaného partnerství, či řízení o jeho neexistenci, bude to mít stejné procesní následky jako v situaci, kdy k zániku manželství dojde z jiného právního důvodu, kupř. smrtí jednoho z manželů či prohlášením za mrtvého.<sup>356</sup> Z literatury se však podává, že normy procesního práva v těchto typech řízení zakotvují pouze následky ztráty způsobilosti být účastníkem řízení (smrtí účastníka nebo prohlášením za mrtvého). Důvodem je nemožnost přechodu práv tvořících předmět řízení na právní nástupce a rovněž zánik předmětu řízení, jež vyvolá úmrtí účastníka řízení, neboť k zániku manželství a registrovanému partnerství tak dochází ex lege.<sup>357</sup> Z procesního hlediska tak nastává otázka, jak postupovat v případě, že k zániku manželství nebo registrovaného partnerství dojde právě v důsledku změny pohlaví. Důvodová zpráva k OZ výslovně uvádí, že zánik manželství z důvodu změny pohlaví má účinky

---

<sup>355</sup> Šínová, R., Zajíčková, I. Změna pohlaví v kontextu civilně procesního práva. In: Králíčková, Z., Dávid, R. Valdhans, J. *Dny práva 2017. Část VI. Translidé nejen v rodinném právu*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 119.

<sup>356</sup> *Ibid.*, s. 120.

<sup>357</sup> Kornel, M. In: Lavický, P. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 668.

rozvodu, pro bližší prozkoumání se zaměříme na níže možná řešení z pohledu českého civilního práva procesního.<sup>358</sup>

V souladu s ustanoveními § 376 a § 386 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZZŘS“), soud řízení zastaví v případě, že účastník řízení po jeho zahájení ztratí způsobilost být účastníkem. Jestliže však ke ztrátě subjektivity účastenství změnou pohlaví nedochází, je třeba hledat normu procesního práva, která predestinovanou situaci postihne vhodněji. Nutné si je rovněž uvědomit, že v případě změny pohlaví u účastníka řízení výše uvedených typů, ztrácí samotné řízení smysl a nemá význam v něm dále pokračovat. Pro zpřehlednění situace bude další pojednání o vlivu změny pohlaví na civilní právo procesní demonstrováno na nejběžnějším typu řízení – o rozvod manželství, a to po zohlednění ustanovení § 21 odst. 2 SpecZdrSl, na jehož základě lékař změnu pohlaví neprovede u osoby ve svazku manželském. Jde však o případ, k němuž může dojít kupř. opomenutím lékaře, předložením falešných dokumentů o uzavření manželství či registrovaného partnerství, případně bude-li změna pohlaví provedena v zahraničí. Pokud si tedy osoba změní pohlaví, její manželský svazek zaniká a řízení o rozvod manželství, jehož je dotyčná osoba účastníkem, ztrácí předmět řízení. Na základě ustanovení § 154 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OSŘ“), je pro rozsudek rozhodující stav v době jeho vyhlášení, není pak o čem dále rozhodovat. V úvahu připadá řešení dle ustanovení § 16 ZZŘS, tj. soud řízení zastaví i bez návrhu, odpadne-li jeho předmět.

---

<sup>358</sup> Důvodová zpráva k OZ. [cit. 25. 1. 2021]. <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>



Interpretační problém však spočívá v tom, že komentářová literatura zastává názor v souladu s ním aplikace tohoto ustanovení je možná pouze v situacích, v nichž soud řízení zahájí *ex offo*.<sup>359</sup>

Jestliže tedy v této situaci vyloučíme aplikaci ustanovení § 16 ZZŘS, nezbyvá nic jiného než rozhodnout prostřednictvím meritorního zamítnutí návrhu. Z důvodu zániku manželství (respektive předmětu řízení) není totiž možné návrhu vyhovět. V tomto případě jde o řešení, které je sice v souladu s procesními normami, avšak není řešením nejjednodušším. Po podstoupené změně pohlaví v době po podání návrhu o rozvod manželství, kdy dotyčný nevezme návrh zpět, soud i přesto nařídí jednání, jehož součástí bude prokazování rozvratu manželství (i když irrelevantní), účastníci budou vyslechnuti (§ 389 odst. 1 ZZŘS) a soud vydá rozsudek.

Představena tak byla dvě možná řešení. Lze se přiklonit k názoru, že vhodnější řešení představuje ustanovení § 16 ZZŘS, i když ne tak úplně bez problému. Meritorní zamítnutí návrhu totiž představuje řešení nejen časově náročné.

I když bylo výše uvedeno, že řešení prostřednictvím ustanovení § 16 ZZŘS není možné dle komentářové literatury na námi posuzovanou situaci aplikovat, neboť jde o zastavení řízení zahájené *ex offo*, je možné upozorovat patrné výjimky. Zastavit řízení zahájené na návrh lze pouze v situaci, kdy dojde k odpadnutí předmětu řízení, respektive tam, kde se návrh stane zcela bezpředmětným. Jednou z takových výjimek je připuštění aplikace ustanovení § 16 ZZŘS do probíhajícího řízení o návrhu na prodloužení doby trvání po uplynutí doby trvání předběžného opatření v souladu s ustanovením § 410 ZZŘS. Takové předběžné opatření zaniká

---

<sup>359</sup> Lavický, P. In: Lavický, P. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 61.

nejpozději uplynutím šesti měsíců od jeho vykonatelnosti. V situaci, kdy soud návrh na prodloužení předběžného opatření neprojedná, ať už z jakéhokoliv důvodu do uplynutí této lhůty, stává se tento návrh bezpředmětným, neboť jestliže předběžné opatření zaniklo, není již o čem rozhodovat.<sup>360</sup> I když tedy nejde o řízení zahájené soudem bez návrhu, s ohledem na účel ustanovení § 16 ZZŘS je možné řízení zastavit i zde.

Změnu pohlaví podstoupenou po zahájení řízení o rozvod manželství, je možné shledat taktéž v účelu ustanovení § 16 ZZŘS, neboť jde o skutečnost způsobující zánik manželství, na jehož základě se řízení taktéž stává bezpředmětným. Je proto možné při střetu ustanovení § 16 ZZŘS a dispoziční zásady účelu § 16 ZZŘS ustoupit a řízení zastavit.<sup>361</sup>

I když bylo dosud demonstrováno na řízení o rozvod manželství, je třeba podotknout, že změna pohlaví má na řízení o neplatnost manželství vliv odlišný. Jde o situace, v nichž řízení o neplatnost manželství nebude zastaveno ani v situaci, kdy účastník řízení ztratí procesní subjektivitu (srov. § 376 odst. 1 ZZŘS), respektive řízení o neplatnost manželství bude pokračovat i tehdy, ztratí-li účastník způsobilost být účastníkem řízení. Pokud je však zahájeno řízení o určení neplatnosti manželství, nemůže být do vydání rozhodnutí manželství rozvedeno. Platnost manželství je totiž otázkou předběžnou, kterou si má soud v řízení o rozvod manželství posoudit. Zánik manželství z důvodu změny pohlaví v průběhu řízení o určení neplatnosti manželství však vyloučen není. Vliv zde je však téměř žádný (kromě označení účastníků řízení).

Na závěr byla ponechána právní úprava obsažená v již zmiňovaném zákoně o matrikách, jménu a příjmení. V souladu s ustanovením § 72

---

<sup>360</sup> Šínová, R., Zajíčková, I. Změna pohlaví v kontextu civilně procesního práva. In: Králíčková, Z., Dávid, R. Valdhans, J. *Dny práva 2017. Část VI. Translidé nejen v rodinném právu*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 124.

<sup>361</sup> Ibid.

odst. 5 MatZ povolí matriční úřad na základě žádosti fyzické osoby a potvrzení poskytovatele zdravotních služeb změnu jména, popřípadě jmen, a příjmení: a) na neutrální jméno a příjmení, byla-li zahájena léčba pro změnu pohlaví, nebo b) na jiné jméno, popřípadě jména, a příjmení, byla-li léčba pro změnu pohlaví dokončena. Nepožádá-li fyzická osoba po změně pohlaví o změnu jména a příjmení, matriční úřad uvede v knize narození její příjmení v souladu s pravidly české mluvnice ve tvaru odpovídajícím novému pohlaví; jméno do knihy narození nezapíše a učiní o tom oznámení soudu. Právní úprava zakotvující pravidla pro reakci soudu na takové oznámení však v českém právu chybí, neexistuje ani řízení o určení jména osoby, která si změnila pohlaví. Jistou komplikací může rovněž představovat taxativní výčet řízení stanovený v § 1 odst. 1 ZZŘS, na něž je dotčený právní předpis aplikovatelný.<sup>362</sup> Pokud by však podobná situace nastala, řešení by mohlo být následující. Jelikož neexistuje speciální právní úprava k takovému typu řízení, z logiky věci by jej ovládaly normy obecné části ZZŘS a subsidiárně pak normy OSŘ. Řízení o určení jména (příjmení) osoby, která si změnila pohlaví, by bylo bezesporu řízením nesporným. Jestliže zákon o matrikách, jménu a příjmení hovoří o oznámení soudu matričním úřadem, šlo by o řízení zahajované bez návrhu (srov. § 13 ZZŘS), přičemž příslušnost věcná i místní by byla na základě ustanovení § 3 odst. 1 a 4 odst. 1 ZZŘS svěřena okresnímu soudu, respektive obecnému soudu osoby, která podstoupila změnu pohlaví. Šlo by o řízení, jehož součástí by bylo jednání v meritu věci a rozhodnutí by mělo formu usnesení (statusová otázka).<sup>363</sup>

---

<sup>362</sup> Ibid., s. 127.

<sup>363</sup> Ibid., s. 128.

### 5.3 Rozhodovací praxe českých soudů v oblasti změny pohlaví

V právních otázkách týkajících se změny pohlaví není judikatura českých soudů rozsáhlá. Z toho mála rozhodnutí je však nejznámější kauza T. H.<sup>364</sup>

Stěžovatelka T. H., označující se za osobu neutrálního pohlaví, v roce 2016 brojila u Ústavního soudu proti postupu Ministerstva vnitra spočívajícím v nezhájení řízení o změně rodného čísla a v nezměnění rodného čísla stěžovatelky do neutrálního tvaru, resp. v nezměnění rodného čísla do ženského tvaru; stěžovatelka se proto u Ústavního soudu domáhala vydání výroku, jímž by byl tento postup účastníka řízení zakázán. Stěžovatelka měla za to, že tímto postupem byla porušena její práva garantována ustanoveními čl. 3 odst. 1, čl. 7 odst. 1 a 2, čl. 10 odst. 2, čl. 31 a čl. 32 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, ustanoveními čl. 3, čl. 8 a čl. 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, ustanoveními čl. 7, čl. 17 a čl. 26 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, ustanovením čl. 12 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech a ustanoveními čl. 12 a čl. 16 Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen. Ústavní stížnost stěžovatelka spojila s návrhem na zrušení § 29 odst. 1 OZ, § 21 odst. 1 SpecZdrSl, a § 13 odst. 3 ZEO, ve slovech "u žen zvýšené o 50".

Ve svých osobních dokladech má stěžovatelka uvedeno mužské pohlaví, s ním se však od raného dětství neidentifikuje a cítí se být osobou bez přiřazeného pohlaví. Pokud by to však bylo nutné, preferovala by pohlaví ženské, i když se s ním neidentifikuje, protože necítí potřebu mít ženské pohlavní orgány. Údaje o mužském pohlaví uvedené v osobních

---

<sup>364</sup> Srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 11. 2016, sp. zn. III. ÚS 3376/16.

dokladech a rodné číslo, z něhož je pohlaví rovněž zřejmé, ji psychicky frustruje. Psychická frustrace byla dovozena i v předloženém odborném posudku. Z toho důvodu se domáhala toho, aby jí byla umožněna změna jejího rodného čísla do neutrální podoby (či případně alespoň do podoby ženské), aniž by byla nucena absolvovat chirurgický zákrok, v jehož důsledku by ztratila schopnost reprodukce, tak jak předpokládá ustanovení § 29 odst. 1 OZ i ustanovení § 21 odst. 1 zákona SpecZdrISl.<sup>365</sup>

Dle odůvodnění Ústavního soudu Ministerstvo vnitra stěžovatelce opakovaně sdělilo, že není možné změnit její rodné číslo, aniž by doložila lékařskou zprávu o dokončení změny pohlaví; bez tohoto lékařského osvědčení není dle účastníka řízení podle stávající právní úpravy možno správní řízení o změně rodného čísla zahájit. Proto stěžovatelka brojí ústavní stížností primárně proti právní úpravě, jež administrativní změnu pohlaví podmiňuje předchozím chirurgickým zákrokem, sekundárně pak proti právní úpravě, která neumožňuje registraci neutrálního (resp. třetího) pohlaví.

Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je nepřípustná, neboť stěžovatelka ústavní stížností nebrojí proti předmětnému vyjádření příslušného ministerstva, nýbrž proti jeho postupu, spočívajícím v nezahájení správního řízení. Stěžovatelka tedy brojí proti tzv. jinému zásahu, aniž by se ovšem v ústavní stížnosti zabývala otázkou, proč efektivním prostředkem nápravy není tzv. zásahová žaloba, tedy správní žaloba předvídaná ustanovením § 82 a násl. soudního řádu správního.

S ohledem na to, že stěžovatelka před podáním ústavní stížnosti nevyčerpala veškeré opravné prostředky, Ústavní soud v odůvodnění

---

<sup>365</sup> Srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 11. 2016, sp. zn. III. ÚS 3376/16.

uvedl, že není důvodu, aby se tvrzeným zásahem do stěžovatelčiných práv – při šetření principu subsidiarity, jímž je řízení o ústavní stížnosti zásadně ovládáno – před podáním ústavní stížnosti nezabývaly správní soudy. Ústavní stížnost tak z uvedených důvodů považoval za předčasnou, a tedy nepřípustnou.

Rovněž odmítl stěžovatelčin návrh na zrušení ustanovení § 29 odst. 1 OZ, ustanovení § 21 odst. 1 SpecZdrSl a § 13 odst. 3 ZEO, ve slovech "u žen zvýšené o 50", neboť takový návrh by mohl být (na základě postoupení věci plénu) projednatelný pouze za předpokladu, že by ústavní stížnost nebyla odmítnuta.<sup>366</sup>

Po odmítnutí ústavní stížnosti se stěžovatelka domáhala ochrany svých veřejných subjektivních práv skrze správní soudnictví. Městský soud v Praze však žalobu zamítl.<sup>367</sup>

Proti rozsudku Městského soudu podala kasační stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu (dále jen „NSS“). Podle rozhodnutí NSS<sup>368</sup> je česká právní úprava změny pohlaví ústavně konformní. Poskytuje prostředky, jak změny pohlaví dosáhnout, i když ne úplně bez rizik. Po osobě, která chce změnit „matrikové pohlaví“, jež je uvedeno v jejímrodném listu, je dle NSS spravedlivé požadovat, aby podstoupila chirurgický zákrok, čímž bude kupř. muži znemožněno porodit dítě.

Tímto rozhodnutím došlo ze strany NSS k rozporování přístupu ESLP, zastávaném zejména v rozhodnutí ESLP ve věci *A. P., Garçon a Nicot proti Francii*.<sup>369</sup>

---

<sup>366</sup> Srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 11. 2016, sp. zn. III. ÚS 3376/16.

<sup>367</sup> Srov. rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 14. 5. 2018, sp. zn. 3 A 153/2017.

<sup>368</sup> Srov. rozsudek NSS ze dne 30. 5. 2019, sp. zn. 2 As 199/2018.

<sup>369</sup> Rozhodnutí ESLP ze dne 6. 4. 2017 ve věci *A. P., Garçon a Nicot proti Francii*, stížnosti č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13.

Nejvyšší správní soud své odůvodnění postavil na tom, že česká společenská realita vnímá pohlaví jako něco objektivního, na jehož základě je člověk pro ostatní jednoznačně určitelný. Nesoulad mezi pohlavím biologickým a psychologickým je možné řešit jedině chirurgickou změnou pohlaví. Zvolená formulace české právní úpravy změny pohlaví vede k zachování binarity, neboť jde o názorovou shodu panující ve společnosti. Zároveň NSS v předmětném rozhodnutí připustil, že musí být nepřijemné, pokud je osoba s určitým psychickým nastavením „úředně“ vedena k jednomu ze dvou jedině právně přípustných pohlaví, i když se ani s jedním neztotožňuje a cítí příslušnost k pohlaví třetímu, případně k žádnému, současně zmínil, že je možné, že se přístup společnosti k právnímu pohlaví postupem času změní, tak jak tomu bylo kupř. u homosexuálů, národnosti či náboženství.<sup>370</sup>

Závěr NSS vyslovený ve výše citovaném rozhodnutí z roku 2019, byť nevyklučuje možnost evolutivního vývoje společenského názoru na úřední změnu pohlaví, nepovažuji za zcela správný. Domnívám se, že právě NSS by měl posouvat názorový proud spočívající v méně invazivních zákrocích potřebných k právnímu uznání změny pohlaví vpřed. Současnou právní úpravu změny pohlaví nepovažuji za výraz skutečné a legitimní společenské shody. Spousta názorů totiž pochází od osob neznalých této problematiky bez přijetí faktu, že změna pohlaví je dlouhodobý nelehký proces, který si spousta osob s poruchou pohlavní identity přeje a jsou jediným možným východiskem pro jejich spokojený život.<sup>371</sup>

Proti tomuto rozhodnutí NSS podala paní T. H. ústavní stížnost. Ústavní soud přerušil řízení o ústavní stížnosti stěžovatelky proti rozsudku

---

<sup>370</sup> Kotková, P. Česká právní úprava ve světle evropských lidskoprávních standardů. *Právník*. 2021, č. 12, s. 1073.

<sup>371</sup> Ibid.

Nejvyššího správního soudu, rozsudku Městského soudu v Praze, a postupu Ministerstva vnitra spočívajícímu v nezapsání rodného čísla stěžovatelky v neutrálním nebo ženském tvaru, a rovněž rozhodl o návrh na zrušení § 29 odst. 1 OZ, § 21 odst. 1 SpecZdrSl, a § 13 odst. 3 ZEO, ve slovech "u žen zvýšené o 50", tak, že jej postoupil plénu Ústavního soudu.

Ústavní soud shledal splnění podmínek pro postoupení návrhu stěžovatelky na zrušení výše specifikovaných ustanovení. Ve vztahu k ústavní stížnosti jako celku tentokrát nebyl dán žádný důvod pro její odmítnutí. Ústavní soud ji shledal přípustnou, neboť řádným podáním kasační stížnosti stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva. Jelikož se však Nejvyšší správní soud i Městský soud v Praze rozhodly nenásledovat rozsudek ESLP ve věci *A. P., Garçon a Nicot proti Francii*<sup>372</sup>, je nezbytné, aby Ústavní soud meritorně posoudil, zda ob stojí jejich postup z hlediska ústavněprávního, a to včetně povinnosti dodržování mezinárodních závazků České republiky.<sup>373</sup> Ústavní soud v závěru svého rozhodnutí dospěl k závěru, že uplatněním ustanovení, jejichž zrušení je stěžovatelkou navrhováno, nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti, přičemž podle tvrzení stěžovatelky jsou tato ustanovení v rozporu s ústavním pořádkem. Jak totiž vyplývá z rozhodnutí Nejvyššího správního soudu, stěžovatelka se nepodrobila chirurgické změně pohlaví dle § 29 odst. 1 OZ a § 21 odst. 1 SpecZdrSl, tedy nepodstoupila změnu pohlaví ve smyslu těchto ustanovení. Tato ustanovení tak dle Nejvyššího správního soudu brání tomu, aby bylo u stěžovatelky postupováno jako v případě, kdy dojde ke změně pohlaví a aby jí bylo přiděleno rodné číslo ve tvaru stanovenému pro

---

<sup>372</sup> Rozhodnutí ESLP ze dne 6. 4. 2017 ve věci *A. P., Garçon a Nicot proti Francii*, stížnosti č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13.

<sup>373</sup> Srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 11. 2. 2020, sp. zn. II. ÚS 2460/19.



osoby ženského pohlaví, tedy s druhým dvojčíslem zvýšeným o 50 dle § 13 odst. 3 ZEO.

Aktuálně se tedy věc nachází před Ústavním soudem. Ten je tak postaven před závažné rozhodnutí, které může znamenat v českém legislativním rámci změny pohlaví zlom. Bez ohledu na to, že Česká republika dosud nezareagovala na již několikrát zmiňované rozhodnutí ESLP ve věci *A. P., Garçon a Nicot proti Francii*<sup>374</sup>, Ústavní soud svým rozhodnutím tak určí směr, kterým se česká koncepce právní úpravy změny pohlaví bude ubírat na několik let dopředu.

#### 5.4 Činnost Veřejného ochránce práv

Veřejný ochránce práv se problematikou transgender zabývá především v souvislosti s metodickou pomocí obětem diskriminace, tedy od r. 2009, kdy se spolu se schválením zákona č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), stal ochránce jedním z „*equality body*“. Dle ustanovení § 1 odst. 5 a § 21b zákona č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů, tak ochránce se začal aktivně podílet na prosazování práva na rovné zacházení, a, mimo jiné, posuzuje a prověřuje záležitosti osob, s nimiž je méně příznivě zacházeno právě pro jejich odlišnou pohlavní identifikaci. Tu antidiskriminační zákon prostřednictvím ustanovení § 2 odst. 4 podřazuje pod chráněný důvod pohlaví.<sup>375</sup>

---

<sup>374</sup> Rozhodnutí ESLP ze dne 6. 4. 2017 ve věci *A. P., Garçon a Nicot proti Francii*, stížnosti č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13.

<sup>375</sup> Informace byla získána na základě elektronické korespondence s Mgr. Karlem Sudou, který působí v Kanceláři veřejného ochránce práv, jakožto právník oddělení rovného zacházení.

Nápad podnětů týkajících se rovného zacházení v oblasti pohlavní identifikace je ovšem dodnes spíše nepatrný. Největší množství podnětů týkajících se problematiky transgender obdržela tehdejší ochránkyně k posouzení v letech 2015 až následujících. Z tohoto důvodu je také ve Výroční zprávě veřejné ochránkyně práv o ochraně před diskriminací za rok 2015 věnována trans lidem samostatná kapitola nazvaná jako „*Je Česko férové k trans lidem?*“<sup>376</sup> Rovněž i výroční zpráva z roku 2019 se zaměřila na problematiku trans osob. V rámci výzkumu, jehož se zúčastnilo 1981 osob LGBT komunity, které zhodnotily své postavení v České republice 6 body z 10, Veřejný ochránce práv zjistil, že třičtvrtě tazatelů předmětného výzkumu se domnívá, že LGBT osoby jsou v České republice obětmi diskriminace. Podstatně závažnější jsou však výsledky týkající se diskriminace u trans osob, z nichž se asi třetina cítila v posledních letech diskriminována, přes 90 % však diskriminaci neřešilo. V návaznosti na tyto závěry Veřejný ochránce práv vydal různá doporučení ke zlepšení postavení LGBT osob. Mezi nimi je i doporučení Vládě, aby vypustila z české legislativy podmínku invazivního chirurgického zákroku, jakožto podmínku pro právní uznání změny pohlaví.<sup>377</sup>

Dále bude věnována pozornost vybraným kauzám, jimiž se Veřejný ochránce práv v rámci své působnosti zabýval.

---

<sup>376</sup> Výroční zpráva o ochraně před diskriminací 2015. Veřejný ochránce práv [online]. *Je Česko férové k trans lidem?* [cit. 3. 11. 2021] [https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/Vyrocní\\_zpravy/2015-DIS-vyrocní-zprava.pdf](https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/Vyrocní_zpravy/2015-DIS-vyrocní-zprava.pdf)

<sup>377</sup> Výroční zpráva o ochraně před diskriminací 2019. Veřejný ochránce práv [online]. *Výzkum: Zkušenosti LGBT+ lidí s předsudky, diskriminací a násilím.* [cit. 3. 11. 2021] [https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/Vyrocní\\_zpravy/VZ\\_DIS\\_2019\\_CZ.pdf](https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/Vyrocní_zpravy/VZ_DIS_2019_CZ.pdf)

První z nich byla vybrána věc, již byla věnována pozornost v kapitole o rozhodovací praxi Nejvyššího správního soudu. Šlo o případ nahrazení údajů v identifikačních dokladech transgender osoby bez nutného podstoupení změny pohlaví (již výše zmiňovaný případ T. H.), který otevřel problematiku „nucených sterilizací“ transgender osob. Stěžovatel, který se neidentifikuje s administrativně přiřazeným mužským pohlavím, si přeje, aby byly jeho údaje v identifikačních dokladech nahrazeny za pohlavně neutrální nebo zde nebyly uvedeny vůbec. Krajním, ale pro stěžovatele snesitelným řešením je jeho přiřazení k administrativnímu ženskému pohlaví. Stěžovatel chirurgickou změnu pohlaví nechce podstoupit ze zdravotních důvodů, rovněž však i z důvodu, že se jako žena necítí. Předmětem šetření Veřejného ochránce práv, toho času P. Varvařovského, bylo prošetření toho, zda Ministerstvo vnitra postupovalo při vyřizování žádosti o změnu rodného čísla na neutrální v souladu s právem a principy dobré správy, a zda nebylo dotčeno její právo na rovné zacházení. Stěžovatelka ve své žádosti poukázala na německou praxi, kde v občanských průkazech pohlaví uvedeno není. Rovněž odkázala na argentinskou právní úpravu, která umožňuje administrativní změnu pohlaví bez operativních zákroků. Stěžovatelka odstranění citlivých údajů o pohlaví nepovažovala za laskavost, ale za projev práva na respektování pohlavní identity ve smyslu antidiskriminačního zákona. Příslušný úřad, respektive Úřad městské části Praha 21, odbor občansko-správní, se k celé věci vyjádřil tak, že ke změně pohlaví nedošlo. Ministerstvu, ani příslušnému matričnímu úřadu nebyla doložena zpráva zdravotnického zařízení o dokončení léčby změny pohlaví, která by byla dostatečným podkladem k provedení změny rodného čísla a následné změny údaje o pohlaví. Proti tomuto oznámení podala dotyčná osoby stížnost, neboť v jejím případě nebylo vydáno rozhodnutí, proti němuž by se mohla odvolat.

Nad to namítala, že ministerstvo zvolilo nevhodné oslovení „Vážený pan“, ona se s pohlavím muž neztotožňuje.<sup>378</sup> Z procesního hlediska nemělo sdělení formu rozhodnutí, protože toho času nebyly shledány důvody pro zahájení správního řízení. Na podzim roku 2012 došlo ke změně křestního jména z původního P. na T. a k následnému vydání nového občanského průkazu. I poté však stěžovatelka opakovaně vyjádřila nesouhlas s rodným číslem a uvedeným pohlavím v občanském průkazu. Součástí žádostí byly i odborné zprávy psychoterapeuta spolu s uvedenou diagnózou chronického syndromu pánevní bolesti. T. H. usiluje o odstranění prostaty, která syndrom způsobuje, a také o zmenšení penisu a jeho přeměnu na výhradně vylučovací orgán. Změnu mužských pohlavních orgánů na ženské stěžovatelka odmítá a léčba je proto zejména hormonální. Psychoterapeut také uvedl, že údaj o mužském pohlaví uvedený v osobních dokladech a v rodném čísle stěžovatelku psychicky frustruje. Veřejný ochránce práv požádal ministerstvo o vyjádření k výše popsané situaci. Jednání ministerstva bylo zdůvodněno ustanovením § 17 zákona o evidenci obyvatel, podle kterého ke změně rodného čísla dochází pouze na základě přesně vymezených skutkových okolností. Sdělilo, že v současné době právní řád rozlišuje pouze dvě pohlaví, muž a žena. Neutrální pohlaví právní řád nezná. V situaci, kdy dotyčná osoba nepředložila lékařské potvrzení o změně pohlaví, nemohlo ministerstvo její žádosti vyhovět.<sup>379</sup>

---

<sup>378</sup> Evidence stanovisek ombudsmana. 3328 [cit. 1. 12. 2021].

<https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/3328>

<sup>379</sup> Ibid.

Veřejný ochránce práv posuzovaný případ hodnotil ze dvou úhlů pohledu. Z pozice správního práva, tj. zejména zákona o evidenci obyvatel, ale též ochrany lidských práv, a to především práva na rovné zacházení.

Stěžovatelka namítala, že ze skladby rodného čísla je patrné pohlaví. V situaci, kdy toto pohlaví nekoresponduje s fyzickým vzezřením, ať už se tím myslím trans osoby či intersex osoby, dochází u dotyčných osob k nedobrovolnému *coming outu*. Může tak dojít k újmě dvojího druhu. Prvotní újma představuje narušení soukromé sféry dotyčné osoby, neboť pohlavní identifikaci osoby rozumíme soukromou záležitostí, v jejímž rámci se člověk může prezentovat podle své vůle. Někdy však rovněž může nastat újma druhotná, způsobená zveřejněním citlivé informace o pohlavní identifikaci. V takovém případě se mohou dotyční stát oběťmi diskriminace.

Změna rodného čísla se provádí tak, že je osobě přiděleno nové rodné číslo. Děje se tak pouze v zákonem stanovených případech. Mezi ně patří i změna pohlaví. V případě, že osoba podstoupí operativní změnu pohlaví, přidělí jí výdejové místo nové rodné číslo z moci úřední v souladu s ustanovením § 17a odst. 1 ZEO. Na základě žádosti tak není možné nové rodné číslo z důvodu změny pohlaví přidělit. Formu, jakou stěžovatelka žádala ministerstvo o změnu pohlaví, lze považovat za podnět k zahájení správního řízení o změně rodného čísla ve smyslu ustanovení § 42 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů. V takových situacích však správní orgán nerozhoduje ve smyslu ustanovení § 67 odst. 1 správního řádu, nýbrž jen informuje podatele, jakým způsobem byla jeho žádost vyřízena. Veřejný ochránce práv uvedl, že jestliže stěžovatelka nenaplnila zákonem stanovení podmínky pro

právní uznání změny pohlaví, či ani nenastala jiná zákonem presumovaná událost, s níž je spojena změna rodného čísla, nemohlo ministerstvo řízení o změně rodného čísla zahájit. Jednání ministerstva tak označila za souladné s právní úpravou.

Naopak však doporučila že ve světle ustanovení § 4 správního řádu, kde je uvedeno, že veřejná správa je službou veřejnosti a správní orgán se chová k dotčeným osobám zdvořile a v rámci možností vstřícně, by bylo vhodnější, aby trans osoby či intersex osoby byly osločovány v jimi preferovaném rodě, případně v neutrálním tvaru, což bylo v posuzovaném případě správním orgánům známo. I když se může zdát, že jde o malichernost, oslovení souvisí s důstojností osoby, tím více, kdy adresát u v situaci, kdy oslovaný žádá o změnu pohlaví.<sup>380</sup>

Další šetření se týkalo nevydání zápočtového listu pod novým jménem transsexuálnímu pedagogovi. Stěžovatel před změnou pohlaví pracoval jako učitel na základní umělecké škole. Následně se po tomto bývalém zaměstnavateli domáhal vydání úplného potvrzení o zaměstnání, nicméně na již nové platné osobní údaje. To bývalý zaměstnavatel odmítal, ovšem stěžovatel si nepřál, aby se jeho nový zaměstnavatel o změně pohlaví dozvěděl, tedy pro něj vystavení potvrzení na původní identifikační údaje nepředstavitelné. Ač Veřejný ochránce práv v této věci diskriminaci nekonstatoval, vydání úplného potvrzení doporučil, pokud stěžovatel důvěryhodným způsobem může svou identitu prokázat.

Další případ se týkal zrušení živnosti společně se změnou rodného čísla po podstoupené změně pohlaví. Stěžovatelka namítala postup živnostenského úřadu, který ji nutil v souvislosti se změnou rodného

---

<sup>380</sup> Ibid.

čísla žádat o zrušení živnosti a její opětovné ohlášení. Veřejný ochránce práv v této věci konstatoval, že pro takový postup není v zákoně opora a vyvstávají o něm pochybnosti z hlediska práva na rovné zacházení. Nicméně, v konkrétním případě nebylo přistoupeno k dalšímu šetření, poněvadž své živnostenské oprávnění stěžovatelka v mezidobí zrušila.<sup>381</sup>

Veřejný ochránce práv se zabýval i vcelku na první pohled maličnými důvody, a to mužskými náušnicemi jako zakázanou součástí pracovního oděvu recepčního. Stěžovatel v tomto případě sice nebyl trans osobou v pravém slova smyslu, nicméně se kauza dotýká vnějšího vyjádření genderové identity. Veřejný ochránce práv zde praxi, kdy nesmějí mužští zaměstnanci pracující jako recepční v hotelu nosit v pracovní době náušnice, neshledal jako diskriminační. Zmíněný požadavek na úpravu zevnějšku zaměstnanců nelze a priori spojovat s jejich případně odlišnou sexuální orientací či pohlavní (genderovou) identitou. Uchazeč o zaměstnání tak nebyl diskriminován, pokud sdělil zaměstnavateli, že trvá na náušnicích, a následně byl odmítnut.<sup>382</sup>

Kromě prošetření postupu správních orgánů v řízeních dotýkajících se problematiky trans osob, se Veřejný ochránce práv snaží o nápravu v přístupu k trans lidem i prostřednictvím jiných nástrojů. Kupř. dopisem ze dne 19. dubna 2018 se tehdejší Veřejná ochránkyně práv Mgr. Anna Šabatová, Ph.D., obrátila na v té době ve funkci ministra Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy Ing. Roberta Plagu, Ph.D., v záležitosti týkající se vydávání stejnopisů diplomů v případě změny jména a

---

<sup>381</sup> Informace byla získána na základě elektronické korespondence s Mgr. Karlem Sudou, který působí v Kanceláři veřejného ochránce práv, jakožto právník oddělení rovného zacházení.

<sup>382</sup> Evidence stanovisek ombudsmana. 3328 [cit. 1. 12. 2021].

<https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/3328>

rodného čísla. Podmětem k tomu byl případ absolventa vysoké školy, který se ztotožňoval s ženským pohlavím, měl zahájenou léčbu transsexuality, plánoval zahájení tzv. *real life testu*, hormonální terapii a následně změnu pohlaví. Zajímal se, zda mu univerzita po podstoupené změně pohlaví vydá stejnopis vysokoškolského diplomu, v němž bude jeho nová identita reflektována. I když příslušná škola ve své odpovědi uvedla, že nové vystavení diplomu v případě změny pohlaví absolventa, který již diplom obdržel, právem upraveno není, přesto byl žadateli posléze vydán nový diplom za předpokladu, že původní odevzdal.

Dle tehdejší ochránkyně však běžnější praxí je, že školy stejnopisy diplomů po změně údajů vydávat odmítají. Deklarovaným důvodem je absence právní úpravy v této oblasti. Prováděcí vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ke školskému zákonu č. 3/2015 Sb., o některých dokladech o vzdělání, explicitně v ustanovení § 4 odst. 6 předvídá vydání stejnopisu v důsledku změny jména, avšak vztahuje se toliko na vysvědčení, výuční listy a diplomy o absolutoriu. Obdobná právní úprava vztahující se k vysokoškolským diplomům absentuje.

Neslučitelnost údajů uvedených v diplomu se změněnými údaji sice lze bez obtíží vyvrátit, kupř. prokázáním se osobními doklady osvědčujícími změnu pohlaví, avšak nedochází k eliminaci nepříznivého dopadu pro trans osoby. Vazba na původní osobní údaje pro ně může představovat zásah do důstojnosti a může představovat překážku při výběru zaměstnání. Při zaměstnaneckém pohovoru totiž může dojít k citelnému zásahu do intimní sféry dotčené osoby, vystavení se diskriminačnímu jednání při přijímání do zaměstnání a častější odmítnutí, přesto že v souladu s ustanovením § 30 odst. 2 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, ve znění pozdějších předpisů, je zaměstnavatel oprávněn vyžadovat před vznikem pracovního poměru toliko údaje, které souvisí bezprostředně s



uzavřením pracovní smlouvy. Může tak nastat situace, kdy osoba bude nucena nastoupit do zaměstnání, v němž bude zapotřebí nižší vzdělání a kvalifikace.

Veřejná ochránkyně práv tak v předmětném dopise argumentovala skutečnostmi, že nevydávání stejnopisů vysokoškolských diplomů k novým evidenčním údajům absolventů, dopadá na trans osoby méně příznivě a může být v rozporu se zákazem nepřímé diskriminace v oblasti přístupu k zaměstnání. Problematiku vydávání vysokoškolských diplomů absolventům po změně pohlaví označila za oblast vyžadující systémové řešení, neboť vysoké školy by měly zastávat k této problematice jednotný přístup.<sup>383</sup>

## 5.5 Dílčí závěr

Závěrem této kapitoly lze shrnout, že právní úprava obsažená v občanském zákoníku je čím dál více konfrontována s medicínskými přístupy, názory lékařské veřejnosti, kritickými postoji transsexuálů, v neposlední řadě též s evolutivním vývojem v oblasti ochrany lidských práv a nedokáže na ně dostatečným způsobem reagovat. Otázkou tak zůstává, zda jsme oprávněni podmiňovat uznání preferovaného pohlaví osoby chirurgickým zákrokem, bez ohledu na úctu k její důstojnosti? Nastíněním procesní problematiky týkající se civilního řízení je pak možné konstatovat, že ani v této sféře nejsou potenciálně vzniklé procesní situace jasně řešeny a jsou „obestoupeny“ značnými aplikačními problémy.

Přesto, že se Česká republika neřadí mezi transfobní ani homofobní země, neexistuje zde právo uzavřít manželství stejnopohlavními páry a

---

<sup>383</sup> Informace dostupná z: [https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/4-18-SZD-KS\\_doporuceni.pdf](https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/4-18-SZD-KS_doporuceni.pdf) [cit. 1. 12. 2021].

trans osoby, které naopak v manželství jsou a rozhodnou se změnit si pohlaví, naopak nutí, aby jejich manželství bylo zrušeno. Na druhou stranu jsme zemí s obrovským pokrokem ve zdravotnictví, funguje u nás umělé oplodňování, genové terapie, tak proč české právo evolutivní vývoj nerespektuje i v problematice změny pohlaví? Lidé s pohlavním nesouladem by neměli být terčem posměchu, ba dokonce trestáni za to, kým jsou, měla by vůči nim být zachována důstojnost právě kvůli jejich jedinečnosti. Zůstává tedy otázkou, zda český zákonodárce umožní, aby převážil zájem této menší společenské skupiny osob nad zájmem tradičních hodnot ve společnosti.

## 6 Úvahy de lege ferenda nad připravovanou novelou

### 6.1 Obecně

Reakcí na rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *A. P., Garçon a Nicot proti Francii*<sup>384</sup> a také na skutečnost, že byla již na Českou republiku podána kolektivní stížnost k *Evropskému výboru pro sociální práva*<sup>385</sup>, je v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky (ve stavu připomínkové řízení ukončeno) připraven návrh novely § 29 OZ a dotčených ustanovení MatZ.<sup>386</sup>

Jde-li o navrhovanou změnu, v souladu s ní by si úřední pohlaví mohla změnit osoba starší dvanáct let (do 15 let věku za souhlasu zákonného zástupce) a rovněž osoby omezené ve svéprávnosti. Úřední změna pohlaví by byla možná na základě osobního prohlášení vůči matričnímu úřadu, přičemž dnem rozhodným by byl den učinění prohlášení, coby projev vůle osoby o její genderové identitě v souladu s osobním přesvědčením sledujícím její právní uznání. Podmínkou změny pohlaví by bylo předložení potvrzení ošetřujícího lékaře (sexuologa) o diagnóze poruchy pohlavní identity. Sexuologické potvrzení o diagnóze poruchy genderové identity by osvědčovalo, že nejde o důsledek jiné poruchy. Tím základním předpokladem pro změnu pohlaví by však bylo samotné prohlášení

---

<sup>384</sup> Rozhodnutí ESLP ze dne 6. 4. 2017 ve věci *A. P., Garçon a Nicot proti Francii*, stížnosti č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13.

<sup>385</sup> Jde o monitorující orgán Rady Evropy kontrolující práva vyplývající z Evropské sociální charty.

<sup>386</sup> Důvodová zpráva k navrhovanému řešení změny § 29 OZ. [cit. 7. 12. 2021]. <https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=KORNAZWHY3ZN>

osoby vůči matričnímu úřadu. Osoba žádající změnu pohlaví by sexuologický posudek předkládala správnímu orgánu osobně. Při prohlášení vůči matričnímu úřadu o změně pohlaví by současně zažádala o změnu jména a příjmení. Po učinění těchto kroků by bylo osobě změněno též rodné číslo v souladu se zákonem o evidenci obyvatel.<sup>387</sup>

Připravovaná koncepce změny pohlaví však přináší několik otázek. Není věková hranice příliš nízká? Nepovede tento svým způsobem jednoduchý proces změny pohlaví ke zneužívání, kupříkladu v rovině trestněprávní? Na uvedené otázky je možné setkat se s rozporuplnými odpověďmi. Sexuologové však reagují, že ve dvanácti letech je tělo nejlépe připraveno na tak zásadní změnu. Již dnes je totiž možné zahájit hormonální léčbu před dosažením zletilosti. I dítěti by tak bylo umožněno prožít dospívání s právním uznáním pohlaví odpovídajícím jeho identitě.<sup>388</sup>

Dle důvodové zprávy k navrhované změně by přitom nebylo dotčeno ustanovení zákona o specifických zdravotních službách upravující chirurgický zákrok vedoucí ke změně pohlaví, který je možný pouze u osob starších osmnáct let. Rozdílem oproti současné právní úpravě by bylo tedy to, že právní uznání změny pohlaví by nebylo podmíněno chirurgickým zákrokem a osoba by si tak mohla úředně změnit pohlaví kdykoliv před, během nebo i po chirurgickém zákroku, jestliže jej bude vůbec někdy chtít podstoupit.<sup>389</sup>

Jak již bylo naznačeno výše, trans osoby vidí uspokojení své touhy různě. Pro někoho je dostačující, že jej společnost vnímá jako osobu „vy-

---

<sup>387</sup> Kotková, P. Změna pohlaví v českém právním řádu. *Právní rozhledy*. 2021, roč. 29, č. 7, s. 254.

<sup>388</sup> Ibid.

<sup>389</sup> Ibid.

sněného“ pohlaví a to, zda má i tomuto pohlaví odpovídající vnější pohlavní znaky „neřeší.“ Jiní naopak cítí potřebu kompletní změny. Nad to je třeba uvést, že ze zdravotních důvodů není možné vždy chirurgický zákrok vedoucí ke změně pohlaví provést. Mohlo by se tedy stát, že osoba, která trpí poruchou pohlavní identity, je u ní zahájena hormonální léčba, vystupuje již v sociální roli, se kterou se ztotožňuje, avšak právního uznání změny pohlaví kupř. ze zdravotních důvodů dosáhnout nemůže. Právě navrhovaná změna by byla vhodným řešením i pro takové případy.<sup>390</sup>

S navrhovanou změnou právní úpravy je spojeno značné množství domnělých „rizik“. Jejich důvodem je strach, neznalost a společenské stereotypy. Těmi nejčastějšími argumenty proti jsou: zneužití v trestněprávní rovině, zneužití za účelem změny typu věznice, společenská a etická rizika, rizika každodenních záležitostí, či opakovaná změna pohlaví. Důvodová zpráva k navrhované změně však všechna tato „rizika“ spojená s úřední změnou pohlaví vyvrací. V trestněprávní rovině je třeba připomenout, že trestní odpovědnost fyzické osoby není závislá na jejím pohlaví. Informace o „původním“ pohlaví bude státními orgány bez obtíží dohledatelná. Navíc i současná praxe umožňuje změnu jména či příjmení, dokonce i rodného čísla (§ 17 ZEO), a to bez nutnosti změny pohlaví.<sup>391</sup>

Jak bylo uvedeno výše ve vazbě na exkurz do vybraných zahraničních právních úprav, ve státech umožňujících úřední změnu pohlaví nebylo prokázáno, že by měla jakýkoliv vliv na stíhatelnost osoby. Co se týká obavy o zneužívání institutu změny pohlaví k dosažení mírnějšího typu věznice, pak i tento argument neobstojí. Součástí žádosti o změnu pohlaví by přitom měl být sexuologický posudek o pohlavním nesouladu,

---

<sup>390</sup> Ibid.

<sup>391</sup> Ibid.

nepostačí tedy pouhé tvrzení žadatele. Naopak se klade otázka, zda je vězeňské prostředí pro trans osoby bezpečné, a to z důvodu násilí a diskriminace u trans žen ze strany spoluvězenkyň, ke kterým v praxi často dochází.<sup>392</sup>

I ze společenského hlediska se dá říct a výše uvedené argumenty vyvrátit, že rozhodnutí změnit si pohlaví není krátkodobá záležitost. Jde o rozhodnutí, které je uvážené a činí se po dlouhém procesu sebereflexe. Souvisí s tím však řada administrativních úkonů na úřadech, škole, pojišťovně či bance. Představa, že by osoba dobrovolně podstoupila psychicky i fyzicky náročný proces a opakovaně tedy měnila pohlaví, je proto nepřehledná. Může se někomu zdát, že změnou nastavení podmínek pro změnu pohlaví dojde k rozvrácení tradičního společenského systému daného kategoriemi muž a žena. Vzhledem k tomu, že trans osoby dle studie Kalifornské univerzity<sup>393</sup> tvoří v USA 0,39 % populace, v České republice se uvádí<sup>394</sup>, že zde žije cca 1500 trans osob (tj. 0,00015 % populace), jakýkoliv významný společenský vliv nemají. Většinou však chtějí být buď ženou, nebo mužem. K rozvratu tradičního systému společnosti, založeném muži a ženami tak nedojde.<sup>395</sup>

U zletilých osob by v souladu s navrhovanou novelou přicházel v úvahu dvojitý režim změny pohlaví. Režim „pouhé“ úřední změny pohlaví, v souladu, s nímž by vnější pohlavní orgány zůstaly zachovány, a režim

---

<sup>392</sup> Ibid.

<sup>393</sup> Citováno dle Baron, T. Věda a výzkum. Gender [online]. *avcr.cz*. 2. 8. 2021. [cit. 5. 11. 2021]. <https://www.avcr.cz/cs/veda-a-vyzkum/socialne-ekonomicke-vedy/Gender-vystacime-si-se-skatulkami-zena-a-muz-Vedci-hledaji-nove-pristupy/>

<sup>394</sup> Důvodová zpráva k navrhovanému řešení změny § 29 OZ. [cit. 7. 12. 2021]. <https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=KORNAZWHY3ZN>.

<sup>395</sup> Ibid.

tzv. kompletní změny pohlaví, součástí, které by byl i chirurgický zákrok ve smyslu SpecZdrSl.<sup>396</sup>

U nezletilých dětí by pak byla možná pouze varianta úřední změny pohlaví, neboť aby dítě mohlo podstoupit kompletní změnu pohlaví včetně chirurgického zákroku, bylo by třeba snížení věkové hranice v ustanovení § 21 SpecZdrSl.

Spekulace ohledně nízké věkové hranice pak lze vyvrátit následujícími úvahami.

## 6.2 Participační práva dítěte ve vazbě na změnu pohlaví

Doba, v níž bylo rozhodování o věcech týkajících se dítěte ponecháno pouze na rodičích, již dávno pominula. V současné době je kladen důraz na zvýšení možnosti jejich autonomního rozhodování a participačních práv. Klíčovým dokumentem v této oblasti je *Úmluva o právech dítěte*.<sup>397</sup>

I když se v praxi neustále vyskytuje snaha objektivizovat posuzování schopnosti nezletilých právně jednat prostřednictvím nastavení určité věkové hranice, z důvodu nutnosti individuálního přístupu k nezletilým tento přístup selhává.

Z literatury<sup>398</sup> se podávají čtyři kritéria, která mohou pomoci při určení schopnosti nezletilého činit samostatná rozhodnutí. Těmito jsou: 1) schopnost vyjádřit volbu, 2) schopnost porozumění, 3) schopnost rozvažování a 4) schopnost zhodnocení důsledků rozhodnutí.

---

<sup>396</sup> Ibid.

<sup>397</sup> Úmluva o právech dítěte (vyhlášena sdělením č. 104/1991 Sb.).

<sup>398</sup> Grootens-Wiegers, P. et al., Medical decision-making in children and adolescents: developmental and neuroscientific aspects, *BMC Pediatrics* (2017) 17:120, s. 3 an.

Ve vztahu k medicínským zákrokům je však situace komplikovanější a o to více je třeba situaci posuzovat citelněji, nejen s ohledem na schopnost nezletilého své rozhodnutí učinit, nýbrž též na nemoc, stres či jiná rizika, v nichž se zrovna dotyčný nachází. Věková hranice, kdy je dítě schopno učinit nezbytná rozhodnutí, jsou dle literatury a provedených studií již devět let, ve čtrnácti letech se pak schopnost dítěte rozhodnout o zdravotních zákrocích téměř neliší od schopnosti dospělých.<sup>399</sup>

Jiné další studie na základě kognitivních schopností dětí tvrdí, že nezletilý ve věku čtrnáct až patnáct let je zcela kompetentní k rozhodování v oblasti poskytování zdravotní péče. Podle studie *Grootens - Wiegers et al.*, je naopak touto věkovou hranicí třináct až čtrnáct let, podle níž většina schopností nutných pro vlastní proces rozhodování byla již v určité míře získána.<sup>400</sup>

Vnitrostátní právní úprava této oblasti zaznamenala výrazný posun po dobu několika let. V České republice však dosud neexistuje speciální úprava a při určování způsobilosti nezletilých k právnímu jednání se vychází z platných občanskoprávních norem (§ 31 a násl. OZ). Ve srovnání kupř. s Rakouskem, kde existují zvláštní pravidla občanského zákoníku pro způsobilost k udělení souhlasu s poskytnutím zdravotních služeb,<sup>401</sup> či se Skotskem,<sup>402</sup> Velkou Británií<sup>403</sup> nebo Novým Zélandem,<sup>404</sup> kde existují zvláštní zákony, které stanovují přímo věkovou hranici. V některých zemích, zejména systému *common law*, dochází k modifikaci přístupu

---

<sup>399</sup> Doležal, T. Způsobilost nezletilých udělit souhlas s poskytováním zdravotních služeb. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, 2018, vol. 8, no. 1, str. 50.

<sup>400</sup> Ibid.

<sup>401</sup> § 146c ABGB.

<sup>402</sup> Age of Legal Capacity (Scotland) Act 1991, Section 2(4).

<sup>403</sup> Family Law Reform Act 1969, Section 8.

<sup>404</sup> Care of Children Act 2004, Section 36.



stanovení věkové hranice,<sup>405</sup> ale současně je umožněno ve zvláštních případech udělit souhlas s léčbou i mladším dětem.<sup>406</sup>

Obecný zákoník občanský<sup>407</sup> rozlišoval v § 21 tři kategorie dětí: 1) děti do 7 let věku, nedospělce do 14 let věku a 3) nezletilce do 24 let věku. Děti, které nedosáhly sedmi let věku, nemohly vůbec právně jednat. Nedospělci a nezletilci právně jednat mohli, ale velmi omezeně. Právní úprava nebyla jednotná a byla roztržena do řady předpisů. Občanský zákoník z roku 1950 na něj navázal ve stanovení objektivních věkových hranic.<sup>408</sup>

Klíčovým předpisem v oblasti způsobilosti nezletilých k právním úkonům byl občanský zákoník z roku 1964.<sup>409</sup> Zákon o péči o zdraví lidu neobsahoval způsobilost nezletilých k právním úkonům, ta byla ponechána ustanovení § 9 tehdy účinného občanského zákoníku. V souladu s tímto ustanovením měli nezletilí způsobilost jen k takovým právním úkonům, které byly svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku. Objektivní nastavení věkových hranic absentovalo, ponechána byla pouze věková hranice 18 let pro nabývání zletilosti (ustanovení § 8 zákona č. 40/1964 Sb.).

---

<sup>405</sup> Jde o aplikaci „*mature minor rule*“, tj. posuzuje se, zda je nezletilý pod stanovenou věkovou hranicí pro udělení souhlasu již rozumově a mravně vyspělý k udělení souhlasu, viz Doležal, 2018, op. cit., str. 53.

<sup>406</sup> Doležal, T. Způsobilost nezletilých udělit souhlas s poskytováním zdravotních služeb. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, 2018, vol. 8, no. 1, s. 51-52. <http://med-lawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/164>

<sup>407</sup> Obecný zákoník občanský ze dne 1. června 1811, č. 946/1811 Sb. zák. soud. znění účinné od 1. 1. 1917 do 31. 12. 1965.

<sup>408</sup> Rouček, F., Sedláček, J. a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Díl první*. Praha: V. Linhart, 1935, str. 211.

<sup>409</sup> Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, účinný do 31. 12. 2013.

Platná a účinná česká právní úprava navázala ve způsobilosti nezletilých k udělení souhlasu k provedení zdravotních zákroků na předchozí předpisy a nadále se drží obecné občanskoprávní úpravy způsobilosti k právnímu jednání, tj. svéprávnosti.

Obecnou občanskoprávní úpravu týkající se svéprávnosti nezletilých osob nalezneme v § 30 až § 36 OZ. Pro účely poskytování souhlasu nezletilých k medicínským zákrokům je směřodátná úprava zakotvená v § 31 OZ. Podle vyvratitelné právní domněnky se má za to, že nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je schopen právně jednat, co do povahy přiměřené rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku. Hovoříme zde o tzv. *částečné svéprávnosti*. Částečnou svéprávnost je však nutno odlišovat od *participačních práv dítěte*, garantovaných čl. 12 Úmluvy o právech dítěte. Důkaz opaku k této vyvratitelné právní domněnce však bude muset poskytovat sám nezletilý.

Smysl ustanovení § 31 OZ představuje v oblasti zdravotnictví určitá věková vodítka, i přes to, že je s nezletilým pacientem třeba pracovat individuálně.

Při poskytování zdravotních služeb nezletilému pacientovi je nutné zjistit jeho názor na zamýšlených zdravotních službách, jestliže je to přiměřené rozumové a volní vyspělosti jeho věku. Tento názor musí být zohledněn jako faktor, jehož závažnost narůstá úměrně s věkem a stupněm rozumové a volní vyspělosti nezletilého pacienta. Pro vyslovení souhlasu s poskytnutím zdravotních služeb nezletilému pacientovi se použijí právní předpisy upravující svéprávnost fyzických osob, s tím, že nezletilému pacientovi lze zamýšlené zdravotní služby poskytnout na základě jeho souhlasu, jestliže je provedení takového úkonu přiměřené jeho rozumové a volní vyspělosti odpovídající jeho věku. Tím není dotčena mož-

nost poskytování zdravotních služeb bez souhlasu (srov. § 35 ZdrSl). Poskytnutí zdravotních služeb na základě souhlasu nezletilého pacienta nebrání tomu, aby ošetřující zdravotnický pracovník podal zákonnému zástupci informaci o poskytnutých zdravotních službách nebo zdravotním stavu nezletilého pacienta (srov. § 35 odst. 2 ZdrSl). Samostatně je schopno udělit souhlas starší nezletilé dítě k preventivní prohlídce či léčbě virózy. U závažnějšího zákroku se vždy vyžaduje souhlas zákonného zástupce nebo jiné osoby k tomu oprávněné, kupř. poručník, rodič, pěstoun, pečující osoba nebo opatrovník (vždy na základě rozhodnutí soudu). Ve většině případů však za dítě jednájí rodiče jako nositelé rodičovské odpovědnosti. Rodičovskou odpovědnost vykonávají ve vzájemné shodě a v nejlepším zájmu dítěte. Pokud u rodičů panuje názorový rozpor v závažnějších situacích (nikoli u běžných zákroků), rozhodne na návrh rodiče soud. Souhlas zákonného zástupce či jiné osoby k udělení souhlasu oprávněné není třeba v situacích, v nichž je dítě v ohrožení života a lékařský zákrok nesnese odkladu. I když informovaný souhlas uděluje za nezletilé dítě zákonný zástupce, neznamená to, že by se názor nezletilce nezohledňoval.<sup>410</sup>

V případě zásahů do integrity nezletilého zvolil zákonodárce speciální úpravu v § 95 OZ. Dle tohoto ustanovení je nezbytné, aby v případě udělení souhlasu nezletilým k poskytnutí zdravotní služby, byl rozumově a mravně vyspělý, zároveň se však musí jednat o zákrok, který nezanechává trvalé nebo závažné následky.

Lze tedy shrnout, že kritéria mající vliv na posouzení způsobilosti dítěte udělit souhlas k poskytnutí zdravotních služeb jsou a) vyspělost a b) závažnost zákroku. Byť občanský zákoník vynechal objektivní věkové

---

<sup>410</sup> Králíčková, Z., Péče o zdraví nezletilého dítěte. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2016, vol. 6, no. 2, str. 23.

hranice pro způsobilost k jednotlivým právním jednáním, i na dále existují věková vodítka. U běžných zákroků je to věk 14 let, tou minimální hranicí pak věk 12 let ve vazbě na vyvratitelnou právní dle ustanovení § 867 odst. 2 OZ.

Nezbytností týkající se oblasti způsobilosti nezletilého udělit souhlas k medicínským zákrokům (u tzv. odkladných úkonů) je případný rozpor mezi názorem dítěte a jeho zákonným zástupcem, a to tehdy kdy je souhlasu zákonného zástupce třeba. Ve vzájemné souvislosti s § 31 a násl. a § 95 OZ je třeba zmínit § 100 OZ. Zde je uvedeno, že *„Má-li být zasaženo do integrity nezletilého, který dovršil čtrnáct let, nenabyl plné svéprávnosti, a který zákroku vážně odporuje, třebaže zákonný zástupce se zákrokem souhlasí, nelze zákrok provést bez souhlasu soudu. Nesouhlasí-li zákonný zástupce se zásahem do integrity osoby, ač si jej tato osoba přeje, lze zákrok provést na její návrh nebo na návrh osoby jí blízké jen se souhlasem soudu.“*

Jde o ustanovení, při jehož výkladu se často chybuje. Rovněž jej přitom nelze vykládat bez ohledu na další ustanovení občanského zákoníku týkající se „částečné svéprávnosti“ nezletilých (srov. §§ 31 až 36 a § 95 OZ). Ustanovení § 100 OZ obsahuje jako jedno z mála věkovou hranici čtrnáct let.<sup>411</sup> Nelze jí však chápat jako věkovou hranici pro způsobilost nezletilce udělit souhlas se zdravotním zákrokem, neboť v některých případech mohou souhlas udělit i nezletilí mladší čtrnácti let.

Aplikaci ustanovení § 100 OZ lze demonstrovat na dvou situacích, které ve vazbě na zdravotní zákroky nezletilých mohou nastat.

---

<sup>411</sup> Věk, který je považován za hranici pro kvalifikovaná rozhodnutí, srov. výše uvedené.

Tou první je situace, v níž je nezletilý schopen udělit souhlas samostatně (bez ohledu na věk čtrnáct let, a to s přihlédnutím k § 31 a § 95 OZ).

Druhá situace nastane pak tehdy, kdy nezletilý k udělení souhlasu není způsobilý, uděluje jej tedy zákonný zástupce se zohledněním názoru nezletilého.

Na základě těchto dvou situací lze shrnout, že v situaci, kdy je nezletilý schopen udělit souhlas samostatně bez ohledu na věk, respektive zda dosáhl věkové hranice čtrnáct let, ustanovení § 100 OZ se neaplikuje, a to ani v případě, že dojde k rozkolu mezi názorem nezletilce a jeho zákonných zástupců. Ustanovení § 100 OZ se tak použije pouze tehdy, kdy alespoň čtrnáctiletý pacient není způsobilý udělit souhlas samostatně. Ustanovení § 100 OZ se pak nepoužije ani v případě rozporu mezi názorem nezletilého, který nedosáhl čtrnáct let a jeho zákonnými zástupci. Důvodem je okolnost, že dítě mladší čtrnáct let není nadáno schopností samostatně udělit souhlas, rozhodnutí je tak ponecháno na zákonných zástupcích (výkon v rámci rodičovské odpovědnosti), byť s ohledem na participaci dítěte.<sup>412</sup>

Ve vazbě na změnu pohlaví věnoval český zákonodárce pozornost pouze osobám zletilým. V případě nezletilých dětí existuje sice právní úprava zásahů do integrity, avšak jak je uvedeno výše, podle § 95 OZ může nezletilý udělit souhlas pouze k zákrokům, které nezanechávají trvalé následky. Pod tuto podmínku tedy není v současné době možné změnu pohlaví zařadit.

---

<sup>412</sup> Doležal, T. Způsobilost nezletilých udělit souhlas s poskytováním zdravotních služeb. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, 2018, vol. 8, no. 1, str. 57-59.

## 7 Závěr

V samotném úvodu jsem předestřela, že tato práce je zaměřena na problematiku právních aspektů změny pohlaví, a to jak z pohledu české právní úpravy, zahraničních právních úprav vybraných zemí, tak z hlediska judikatury ESLP. Na tomto místě se pokusím na základě získaných poznatků a vytvořených teoretických dílčích závěrů zodpovědět otázky obsažené ve výzkumných otázkách, které jsem si položila vedle hlavních cílů této práce.

V první z nich jsem si kladla otázku *„Jaký je současný evropský standard v otázce právní úpravy změny pohlaví“?*

Z provedené analýzy, zejména vybraných zahraničních právních úprav a rovněž z rozhodovací praxe ESLP, je možné vypozařovat, že v evropských zemích v otázce právní úpravy změny pohlaví nepanuje soulad. Avšak s ohledem na to, že v evropském právním prostoru dochází k postupnému sbližování občanskoprávních (rodinněprávních) úprav jednotlivých států, přičemž k tomu značnou měrou přispívá ESLP svojí rozhodovací praxí, je možné vypozařovat v otázce změny pohlaví ve většině zahraničních právních úprav posun směrem k humanismu, a to ve vazbě na sdílené hodnoty ochrany lidských práv, včetně ochrany soukromého rodinného života společně s jednotným přístupem smluvních států Úmluvy k zajištění jejich ochrany.

Ve světle výše uvedeného je tedy možné na předestřenu výzkumnou otázku odpovědět tak, že evropský standard v otázce právní úpravy změny pohlaví představuje společně sdílené hodnoty založené na ochraně lidských práv. Ten se v problematice změny pohlaví, respektive v nastavení podmínek pro její právní uznání, promítne ve většině zemí do koncepce úřední změny pohlaví (na základě osobního prohlášení vůči

matričnímu úřadu) bez chirurgických zákroků, sterilizace a zániku manželství.

Jako druhou výzkumnou otázku, kterou jsem si v úvodu kladla za cíl této práce, byla otázka, zda „*Je tuzemská soukromoprávní úprava změny pohlaví v souladu s evropským standardem*“?

Na základě poznatků týkajících se koncepce právní úpravy změny pohlaví zavedené do českého právního řádu prostřednictvím občanského zákoníku účinného od 1. 1. 2014, jenž měla být dle *Důvodové zprávy k občanskému zákoníku* inspirována quebeckou právní úpravou, je možné konstatovat, že „kámen úrazu“ spočívá v tom, že český zákonodárce opomenul v té době již připravovanou novelu quebeckého občanského zákoníku. Ta přitom odmítala chirurgický zákrok jakožto podmínku pro právní uznání preferovaného pohlaví. Rozkol současně panoval v terminologii, neboť quebecký občanský zákoník upravoval termín *change of designation of sex*, tj. „změna označení pohlaví“, nikoliv názvosloví zvolené českým zákonodárcem, tj. „změna pohlaví“, jak je tomu v ustanovení § 29 OZ.

I když tedy český zákonodárce v rámci rekonstrukce občanského zákoníku jako základního pramene soukromého práva v rámci úpravy civilního statusu člověka pamatoval na trans osoby, provází účinnou právní úpravu genderové identity několik závažných problémů. Vedle těch obecnějších, jako je například absence relevantního výzkumu a rozsáhlejší diskuse, nedobrovolný rozvod manželství či zrušení registrovaného partnerství, nedobrovolné chirurgické zákroky a sterilizace, je možné zmínit přidělování nového rodného čísla trans osobám. Jde údajně o „přežitek“ komunistické minulosti, kde neexistovala žádná čísla pojištěnců, neboť zdravotní péče byla státem poskytována zdarma.

Z názoru odborné veřejnosti<sup>413</sup> se podává, že nové rodné číslo může pro trans osoby představovat skutečný problém, neboť změna pohlaví nemá právní kontinuitu a osoba je nucena sdělit veřejnosti své "staré rodné číslo", a tedy i "předchozí pohlaví".

Jak již bylo uvedeno, účinná česká soukromoprávní úprava změny pohlaví není považována za optimální. Zůstává však otázkou, jaká by měla být. Jak bylo naznačeno, zahraniční právní úpravy jsou různé, standard zůstává otázkou, směřuje však k právnímu uznání preferovaného pohlaví bez invazivních chirurgických zákroků s důrazem na autonomii vůle člověka, jeho determinaci, respekt k soukromí, životu, pohlaví (civilní status), tj. žádné skalpely a mučení.

Pokud zhodnotíme příslušnou právní úpravu sousedních zemí, je možné s jistotou říct, že oproti Slovenské republice a Polské republice u nás existuje právní úprava změny pohlaví, jejíž součástí jsou rovněž debaty o novelizaci. Byť naopak rakouská a německá legislativa již zvolila v problematice změny pohlaví přístup směrem k humanismu, je třeba ocenit, že po pádu železné opony se čeští zákonodárci začali problematikou trans osob zabývat nejen při novelizaci či přijímání zdravotnických předpisů (v letech 1991 a 2011), ale také při přijímání občanského zákoníku (2012).

Myšlenka, že by občanský zákoník měl být po dlouhé přípravné fázi a široké diskusi, koncepčně změněn, je pro mnoho zainteresovaných osob znepokojující. Občanské zákoníky, jakožto pilíře soukromého práva by neměly být v koncepčních otázkách často měněny. Na druhou stranu

---

<sup>413</sup> Králíčková, Z. The Civil Status of Trans Persons in the Czech Republic. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 94-95.



---

však lze souhlasit s názorem, že právní úprava zakotvená v občanském zákoníku nereflexuje vývoj v evropských právních systémech a judikatuře ESLP, pak je nepochybně na místě snaha o provedení změn v oblasti trans osob přijmout.<sup>414</sup>

Byť v České republice došlo k rozšíření společenských debat týkajících se řešené problematiky, rovněž pak ke snaze nalézt vhodnější koncepci právního uznání změny pohlaví v občanskoprávní úpravě, není možné v současné době účinnou právní úpravu změny pohlaví obsaženou v ustanovení § 29 OZ, který podmiňuje právní uznání změny pohlaví chirurgickým zákrokem za současného znemožnění reprodukční funkce a v důsledky změny pohlaví v podobě zániku manželství, považovat za souladnou s evropským standardem spočívajícím v ochraně lidských práv, respektive v koncepci nepodmiňující právní uznání preferovaného pohlaví operací zanechávající trvalé následky.

Pro osoby, které se rodí s nevyhraněným biologickým pohlavím, pak česká legislativa nevytváří žádný prostor. Dochází tak k situacím, kdy intersex lidé jsou nuceni žít v roli charakteristické pro pohlaví, které jim bylo „autoritativně“ přiřazeno po narození, aniž by jim byl poskytnut prostor k vyjádření svých pocitů, případně jim bylo umožněno žít v roli, která není typická pouze pro muže či ženy. Inspirativní je v tomto ohledu kupř. sousední Německo s kategorií pohlaví „X“. Zavedení kategorie pohlaví „X“ totiž poskytuje možnost, aby po narození dítěte s nevyhraněným pohlavím byla do rodného listu tato kategorie pohlaví zapsána, přičemž bude záležet v budoucnu na dotyčném, zda zápis změnil na pohlaví muž či žena, nebo dosavadní stav ponechá.

---

<sup>414</sup> Ibid.

V rámci úvah nad možností třetího pohlaví je nutné klást otázku, k čemu je vlastně třeba, aby po narození dítěte bylo pohlaví nezbytné určit? Není tomu tak skutečně pouze z důvodu zaužívaných společenských norem, které zde panují od pradávna, dle nichž je společnost tvořena pouze z mužů a žen?

Odpověď na druhou kladenou výzkumnou otázku tak zní: *„Ne, tuzemská soukromoprávní úprava změny pohlaví není v souladu s evropským standardem, pokud za něj považujeme úctu k člověku, lidskosti a nikoliv skalpel!“*

V samotném závěru této disertační práce bych chtěla shrnout, že i když v současné době je český soukromoprávní rámec změny pohlaví založen na zastaralé koncepci, přičemž se tak děje z důvodu neznalosti tématu ze strany veřejnosti, jde o právní problematiku, která prochází dynamickým vývojem nejen v právu, nýbrž i v medicínské či sociologické oblasti. Proto je dle mého názoru třeba postupovat dále v analýze právního vývoje koncepcí změny pohlaví nejen na evropské úrovni, podrobit získané poznatky diskusi odbornou veřejností a následně zohlednit vše v rámci novelizace základního pramene českého soukromého práva upravujícího civilní status člověka.

Domnívám se však, že první krok spočívající v otevření společnosti trans lidem bude ve vytvoření diskurzu, v jehož rámci budeme schopni symbolické uspořádání naší společnosti přehodnotit. Současný přístup k trans lidem je totiž jasnou výpovědí o naší neschopnosti představit si

alternativní uspořádání světa. Lze souhlasit s názorem, že dáváme přednost tvrdohlavé konzervaci namísto otevřenosti, která je základní podmínkou fungování moderní demokratické společnosti.<sup>415</sup>

---

<sup>415</sup> Agha, P. Trans jako výzva symbolickému uspořádání společnosti. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no. 1 [31. 10. 2021]. <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/40>

## Použité zdroje

### Komentářová literatura

Doležal, A. § 29[Změna pohlaví]. In: Melzer, F. a kol. *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek I, § 1–117. Praha: Leges, 2013.

Dobrovolná, E. § 29 [Změna pohlaví]. In: Lavický, P. a kol. *Občanský zákoník: komentář I, Obecná část (§ 1–654)*. Praha: C.H. Beck, 2014.

Frinta, O. § 29 [Změna pohlaví]. In: Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol. *Občanský zákoník: Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, 2014

Kmec, J., Kosař, D. a kol. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2012.

Kornel, M. In: Lavický, P. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících*. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

Lavický, P. In: Lavický, P. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Zákon o veřejných rejstřících*. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

Mach, J. a kol. *Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování: Zákon o specifických zdravotních službách*. Praha: Wolters Kluwer, 2018.

Rouček, F., Sedláček, J. a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Díl první*. Praha: V. Linhart, 1935.

## Monografie

Fifková, H. a kol. *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Praha: Grada, 2008.

Gilmore, S., Herring, J., Probert, R. (eds.). *Landmark Cases in Family Law*, Oxford: Hart Publishing, 2011.

Janis, M. W. a kol. *European Human Rights Law, text and materials*. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, 2010.

Králíčková, Z. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2009.

Zvěřina, J. *Sexuologie (nejen) pro lékaře*. Brno: CERM, 2003.

## Články

Kotková, P. Změna pohlaví v českém právním řádu. *Právní rozhledy*. C.H. Beck, 2021, roč. 29, č. 7, s. 247.

Kotková, P. Česká právní úprava ve světle evropských lidskoprávních standardů. *Právník*. Praha: Ústav státu a práva ČR, 2021, č. 12, s. 1071-1082.

Kotková, P. Zahraniční inspirace ve vazbě na právní úpravu změny pohlaví. *Právní rozhledy*. C.H. Beck, 2021, roč. 29, č. 23-24, s. 822-829.

Weiss, P. Poruchy pohlavní identity. *Psychiatrie po praxi*, 2012, č. 3, str. 104-106.

## Kapitoly v knize a příspěvky ve sbornících

Agha, P. Subjectivity, gender and agency, In: Agha, P. *Law, politics and the gender Binary*. Abingdon, Oxon: Routledge, 2019, s. 64.

Atamer, Y. M. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Turkey. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 313-326.

Cubeddu Wiedermann, M. G. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Italy. In: Scherpe, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 249-255.

Dušková, Š. Pohlaví jako věc veřejná. Právo na uznání pohlavní identity trans lidí. In: Šimáčková, K., Havelková, B. Špondrová, P. *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, s. 970–971.

Ferrer Riba, J., Lamarca Marquès, A. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Spain. In: Scherpe, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 261-268.

Gallus, N., Verschelden, G. Trans Persons in Belgium. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 207-255.

Giosa, L. M., Schiro, M. V., Dunne, P. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Argentina. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 572-584.

Kotková, P. Civilní status transgender v českém právním řádu. In: Králíčková, Z., Dávid, R., Janovec, M. (eds.). *COFOLA 2018, Část VIII., Civilní status člověka*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 57-81.

Kotková, P. Marriage for transpeople. In: Králíčková, Z., Kornel, M., Valdhans, J. (eds.). *Dny práva 2018. Část I. Marriage for all?*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 79-89.

Králíčková, Z. The Civil Status of Trans Persons in the Czech Republic. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 94-95.

Magurová, Z. Trans Ludia – vybrané právné aspekty. In: Králíčková, Z., Dávid, R. Valdhans, J. *Dny práva 2017. Část VI. Translidé nejen v rodinném právu*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 31-34.

Palásek, M. Vývoj judikatury Evropského soudu pro lidská práva k problematice translidí. In: Králíčková, Z., Dávid, R., Valdhans, J. (eds.). *Dny práva 2017. Část VI. Translidé nejen v rodinném právu*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 49-52.

Procházka, I. Diferenciální diagnostika. In: Fifková, H., Weiss, P. a kol. *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Praha: Grada, 2008, s. 43-47.

Richarz, T. A., Sanders, A. Trans Rights in Germany. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 279-301.

Scherpe, J. M. Vienna Statement (Statement of the first European Intersex Community Event, Vienna, 30th-31st of March 2017. In: SCHERPE, J. M. (eds). *The Legal Status of Intersex Persons*. Cambridge – Mortsel – Chicago: Intersentia Ltd, 2018, s. 19-22.

Nishitani, Y. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Japan. In: Scherpe, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 363-388.

Pintens, W. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons in Belgium and Netherlands. In: Scherpe, J. M. (eds). *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons*. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia Ltd, 2015, s. 110-114.

## POUŽITÉ ZDROJE

---

Tosun Y., Tepetaş, C. Y., Civil Status and Trans Persons in Turkey. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 149-153.

Šínová, R., Zajíčková, I. Změna pohlaví v kontextu civilně procesního práva. In: Králíčková, Z., Dávid, R. Valdhans, J. *Dny práva 2017. Část VI. Translidé nejen v rodinném právu*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 119-128.

Wojewoda, M. Gender Modification in Poland: A Case Law Phenomenon in a Civil Law Country. In: Jaramillo, I. C., Carlson Laura (eds). *The Trans Rights and Wrongs. A Comparative Study of Legal Reform Concerning Trans Person*. International Academy of Comparative Law: Springer, 2021, s. 97-117.

## Internetové zdroje

Agha, A., Doležal, A. Translidé a otázky identity ve veřejném prostoru – slovo úvodem. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no. 1 [31. 10. 2021]. <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/39>

Agha, P. Trans jako výzva symbolickému uspořádání společnosti. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no. 1 [31. 10. 2021]. [Trans jako výzva symbolickému uspořádání společnosti | Agha | Časopis zdravotnického práva a bioetiky \(cas.cz\)](#)

Baron, T. Věda a výzkum. Gender [online]. *avcr.cz*. 2. 8. 2021. [cit. 5. 11. 2021]. <https://www.avcr.cz/cs/veda-a-vyzkum/socialne-ekonomicke-vedy/Gender-vystacime-si-se-skatulkami-zena-a-muz-Vedci-hledaji-nove-pristupy/>

Baršová, A. Skalpel a duše. Ke změně pohlaví podle nového občanského zákoníku. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no. 1. [31. 10. 2021].



<http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/43>

Doležal, A.: Konstrukce identity v právním diskursu. Dvojí pojetí bytí. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no. 1 [cit. 31. 10. 2021].

<http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/42/48>

Doležal, T. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva v oblasti problematiky „translidí“. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2013, vol. 3, no 1 [cit. 31. 10. 2021].

<http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/44/50>

Doležal, T. Způsobilost nezletilých udělit souhlas s poskytováním zdravotních služeb. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2018, vol. 8, no. 1 [cit. 8. 5. 2019].

<http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/164>

Doležalová, P., a kol. Rozvoj duševní pohody u transgender klientů. Poznátky a holisticky orientovaný terapeutický přístup [online]. *nudz.cz*. Národní ústav duševního zdraví, 2021. [cit. 5. 11. 2021].

<https://www.nudz.cz/files/pdf/rozvoj-dusevni-pohody-u-transgender-klientu.pdf>

Doporučený postup při provádění chirurgických zákroků směřujících ke změně pohlaví u transsexuálních pacientů. Věstník Ministerstva zdravotnictví České republiky [online]. *mzcr.cz*. 2012, č. 8, s. 5 [cit. 5. 11. 2021].

<https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/webpub/6865/36193/V%C4%9Bstn%C3%ADk%20MZ%20%C4%8CR%2008-2012.pdf>

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník [online]. NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK. [cit. 6. 12. 2019].

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

## POUŽITÉ ZDROJE

---

Důvodová zpráva k navrhovanému řešení změny § 29 OZ [online]. *apps.odok.cz* [cit. 7. 12. 2021].

<https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=KORNAZWHY3ZN>

Dynarskiego, W., Śmiszka, K. *Sytuacja prawna osób transpłciowych w Polsce*. [cit. 5. 11. 2021].

[https://drive.google.com/file/d/1LFZHBVw\\_RpnL00Gda1V9m3eTwk-TAhzvp/view](https://drive.google.com/file/d/1LFZHBVw_RpnL00Gda1V9m3eTwk-TAhzvp/view)

Evidence stanovisek ombudsmana. [cit. 1. 12. 2021].

<https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/3328>

Hungary bans people from legally changing gender [online]. *cnn.com*. [cit. 4. 11. 2021].

<https://edition.cnn.com/2020/05/19/europe/hungary-trans-legal-recognition-intl/index.html>

Králíčková, Z., Péče o zdraví nezletilého dítěte. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2016, vol. 6, no. 2 [3. 5. 2020].

<http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/117>

Králíčková, Z. The Civil Status of Transsexual and Transgender People in the Czech republic. *The Lawyer Quarterly*. 2018, vol. 8, no. 4 [cit. 27. 7. 2021].

<https://tlq.ilaw.cas.cz/index.php/tlq/article/view/309>

Prodloužení doporučujícího stanoviska Odborné komise pro provádění změny pohlaví transsexuálních pacientů [online]. *mzcr.cz*. 2021 [cit. 5. 11. 2021].

<https://www.mzcr.cz/prodlouzeni-doporucujiciho-stanoviska-odborne-komise-pro-provadeni-zmeny-pohlavi-transsexualnich-pacientu/>

Sněmovní tisk č. 201. Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, a důvodová zpráva [online]. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*. [cit. 9. 6. 2020].

<http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=135811>

Sněmovní tisk č. 211. Návrh ústavního zákona, kterým se mění usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů, a důvodová zpráva [online]. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*. [cit. 9. 6. 2020].

<https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=135899>

Tercatin, R. Israeli same-sex couples, trans, single fathers approved for surrogacy. [cit. 8. 1. 2022].

[https://www.jpost.com/health-and-wellness/parenting/article-691495?utm\\_source=jpost.app.apple&utm\\_medium=share&s=09](https://www.jpost.com/health-and-wellness/parenting/article-691495?utm_source=jpost.app.apple&utm_medium=share&s=09)

The State Decides Who I am. Lack of Legal Gender Recognition for Transgender People in Europe [online]. *Amnesty International*. [cit. 5. 11. 2021].

<https://www.amnesty.org/en/documents/eur01/001/2014/en/>

Výroční zpráva o ochraně před diskriminací 2015. Veřejný ochránce práv [online]. Je Česko férové k trans lidem? *ochrance.cz*. 2015 [cit. 3. 11. 2021].

[https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/Vyrocni\\_zpravy/2015-DIS-vyrocni-zprava.pdf](https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/Vyrocni_zpravy/2015-DIS-vyrocni-zprava.pdf)

Výroční zpráva o ochraně před diskriminací 2019. Veřejný ochránce práv. Výzkum: Zkušenosti LGBT+ lidí s předsudky, diskriminací a násilím. *ochrance.cz*. 2019 [cit. 3. 11. 2021].

[https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/Vyrocni\\_zpravy/VZ\\_DIS\\_2019\\_CZ.pdf](https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/Vyrocni_zpravy/VZ_DIS_2019_CZ.pdf)